



Den tillfälligt slopade inkomstprövningen

– betydelse för inkomster,
arbete, studieresultat och kostnader

Den tillfälligt slopade inkomst- prövningen – betydelse för inkomster, arbete, studieresultat och kostnader

Centrala studiestödsnämnden (CSN)

Producent

CSN, Kunskap om studiestödet
851 82 Sundsvall
060-18 60 00

Förfrågningar

Carl-Johan Stolt 0480-44 72 87
carl-johan.stolt@csn.se

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning.....	10
1.1. Uppdraget.....	10
1.2. Rapportens inriktning och syfte.....	10
1.2.1. Frågeställningar.....	10
1.2.2. Studiens upplägg.....	11
1.3. Avgränsningar m.m.....	12
1.4. Arbetet med rapporten.....	12
1.4.1. Underlag.....	12
1.4.2. Pandemin och den avskaffade inkomstprövningen.....	13
1.4.3. Att skapa ett fribelopp för 2020.....	13
1.4.4. Fördelning av inkomster.....	14
2. Inkomstprövning – ordinarie och tillfälliga bestämmelser	15
2.1. Bakgrund.....	15
2.2. Vilka inkomster ska beaktas vid inkomstprövning?.....	16
2.3. Beräkning av fribeloppet.....	16
2.4. Olika fribelopp för studiemedel och studiestartsstöd.....	17
2.5. Minskat studiestöd vid inkomster över fribeloppet.....	17
2.5.1. Studier med studiemedel.....	17
2.5.2. Särskilt om studier med studiemedel på högskola och universitet.....	17
2.5.3. Studier med studiestartsstöd.....	18
2.5.4. Lägsta belopp.....	18
2.5.5. Merkostnadslån, tilläggs lån och tilläggsbidrag.....	18
2.6. Förordning (2020:201) om studiestöd vid spridning av viss smitta.....	19
3. Vad är känt om inkomstprövning och dess effekter?	20
3.1. Slopade inkomstprövning ökar drivkraften att arbeta.....	20
3.2. Arbetets påverkan på studieprestationerna.....	20
3.3. Effekter för arbetsmarknaden.....	22
4. Inkomster och arbete	24
4.1. Vad betydde sloandet av inkomstprövningen för studerandes inkomster och arbete?.....	24
4.2. Förväntad inkomstökning 2020.....	24
4.3. Studerande med studiemedel.....	25
4.3.1. Inkomstutveckling för studerande med studiemedel.....	25
4.3.2. Inkomster från olika inkomstslag.....	32
4.3.3. Inkomster och fribeloppet.....	35
4.3.4. Antal och andel som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning.....	45
4.3.5. Arbete inom vård- och omsorgsområdet.....	48
4.4. Studerande med studiestartsstöd.....	56
4.4.1. Inkomstutvecklingen för studerande med studiestartsstöd.....	56
4.4.2. Inkomster och fribeloppet.....	60
4.4.3. Antal och andel som inte hade haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning.....	66
4.4.4. Arbete inom vård- och omsorgsområdet.....	68
5. Arbete och studieprestationer	71
5.1. Arbete, inkomster och prestationer.....	71
5.2. Sambandet mellan inkomster och prestationer.....	72
5.3. Fribeloppsgränsen och prestationerna.....	73
6. Kostnader för att avskaffa inkomstprövningen	75
6.1. Direkta kostnader av att tillfälligt slopa inkomstprövningen.....	75

6.1.1. Studiemedel.....	75
6.1.2. Studiestartsstöd.....	77
6.2. Andra tänkbara intäkter och kostnader.....	78
6.2.1. Kostnader även för andra studerande?.....	78
6.2.2. Ökade skatteintäkter inte heller medräknade.....	79
6.2.3. Alternativkostnader har inte beaktats.....	79
6.3. CSN:s administration av studiestödet.....	79
7. Studerandes svar om den slojade inkomstprövningen.....	81
7.1. Enkätundersökning hösten 2020.....	81
7.2. Pandemins och den slojade inkomstprövningens betydelse för antalet studerande med studiemedel.....	81
7.3. Den slojade inkomstprövningens betydelse för studerandes arbete.....	82
7.3.1. Något mindre än hälften arbetade vid sidan av studierna.....	82
7.3.2. Av dem som arbetade kände 71 procent till att inkomstprövningen tillfälligt var slopad.....	83
7.3.3. Av dem som tog studiemedel enbart under hösten hade 5 procent arbetet som sin huvudsakliga sysselsättning.....	84
7.3.4. Antalet arbetade timmar tycks ha ökat.....	85
7.4. Arbetets betydelse för studieprestationerna.....	86
7.4.1. Majoriteten bedömde inte att arbetet påverkade studieprestationerna... ..	86
7.4.2. ...men fler arbetade timmar ökade påverkan på prestationerna.....	87
7.4.3. Även arbetets innehåll kan ha betydelse för studieprestationerna.....	88
7.5. Studerandes uppfattning om att inkomstprövningen tillfälligt slopats.....	89
8. Vilka effekter fick den slojade inkomstprövningen?.....	95
8.1. Slopade inkomstprövning ledde till högre inkomster.....	95
8.2. Antalet studiemedelstagare som översteg ett tänkt fribelopp fördubblades.....	96
8.3. Drygt fyra procent skulle inte ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning.....	96
8.4. Andelen av studiemedelstagarna som arbetade inom vård och omsorg ökade med en procentenhet.....	96
8.5. Äldre studiemedelstagare gynnades mer än yngre.....	97
8.6. Studieresultaten förbättrades marginellt.....	98
8.7. Liten påverkan på studerande med studiestartsstöd.....	98
8.8. De direkta kostnaderna har beräknats till 800 miljoner kronor 2020.....	99
8.9. Många positiva till slopad inkomstprövning.....	99
Referenser.....	101
Bilaga 1 Uppdraget.....	103
Bilaga 2 Om enkätundersökningen.....	104

Sammanfattning

När inkomstprövningen inom studiestödet, det så kallade fribeloppet, tillfälligt avskaffades ökade studerandes genomsnittliga inkomster. Inkomsterna ökade framför allt bland personer som började studera efter att inkomstprövningen slopats medan de ökade mer beskedligt bland dem som redan studerade. Äldre studerande gynnades mest av förändringen. Den andel av studiemedelstagarna som arbetade i vård- och omsorgssektorn ökade marginellt. Studerande som hade studiestartsstöd påverkades förhållandevis lite av det tillfälliga sloandet av inkomstprövningen. Den totala kostnaden för reformen har beräknats till 800 miljoner kronor för 2020.

Uppdraget till CSN

CSN har haft i uppdrag att följa upp reformen att tillfälligt slopa fribeloppet under 2020. Uppföljningen ska omfatta en redogörelse för konsekvenser för utbetalningar och kostnader inom studiestödssystemet samt vilka konsekvenser reformen fick för de studerande.

Slopad inkomstprövning ledde till högre inkomster

När inkomstprövningen för rätt till studiestöd avskaffas, dvs. när fribeloppet slopas, kan det förväntas att inkomsterna bland dem som har studiestöd ska öka. De genomsnittliga inkomsterna bland studerande med studiemedel ökade årligen med 5 procent per år under perioden 2015–2019 vilket kan hållas som måttstock för förväntningarna.

Mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020, det första halvåret då den avskaffade inkomstprövningen fick full effekt, hade studiemedelstagarna en genomsnittlig inkomstökning som motsvarade 19 procent. Studiemedelstagarna agerade alltså som förväntat – fler arbetade mer än tidigare och det tillkom studiemedelstagare som hade arbete som huvudsaklig sysselsättning.

Betydligt fler studerande hade antingen låga eller höga inkomster andra halvåret 2020, jämfört med andra halvåret 2019. Att många av de studerande hade lägre inkomster beror sannolikt på att pandemin medförde att många hade svårt att få ett arbete.

Studerande som var i studier redan under andra halvåret 2019 ökade sina genomsnittliga inkomster mer beskedligt under andra halvåret 2020 jämfört med samtliga studerande, medan deras medianinkomster minskade. Resultatet visar att de flesta personer som redan studerade påverkades mindre av den slojade inkomstprövningen än av pandemins effekter. Det indikerar även att inkomstökningen bland samtliga studiemedelstagare till stor del beror på att det tillkom många som hade höga inkomster och som sannolikt hade arbete som huvudsaklig sysselsättning.

Av studiemedelstagarna var det 14 procent som översteg ett tänkt fribelopp

Andelen av studiemedelstagarna som översteg fribeloppsgränsen ökade från 7 till 14 procent mellan andra halvåret 2019 och 2020. Detta berodde på att många studiemedelstagare 2020 arbetade mer än studiemedelstagarna 2019 och att det tillkom studerande som hade arbete som huvudsyssla och därmed hade höga inkomster.

Drygt 4 procent skulle inte ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning

Den skattade andelen som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning var 4,6 procent eller 20 300 studerande hösten 2020. Äldre studerande hade i betydligt högre utsträckning än yngre studerande saknat rätt till studiemedel med en bibehållen inkomstprövning. Mer än 20 procent av dem som var äldre än 50 år hade inte haft rätt till studiemedel, vilket kan jämföras med ungefär 1 procent av dem som var yngre än 25 år.

Andelen av studiemedelstagarna som arbetade inom vård och omsorg ökade med en procentenhet

Vård och omsorg är den klart vanligaste sektorn att arbeta inom för studerande med studiemedel. Under andra halvåret 2020 arbetade 19 procent i sektorn. Det var en ökning med 1 procentenhet jämfört med andra halvåret 2019. Att inkomstprövningen tillfälligt avskaffades kan ha underlättat för personer att arbeta vid sidan av sina studier. Samtidigt minskade andelen som arbetade i flera andra sektorer.

Även de genomsnittliga inkomsterna av tjänst och medianinkomsterna ökade i vårdsektorn. Detta kan tyda på att även arbetstiden ökade något. Dessa inkomster ökade dock mer i flera andra sektorer.

Äldre studerande gynnades mest

Vilka av dem som hade studiemedel gynnades mest av att inkomstprövningen slopades under 2020? Äldre studerande med studiemedel hade betydligt högre inkomster hösten 2020 än hösten 2019. De lite äldre studerandegrupperna hade också i betydligt högre utsträckning än de yngre, inkomster som översteg den tänkta, återskapade fribeloppsgränsen. Äldre studerande påverkas därmed i stor utsträckning av inkomstprövningen och var de som gynnades mest när denna tillfälligt togs bort.

Kvinnor hade högre genomsnittliga inkomster än män, men männen inkomster ökade mer än kvinnornas andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019. Andelen av männen som hade inkomster över fribeloppsgränsen var också högre andra halvåret 2020 än andelen kvinnor. Det beror sannolikt på att fler män som arbetade valde att ta studiemedel för studier de bedrev vid sidan av sitt arbete. Män kan således sägas ha gynnats mer av att inkomstprövningen tillfälligt avskaffades än kvinnor.

Den slopade inkomstprövningen tycks vidare ha lett till att de som hade föräldrar med högst grundskoleutbildning ökade sina inkomster mer hösten 2020 än de som hade

högre utbildade föräldrar, alternativt att det tillkom fler studerande med grundskole- utbildade föräldrar som hade studiestöd vid sidan av sitt arbete.

En relativt stor andel av dem som hade höga inkomster valde att studera på deltid och de fick också studiemedel för deltidsstudier. De som hade inkomster över fribelopps- gränsen valde också i lägre utsträckning att ta studielån, jämfört med samtliga studerande, något som rimligen hänger samman med att de inte behövde lånet för sin försörjning.

Studieresultatet förbättrades vid högskolan

En indirekt effekt av att avskaffa inkomstprövningen kan vara att genomströmningen på olika utbildningar försämras om och när de studerande arbetar mer. Det skulle i så fall kunna ge negativa samhällsekonomiska effekter. Men istället för att försämras förbättrades prestationerna för högskolestuderande marginellt och därmed ökade genomströmningen något. Mot denna bakgrund går det inte att säga att avskaffandet av inkomstprövningen hade någon påverkan på genomströmningen bland studiemedelstagarna. Studiemedelstagare som hade låga eller höga inkomster klarade dock färre högskolepoäng än dem med mer genomsnittliga inkomster.

Studerande med studiestartsstöd påverkades mycket lite

De som hade studiestartsstöd ökade sina inkomster med 16 procent andra halvåret 2020, jämfört med motsvarande halvår 2019. Dessa inkomster ökade dock från en låg nivå. Andelen som översteg den tänkta, fiktiva fribeloppsgränsen var också, trots en lägre gräns, betydligt lägre än bland studiemedelstagarna. Andelen som översteg fribeloppsgränsen och alltså skulle ha fått reducerat studiestartsstöd med en bibehållen inkomstprövning, ökade med mindre än 1 procentenhet mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020. Andelen som inte alls skulle ha haft rätt till studiestartsstöd andra halvåret 2020 med bibehållen inkomstprövning, var drygt 1 procent.

Vård- och omsorgsområdet var den sektor där flest studerande med studiestartsstöd arbetade under andra halvåret 2020. Andelen som arbetade i sektorn minskade dock mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020.

Vår bedömning är att studerande med studiestartsstöd i mycket liten utsträckning påverkas av inkomstprövningen i sina val och överväganden.

Kostnaderna för den tillfälliga reformen har beräknats till 800 miljoner kronor 2020

De samlade kostnaderna för ökade utbetalningar av studiemedel och färre återkrav, uppgår till 795 miljoner kronor för år 2020. Eftersom avskaffandet av inkomstprövningen gjordes relativt sent under våren 2020 fick det inte fullt genomslag förrän under hösten 2020. Om man därför istället beräknar kostnaden för hela 2020 utifrån kostnaden för hösthalvåret 2020, uppgår den istället till 914 miljoner kronor.

Totalt för kalenderåret 2020 har kostnaden för studiestartsstöd beräknats till 5 miljoner kronor. Som tidigare nämnts var effekten begränsad under det första halvåret på grund av beslutstidpunkten för slopandet. En mer rättvisande årlig

kostnad erhålls vid dubblering av beräkningen för andra halvåret, vilket blir 8 miljoner kronor för hela 2020.

Den sammanlagda kostnaden för både studiemedel och studiestartsstöd uppgår därmed till 800 miljoner kronor för helåret 2020. En uppräknings av helårssiffrorna med utgångspunkt i skattningen för andra halvåret 2020 ger istället en kostnad på 922 miljoner kronor.

Beräkningen av kostnaderna för att tillfälligt avskaffa inkomstprövningen baseras på utfallet för 2019 uppräknat till 2020 års nivå och volymer, samt på kostnaden för studiestöd till de studerande som inte skulle ha haft rätt till studiestöd med bibehållen inkomstprövning.

Många positiva till det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen

CSN genomförde en enkätundersökning under hösten 2020 för att inhämta studiemedelstagarnas syn på att fribeloppet tillfälligt var avskaffat. Av dem som enbart fick studiemedel under hösten 2020 sade sig 43 procent arbeta parallellt med studierna. Det var en lägre andel än vad det normalt brukar vara. Detta stämmer ganska väl överens med att antalet studerande med låga eller inga inkomster ökade under halvåret, vilket tros bero på effekter av pandemin. Andelen som ville arbeta, men inte fick något arbete, var 15 procent. Andelen ökade jämfört med tidigare undersökningar.

Sammanlagt var det 3 procent av dem som besvarade enkäten som svarade att de studerade med anledning av att fribeloppet var avskaffat. Avskaffandet av fribeloppet kan även ha fått en del studerande att ta studiemedel för studier de ändå bedrev.

Av dem som arbetade tyckte 71 procent inte att arbetet hade någon påverkan på deras studieresultat. Vidare svarade 13 procent att arbetet påverkade studieresultatet positivt och 16 procent tyckte att de påverkades negativt. De som arbetade många timmar tyckte oftare än de som arbetade få timmar att arbetet påverkade studieresultatet.

Många som besvarade CSN:s enkät bedöms ha haft en positiv syn på att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad.

1. Inledning

1.1. Uppdraget

CSN ska följa upp reformen att tillfälligt slopa fribeloppet under 2020. Uppföljningen ska omfatta en redogörelse för konsekvenser för utbetalningar och kostnader inom studiestödssystemet samt vilka konsekvenser reformen fick för studerande. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Utbildningsdepartementet) senast den 31 maj 2022.¹

1.2. Rapportens inriktning och syfte

1.2.1. Frågeställningar

I samband med covid-19-pandemins start våren 2020 beslutade regeringen att inkomstprövningen inom studiestödet (studiemedel respektive studiestartsstöd) tillfälligt skulle slopas under 2020. Det innebär att behovsprövningen i studiestödet, som regleras genom att studerandes egna inkomster prövas mot fribeloppet, tillfälligt avskaffades.

Genom att ta bort inkomstprövningen behövde en studerande som ville arbeta i vården eller inom andra samhällsviktiga funktioner under pandemin, inte oroa sig för reducerat eller indraget studiestöd. Senare förlängdes slopanDET till att för studiemedel även gälla 2021 och första halvåret 2022.²

I den här rapporten undersöker vi vad det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen, eller slopanDET av fribeloppet, betydde för de studerande, deras inkomster och arbete, samt för kostnaderna inom studiestödsområdet. Rapportens syfte är att fastställa om det tillfälliga slopanDET av inkomstprövningen haft någon påverkan på studerandes inkomster och arbete och vad det kostade att tillfälligt slopa inkomstprövningen. Därtill gör vi ett försök att bedöma om det finns något samband mellan arbete och studieprestationer. Sambandet mellan arbete och studieprestationer undersöks för att avgöra om det finns några större samhällsekonomiska kostnader som bör beaktas.

Frågor som vi försöker besvara är följande.

- Hur påverkades studiestödstagarnas arbete och inkomster av att inkomstprövningen tillfälligt slopades, hur påverkades andelen med inkomster över fribeloppsgränsen och vilka studiestödstagare påverkades mest respektive minst?

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Centrala studiestödsnämnden.

² Utbildningsdepartementet (2020) Pressmeddelande den 30 mars 2020. Förändringen verkställdes genom en ändring av förordningen (2020:201) om studiestöd vid spridning av viss smitta (se Fm 2020:5). Se vidare kapitel 2.

- Ledde avskaffandet till att fler arbetade inom vård- och omsorgsområdet eller till att de som redan arbetade inom vården arbetade mer?
- Hur många studiestödstagare fick studiestöd under 2020 men hade inte kunnat få det med bibehållen inkomstprövning?
- Vilka studiestödskostnader medförde reformen att tillfälligt slopa inkomstprövningen?
- Påverkades studiestödstagarnas studieprestationer?
- Hur upplevde studiestödstagarna att inkomstprövningen tillfälligt var slopad?

1.2.2. Studiens upplägg

För att besvara frågeställningarna kommer vi att i rapporten beskriva inkomstutvecklingen för alla studerande med studiestöd (se avsnitten 4.3.1 [studiemedel] respektive 4.4.1 [studiestartsstöd]). I redovisningen kommer vi även att gå igenom vilka studerande som haft olika inkomstnivåer och som alltså arbetat olika mycket. Vi kommer även att redovisa antalet och andelen av de studerande som hade inkomster över fribeloppsnivån (4.3.3 respektive 4.4.2) och antalet och andelen som hade så hög inkomst att de inte hade haft rätt till studiestöd med ett bibehållen inkomstprövning (4.3.4 respektive 4.4.3). En jämförelse kommer att göras mellan de olika halvåren under 2019 och 2020. Angreppssättet kan illustreras på följande vis.



Därutöver beskrivs antalet och andelen av de studerande som arbetade inom vård- och omsorgsområdet och deras inkomster av tjänst (4.3.5 respektive 4.4.4). För studiemedel görs även i avsnitt 4.3.2 en genomgång av olika inkomstslag. Studiemedelstagarnas studieprestationer kommer också att sättas i relation till deras inkomster (kap. 5). I kapitel 6 redovisas de direkta kostnaderna för reformen att

tillfälligt slopa inkomstprövningen. Dessutom kommer de studerandes syn på den slopade inkomstprövningen att redovisas (kap. 7).

1.3. Avgränsningar m.m.

Uppdraget till CSN innebär att myndigheten ska följa upp det tillfälligt slopade fribeloppet inom studiestödssystemet. Mot denna bakgrund har vi valt att ta med både studiemedel och studiestartsstöd i uppföljningen. Studiestartsstödet behandlas dock inte fullt lika utförligt som studiemedlen, främst mot bakgrund av att det normalt är få studerande med studiestartsstöd som påverkas av fribeloppet och därmed av att inkomstprövningen tillfälligt slopades.

I enlighet med uppdraget avser uppföljningen år 2020. De fullständiga inkomstuppgifterna för 2021 kommer in till CSN först i december 2022 och en uppföljning av år 2021 är därmed inte möjlig att göra förrän under 2023.

Uppföljningen av sambandet mellan arbete och studieprestationer är begränsad till studier på högskolenivå. Anledningen är att det för andra studerande saknas ett nationellt register över studieresultaten och att det är svårt att ställa studieresultaten i förhållande till studieåtagandet.

1.4. Arbetet med rapporten

Här beskriver vi hur arbetet med att ta fram underlag till analysen har bedrivits, samt hur vi har hanterat några olika problem och frågeställningar.

1.4.1. Underlag

Vi har använt dels egna registeruppgifter, dels uppgifter som hämtats in från Statistiska centralbyrån (SCB). Under hösten 2020 genomförde vi även en enkätundersökning riktad till studerande med studiemedel.³

Populationen, som består av studerande med studiemedel och studiestartsstöd, är hämtad från CSN:s register. Dessa uppgifter tog vi fram för åren 2019–2020 och de omfattade 697 343 personer med studiemedel och 10 479 personer med studiestartsstöd.

Tabell 1.1 Antal studerande per halvår i underlaget för undersökningen¹

	Studerande med studiemedel	Studerande med studiestartsstöd
2019 h 1	352 959	5 002
2019 h 2	383 823	3 454
2020 h 1	384 258	3 006
2020 h 2	446 714	4 528

¹ En person kan förekomma under mer än ett halvår. Antalet kan p.g.a. att bearbetningar har gjorts, skilja sig något från andra publicerade uppgifter. Med exempelvis ”2019 h 1” menas ”första kalenderhalvåret 2019” (detta gäller genomgående för tabeller och diagram i rapporten).

³ Mer uppgifter om enkätundersökningen finns i bilaga 2 och svaren på samtliga frågor finns redovisade i en tabellbilaga (särtryck) till denna rapport.

För att kunna besvara frågeställningarna har fribeloppet återskapats för de båda halvåren 2020. Inkomstuppgifter för 2019 och 2020, som vi har fått från Skatteverket, har använts. För att fördela inkomstuppgifterna har vi även fått arbetsgivarnas rapporterade inkomstuppgifter på månadsbasis från SCB (så kallade AGI-uppgifter).⁴ Från SCB har även inhämtats uppgifter om de studerandes bakgrund⁵, uppgifter om inom vilka sektorer de studerande arbetade inom och uppgifter om studieresultat för studerande vid högskolan.⁶

1.4.2. Pandemin och den avskaffade inkomstprövningen

Den slopade inkomstprövningen, det vill säga att fribeloppet tillfälligt togs bort, innebar att de studerande som hade studiemedel eller studiestartsstöd kunde arbeta obegränsat utan att studiestödet påverkades. Det innebar också att personer som arbetade och studerade vid sidan av sitt ordinarie arbete kunde ansöka om och beviljas studiestöd. Att inkomstprövningen tillfälligt slopades betydde därmed att studiestödstagare kunde arbeta mer och även att fler arbetande kunde ansöka om och få studiestöd.

Pandemin innebar samtidigt att fler personer antingen blev av med sitt arbete eller hade svårt att få ett arbete. Särskilt hårt utsatt var servicesektorn⁷ där många studerande arbetar. Pandemin kan således ha lett till att personer inte kunde arbeta så mycket som de ville och till att fler som inte kunde få ett arbete valde att studera.

Den slopade inkomstprövningen kan alltså ha lett till att fler arbetade parallellt med sina studier eller till att de arbetade fler timmar, samtidigt som pandemin lett till att färre arbetade eller att de arbetade färre timmar. Däremot kan både slopandet av inkomstprövningen och pandemin ha lett till att fler valde att studera med studiestöd.

Det är svårt att skilja på effekter av pandemin och det tillfälliga slopandet av inkomstprövningen. Det är därmed mycket svårt att veta hur många som tillkom som studiestödstagare med anledning av att inkomstprövningen avskaffades. Även människors tankar och intentioner med sina studier och studiestödet är svåra att känna till, vilket gör frågan om antalet personer som rekryterades till studier respektive studiestöd med anledning av en avskaffad inkomstprövning mer eller mindre omöjlig att besvara på ett säkert sätt.

1.4.3. Att skapa ett fribelopp för 2020

Under 2020 var fribeloppet för inkomst tillfälligt slopat. Det innebär att det inte fanns något fribelopp och att de studerande kunde beviljas studiestöd oavsett sina inkomster. Vi har valt att återskapa fribeloppsuppgifter för den här uppföljningens

⁴ Varje arbetsgivare lämnar månadsvis uppgifter över utbetalningar till anställda och dessa uppgifter redovisas till Skatteverket (så kallad AGI). SCB får sedan del av uppgifterna. CSN har fått uppgifterna från SCB.

⁵ Svensk/utländsk, föräldrarnas utbildningsnivå, vårdnad om barn.

⁶ Detta innebär att vi i jämförelser mellan till exempel andra halvåret 2020 och andra halvåret 2019 jämför delvis olika populationer.

⁷ Arbetsförmedlingen (2020).

räkning. Det gjorde vi med hjälp av det antal studiestödsveckor de studerande hade respektive halvår.⁸

1.4.4. Fördelning av inkomster

Fribeloppet fastställs halvårsvis samtidigt som det enbart finns fullständiga inkomstuppgifter per år (överskott i inkomstslagen tjänst, näringsverksamhet och kapital enligt beslut om slutlig skatt⁹). Normalt tar vi hjälp av den studerande att utreda till vilket halvår inkomsterna kan hänföras. För år 2020, då inkomstprövningen tillfälligt var slopad, fanns det inga skäl att be de studerande om hjälp med denna fördelning.

Av detta skäl har vi, för denna uppföljnings räkning, fördelat inkomsten av tjänst på samma sätt som fördelningen av inkomster enligt arbetsgivardeklarationerna som CSN har fått från SCB. Om det har funnits en inkomst av tjänst men inte någon redovisad inkomst i arbetsgivardeklarationer har inkomsten fördelats med hälften på respektive halvår. Om det inte har funnits ett överskott i inkomstslagen men inkomster redovisade i arbetsgivardeklarationer, har personen inte bedömts ha någon inkomst. Inkomster av kapital och näringsverksamhet har fördelats med hälften på årets båda halvår.

⁸ För att även kunna räkna ut vilka som inte haft rätt till studiemedel med hänsyn till sin inkomst, om inkomstprövningen hade funnits kvar, har veckorna även fördelats efter studietakt och generellt respektive högre bidrag och eventuell lånedel. Se avsnitt 2.3 för mer information om beräkningen av fribeloppet.

⁹ 3 kap. 19 § studiestödslagen (1999:1395) och 22 § lagen om studiestartsstöd (2017:527).

2. Inkomstprövning – ordinarie och tillfälliga bestämmelser

2.1. Bakgrund

När studiemedelssystemet infördes 1965 diskuterades frågan om rätten till studiemedel skulle vara behovsprövad. Det ansågs då vara angeläget att avskaffa behovsprövningen med hänsyn till föräldrars ekonomiska förhållanden, som tidigare hade gällt för stipendier och räntefria studielån. Däremot ville regeringen inte ta steget att slopa behovsprövningen gentemot den studerandes egna och, i förekommande fall, makes eller makas ekonomiska förhållanden. Därför infördes en inkomstprövning gentemot den studerandes och eventuell makes eller makas inkomst och förmögenhet.¹⁰ Prövningen mot makes eller makas inkomst avskaffades 1980.

Studiemedelssystemet reformerades 1989 och då ändrades också reglerna för inkomstprövningen. Prövningen mot den studerandes egen förmögenhet avskaffades, men prövningen mot den studerandes inkomst behölls. Som motiv till att behålla inkomstprövningen angavs att studiemedel inte ska utgå om den studerande har en egen inkomst som är så hög att den täcker nödvändiga kostnader under studietiden.¹¹

Den 1 juli 2001 reformerades studiemedelssystemet på nytt och den nuvarande studiestödslagen trädde i kraft. I fråga om inkomstprövningen ansåg regeringen det vara viktigt med en höjning av fribeloppet och uttalade att förvärvsarbete vid sidan av studierna av flera skäl borde underlättas. Det framhölls att det var angeläget att de studerande kan förstärka sin ekonomi under studietiden alternativt ha möjligheter att hålla nere sin skuldsättning. Detta ansågs särskilt betydelsefullt för gruppen vuxenstuderande. En inkomstprövning borde enligt regeringens mening emellertid vara kvar även i fortsättningen främst av kostnadsskäl.¹² I princip gäller samma regler om inkomstprövning som tidigare. Dock är begreppet ”sammanräknad inkomst” utmönstrat. Nu anges att det rör sig om överskott i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital. Gränserna för när inkomsten påverkar stödet höjdes avsevärt den 1 juli 2001, och har därefter i flera omgångar höjts ytterligare.¹³ Möjligheten till högre levnadsstandard alternativt minskad skuldsättning anges som några skäl till ändringen.

¹⁰ Prop. 1964:138 s. 165f. Föräldrars ekonomi påverkade emellertid även fortsättningsvis rätten till utbildningsbidrag och studielån för dem som var under 21 år.

¹¹ Prop. 1987/88:116, s. 35 f.

¹² Prop. 1999/2000:10, s. 76 f och s. 104.

¹³ Innan den 1 juli 2001 var fribeloppet för en normal vår- respektive hösttermins studier vid högskolan 65 respektive 85 procent av prisbasbeloppet. Den 1 juli 2001 höjdes fribeloppet till 125 procent av prisbasbeloppet för 20 veckors heltidsstudier, den 1 januari 2011 höjdes detta fribelopp till 160 procent av prisbasbeloppet och sedan den 1 januari 2014 är detta fribelopp 193,71 procent av prisbasbeloppet.

2.2. Vilka inkomster ska beaktas vid inkomstprövning?

Studierande får ha inkomster upp till ett visst belopp under ett kalenderhalvår utan att studiemedlen eller studiestartsstödet minskas, det så kallade fribeloppet (3 kap. 16 § studiestödslagen [1999:1395] och 19 § lagen [2017:527] om studiestartsstöd). Som den studerandes inkomst under ett kalenderhalvår räknas vad som hänför sig till det halvåret av den studerandes överskott i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital enligt beslut om slutlig skatt för kalenderåret (3 kap. 19 § studiestödslagen och 22 § lagen om studiestartsstöd).

Inkomster i form av intäkter ska redovisas enligt kontantprincipen, det vill säga när de disponerats och varit tillgängliga för den studerande. Utgifter dras på motsvarande sätt av som kostnader det beskattningsår då personen betalar dem eller på annat sätt har kostnaderna.

CSN ska, som framgår ovan, beakta den studerandes inkomst per kalenderhalvår. Inkomsten ska därför fördelas enligt kontantprincipen på respektive halvår (10 kap. 2 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2001:1] om beviljning av studiemedel). Inkomster som inte kan härledas till ett visst kalenderhalvår ska fördelas jämnt över kalenderåret. Om den studerande exempelvis endast redovisar hur delar av inkomsterna fördelar sig över kalenderåret, fördelas de inkomster som den studerande inte har redovisat med hälften på vardera kalenderhalvåret. Inkomster av näringsverksamhet och kapital kan enligt praxis dessutom alltid hälftändelas om den studerande önskar det och även om den faktiska fördelningen är känd.

Med kalenderhalvår avses perioderna 1 januari – 30 juni och 1 juli – 31 december.

2.3. Beräkning av fribeloppet

Studiemedel med fullt belopp får bara lämnas om den studerandes inkomst under ett kalenderhalvår inte är högre än fribeloppet.

Fribeloppet varierar beroende på hur många veckor en studerande har studiemedel under ett kalenderhalvår, samt med vilken studietakt han eller hon studerar. Vid beräkningen av fribeloppet är utgångspunkten en studietid om 20 veckor under ett kalenderhalvår. Fribeloppets andel av prisbasbeloppet ökas eller minskas därefter med en viss procentandel för varje vecka som studietiden är kortare eller längre än 20 veckor. Även studieomfattningen, det vill säga den studietakt som en studerande bedriver studier i, har betydelse för fribeloppets storlek (3 kap. 17 § studiestödslagen och 20 § lagen om studiestartsstöd). Ju lägre omfattning och ju färre veckor studier bedrivs desto högre fribelopp. Detta eftersom mindre omfattande studier måste ge ett större utrymme för annan försörjning under den tid som studier inte bedrivs. Det innebär att fribeloppet, åtminstone för studerande på högskola och universitet (se avsnitt 2.5.2), vanligen är högre under hösthalvåret än under vårhalvåret.

Vidare beräknas fribeloppet per kalenderhalvår. Veckorna 1–26 anses därvid tillhöra det första kalenderhalvåret och veckorna 27–53 det andra kalenderhalvåret. Den studerandes inkomst beräknas emellertid för perioderna den 1 januari – den 30 juni

respektive den 1 juli – den 31 december (9 kap. 2 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2001:1] om beviljning av studiemedel).

2.4. Olika fribelopp för studiemedel och studiestartsstöd

Vid heltidsstudier i 20 veckor med studiemedel under ett kalenderhalvår utgör fribeloppet 193,71 procent av prisbasbeloppet. Det motsvarar 93 562 kronor för ett kalenderhalvår 2022. Under år 2019 var motsvarande fribelopp 90 075 kronor och under 2020 var det 91 624 kronor.

Vid heltidsstudier i 20 veckor med studiestartsstöd under ett kalenderhalvår utgör fribeloppet 160 procent av prisbasbeloppet. Det motsvarar 77 280 kronor för ett kalenderhalvår 2022. Under år 2019 var motsvarande fribelopp 74 400 kronor och under 2020 var det 75 680 kronor.

Fribeloppets storlek skiljer sig således åt för studier med studiemedel och studier med studiestartsstöd. I förarbetena till lagen om studiestartsstöd motiverades det lägre fribeloppet med att studiestartsstödet är ett förmånligt studiestöd och att det till skillnad från studiemedlen enbart består av bidrag och inte innehåller någon lånedel.¹⁴

2.5. Minskat studiestöd vid inkomster över fribeloppet

2.5.1. Studier med studiemedel

Om den studerandes inkomst överstiger fribeloppet för ett halvår ska det belopp som han eller hon har rätt till i studiemedel under det halvåret reduceras med 61 procent av den del av inkomsten som överstiger fribeloppet (3 kap. 18 § studiestödslagen).

Reduktionsbeloppet fördelas på de veckor som studiemedel har beviljats för under kalenderhalvåret (9 kap. 5 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2001:1] om beviljning av studiemedel). Vid studier vid högskola eller universitet fördelas beloppet ibland istället på hela den aktuella studieperioden, se nedan.

Reduktionsbeloppet per vecka fördelas på bidraget med så stor andel som detta utgör av fullt studiemedel. Resterande del av det totala reduktionsbeloppet per vecka fördelas på lånedelen.

2.5.2. Särskilt om studier med studiemedel på högskola och universitet

Minskning av studiemedel på grund av inkomst beräknas på ett annat sätt för ett studieår om 40 veckor vid universitet och högskola än vid övriga skolformer. Fribeloppet räknas då först fram som för övriga skolformer. Vid inkomst som överstiger fribeloppet ska dock minskningen göras på alla de 20 veckor som hör till

¹⁴ Prop. 2016/17:158, s. 61.

respektive ”termin”, och inte endast på de veckor som tillhör själva kalenderhalvåret (9 kap. 6 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2001:1] om beviljning av studiemedel).

En studerande som exempelvis bedriver studier under en hösttermin som är uppdelad med 17 veckors studier under veckorna 36–52 och 3 veckors studier under veckorna 1–3 får ett fribelopp för det andra kalenderhalvåret beräknat utifrån 17 veckor. Vid inkomst som överstiger fribeloppet ska dock minskningen göras på alla de 20 veckor som hör till respektive ”termin”, och inte endast på de veckor som tillhör själva kalenderhalvåret. I exemplet ska reduceringen alltså göras proportionellt för samtliga veckor (veckorna 36–03).

2.5.3. Studier med studiestartsstöd

Om den studerande har studiestartsstöd och hans eller hennes inkomst överstiger fribeloppet för halvåret gäller följande. Det belopp som den studerande har rätt till i form av studiestartsstöd under halvåret reduceras med 52 procent av den del av inkomsten som överstiger fribeloppet (19 § lagen om studiestartsstöd).

Reduktionsbeloppet fördelas på de veckor som studiestartsstöd har beviljats för under kalenderhalvåret (6 kap. 5 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2017:1] om beviljning av studiestartsstöd).

2.5.4. Lägsta belopp

Om reduceringen leder till att en studerande endast har rätt till ett belopp som motsvarar eller är lägre än 0,25 procent av prisbasbeloppet per vecka (i genomsnitt under kalenderhalvåret) kan denne inte få studiemedel (3 kap. 22 § studiestödslagen) eller studiestartsstöd (23 § lagen om studiestartsstöd).

Gränsen för det lägsta beloppet betyder att inga belopp lägre än 121 kr per vecka kan betalas ut med utgångspunkt i prisbasbeloppet för 2022. Under 2019 var det lägsta beloppet 116 kronor och under 2020 var det 118 kronor.

Vid reduktion av studiemedelsbelopp ska bidrag och lån reduceras proportionellt. Proportionell reduktion görs även om den studerande enbart har bidrag. Om en studerande med studiemedel endast söker studiebidrag men har en så hög inkomst att endast 120 kr per vecka återstår efter reduktion av studiebidraget, kan inget studiemedel betalas ut.

2.5.5. Merkostnadslån, tilläggs lån och tilläggsbidrag

Merkostnadslån, tilläggs lån och tilläggsbidrag reduceras endast om den studerandes inkomst är så hög att han eller hon inte längre har rätt till ordinarie studiemedel. Om inkomsten är så hög att den studerande inte längre har rätt till ordinarie studiemedel under vissa veckor förlorar han eller hon också helt rätten till merkostnadslån, tilläggs lån och tilläggsbidrag under dessa veckor (3 kap. 15 § studiestödsförordningen [2000:655]).

Detsamma gäller för studerande med studiestartsstöd. En studerande som inte alls kan få studiestartsstöd på grund av att inkomsten är för hög, kan heller inte få tilläggsbidrag (9 § förordningen (2017:532) om studiestartsstöd).

2.6. Förordning (2020:201) om studiestöd vid spridning av viss smitta

Under våren 2020 beslutades om en ändring av studiestödslagen (3 kap. 20 § första stycket 2 studiestödslagen [1999:1395]) för att möjliggöra föreskrifter om att en studerandes inkomst kan beaktas på annat sätt i samband med prövningen av rätten till studiemedel. Ändringen genomfördes för att det inte skulle göras någon inkomstprövning under 2020 för att exempelvis vårdpersonal som studerar skulle kunna gå in och avlasta vården. Att man inte gör någon inkomstprövning innebär i realiteten att fribeloppet slopas. Genom att inkomstprövningen slopades behövde en studerande som ville gå in och arbeta i vården eller andra samhällsviktiga funktioner under coronakrisen inte oroa sig för negativa effekter för rätten till studiemedel när studierna återupptas.¹⁵

Regeringen beslutade därefter om tillägg i förordningen (2020:201) om studiestöd vid spridning av viss smitta. Av den nya 2 a § i förordningen framgår att istället för vad som anges i 3 kap. 19 § studiestödslagen, ska inkomsten för samtliga studerande beräknas till noll. I realiteten innebär det ett indirekt slopande av inkomstprövningen för samtliga studerande med studiemedel under 2020. Förordningsändringen trädde i kraft den 13 april 2020, men tillämpas för tid från och med den 1 januari 2020.

Under senare delen av våren 2020 ändrades även lagen (2017:527) om studiestartsstöd (22 a § lagen om studiestartsstöd) på samma sätt som studiestödslagen ändrats tidigare, och ytterligare en ändring infördes i förordningen om studiestöd vid spridning av viss smitta. Ändringen innebär att inkomstprövningen även slopades för studier med studiestartsstöd under 2020. Regeringen har därefter vid tre tillfällen¹⁶ ändrat 2 a § i förordningen och förlängt tiden för när CSN ska utgå från att den studerande inte har någon inkomst vid inkomstprövningen för studiemedel. Undantaget från inkomstprövningen ska enligt ändringarna gälla, förutom under 2020, även för de båda kalenderhalvåren 2021 och för det första kalenderhalvåret 2022. För studiestartsstödet del var inkomstprövningen dock endast borttagen under 2020.

¹⁵ Utbildningsdepartementet (2020).

¹⁶ Se SFS 2021:142, 2021:746 och 2022:73.

3. Vad är känt om inkomstprövning och dess effekter?

3.1. Slopad inkomstprövning ökar drivkraften att arbeta

Behovs- eller inkomstprövningen inom ramen för studiestödet minskar de studerandes drivkrafter att arbeta parallellt med studierna. Den som har en inkomst som överstiger fribeloppet för studiemedel eller studiestartsstöd får först betala skatt motsvarande cirka 30 procent och får därefter minskat studiestöd med 52–61 procent av den i förhållande till fribeloppet överskjutande inkomsten.¹⁷ En studerande med studiestöd som har en inkomst över fribeloppsgränsen får därmed ut cirka 10–20 procent av denna inkomst.

Att inkomstprövningen slopades ökade således drivkraften att arbeta eller att ta studiestöd parallellt med sitt ordinarie arbete, åtminstone för dem som har en inkomst som överstiger fribeloppsgränsen eller ligger i närheten av densamma. Samtidigt kan vi konstatera att en majoritet av studiestödstagarna har inkomster som är betydligt lägre än fribeloppsgränsen.¹⁸ För dessa bör inte fribeloppets vara eller icke vara ha någon betydelse.

När inkomstprövningen slopas ökar således drivkraften för de studerande att arbeta och det blir möjligt för studerande som har arbete som huvudsaklig sysselsättning att ta studiestöd vid sidan av detta arbete. En del kan även välja att börja studera vid sidan av sitt arbete. Vi har tidigare sett att det sker en anpassning till fribeloppsnivån. En tidigare studie konstaterade att antalet studerande som hade inkomster i intervallet mellan en tidigare fribeloppsnivå och en ny, högre nivå, ökade mer är genomsnittligt.¹⁹ Även i praktiken ökar alltså de studerande sina inkomster mer med ett högre (eller slopat) fribelopp. Att det inte ligger en bulk av studerande med inkomster precis i anslutning till fribeloppsnivån handlar sannolikt i mångt och mycket om svårigheterna att planera sin exakta inkomst, vilket alltså i så fall inte hindrar att det ändå sker en övergripande anpassning till fribeloppsnivån.

3.2. Arbetets påverkan på studieprestationerna

Men vad betyder då arbete för studieprestationerna? Innebär arbete att studierna får större mening, vilket i sin tur kan leda till förbättrade studieresultat? Eller innebär arbete att tid tas från studierna och därmed att studieresultaten försämras? Dessa

¹⁷ Gäller en studerande som har studiemedel med både bidrag och lån.

¹⁸ Se t.ex. diagram 4.7.

¹⁹ CSN (2014).

effekter av ett slopat fribelopp på studerandes arbete kan även ha betydelse för de samhällsekonomiska kostnaderna för en förändrad inkomstprövning.

Det finns givetvis en lång rad faktorer som påverkar studerandes prestationer och därmed genomströmningen på olika utbildningar. Studieprestationerna kan påverkas av en vilja att snabbt ta sig igenom studierna för att komma ut i arbetslivet och tjäna pengar. Andra faktorer som kan påverka prestationerna är bland andra studerandes motivation och målsättning, den sociala och kunskapsmässiga bakgrunden hos dem som studerar, antagningsregler, utbildningsanordnarnas ekonomi och utbildningarnas kvalitet, samt om studierna bedrivs på distans eller på plats. Aspekterna nämns eftersom det är viktigt att ha i minne att studieprestationerna i stor utsträckning påverkas av faktorer som inte har med arbetet under studierna att göra och inte heller med studiestödsrelaterade faktorer.²⁰

Arbetets påverkan på studier och studieresultat har undersökts i några olika studier som kan antas ha bäring på det svenska studiestödet. I studien Student aid, academic achievement and labor market behaviour²¹ analyseras den svenska studiemedelsreformen 2001, då fribeloppet för inkomst höjdes. I den studeras bland annat hur arbete inverkar på studieprestationerna för personer som påbörjat högskolestudier före 23 års ålder. Studien visar att arbete i viss omfattning parallellt med studierna ökar risken för lägre studieresultat och minskar sannolikheten för högre studieresultat. Däremot uppvisar arbete under sommaruppehåll ett positivt samband med goda studieresultat.

I en annan studie finner Avdic och Gartell²² att särskilt studerande från lägre socioekonomisk bakgrund ökade sitt arbete i samband med studiestödsreformen och fribeloppshöjningen 2001 och att detta sammanföll med en relativ försämring av studieresultaten för samma studerandegrupp. Avdic och Gartells tolkning av resultaten är att särskilt studerande från en lägre socioekonomisk bakgrund ökade sitt arbete på ett sätt som fick deras studietakt att avta.

En studie från det danska Uddannelses- og Forskningsministeriet²³ visar på ett mindre men signifikant samband mellan relativt mycket arbete och längre studietider. För studerande med studiestöd som arbetade upp till 15 timmar i veckan påverkades inte utbildningstiderna. De som arbetade mellan 15 och 20 timmar i veckan parallellt med studierna blev i genomsnitt 1–2 månader mer försenade i sina studier än genomsnittligt och de som arbetade i mer än 20 timmar i veckan uppvisade en försening på cirka tre månader.

Gemensamt för många studier är att arbete tycks uppvisa ett icke linjärt samband med uppnådda studieresultat. Måttligt arbete tycks uppvisa ett positivt samband med goda studieresultat, men när arbetet överstiger en viss omfattning övergår det till att vara negativt för studieresultaten. Exempelvis visar Joensen i en annan studie att arbete i mer än 19 timmar i veckan har en tydligt negativ effekt på studieresultaten.²⁴

²⁰ Detta avsnitt och den fortsatta genomgången bygger delvis på SOU 2018:73, s. 166-171.

²¹ IFAU (2017).

²² Avdic, D., Gartell, M. (2015).

²³ Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018).

²⁴ Joensen, J (2011).

Ytterligare en tidigare studie av Joensen visade att störst chans att heltidsstuderande klarar 60 ECTS-poäng under läsåret, dvs. ett heltidsåtagande, finns för dem som arbetar i upp till 10 timmar i veckan. De som inte arbetar alls och de som arbetar i 10–20 timmar i veckan klarar i något lägre utsträckning 60 poäng. För dem som arbetar i mer än 20 timmar minskar möjligheten att klara 60 poäng drastiskt.²⁵ Även andra studier har visat att brytpunkten för när arbete blir negativt för en heltidsstuderande ligger någonstans mellan 15–25 timmars arbete per vecka.²⁶

Att arbete i mindre omfattning är positivt för studieresultaten kan eventuellt förklaras av att de som arbetar planerar sin tid bättre, att de kan nå en bättre förståelse för sina studier, samt att arbetet kan öka studiemotivationen och självförtroendet.²⁷ Det bör även vara rimligt att anta att de som arbetar många gånger har gjort bedömningen att det är möjligt att arbeta utan att studieresultaten påverkas negativt. De som väljer att arbeta kan alltså vara personer som har förmågan att arbeta och studera parallellt och där utbildningen tillåter detta.

3.3. Effekter för arbetsmarknaden

Arbete under studierna kan även ge andra positiva och negativa konsekvenser. Vad innebär exempelvis arbete under studierna för möjligheten att snabbt få ett arbete efter studierna? Arbete under studierna ger ökad arbetslivserfarenhet och kan även öka möjligheterna att knyta kontakter på arbetsmarknaden. För en arbetsgivare kan arbete under studierna eventuellt tyda på hög motivation och förmåga. Arbete under studietiden kan ur dessa perspektiv även leda till att det blir lättare för den studerande att få ett jobb efter avslutade studier. Den införskaffade erfarenheten kan även ge högre lön.

Den ovan refererade studien från det danska Uddannelses og Forskningsministeriet visar på ett tydligt positivt samband mellan arbete parallellt med studierna och sysselsättning efter avslutade studier. Studerande som exempelvis arbetar 15 timmar per vecka uppvisar i studien en sysselsättningsgrad efter avlagd examen som är 13 procent högre än för genomsnittligt nyutexaminerade.²⁸ Det finns därutöver flera studier som visar att det finns samband mellan arbete under studietiden och en stabil anställning och relativt sett högre lön.²⁹ En studie av Häkkinen, *Working while enrolled in a university: does it pay?*³⁰, kan anses särskilt intressant eftersom den både diskuterar arbetets effekter på sysselsättning och lön efter studierna och arbetets effekt på studietidens längd. Studien visar att arbetslivserfarenhet under studietiden ökar möjligheten till en anställning efter studierna och även leder till högre inkomster. Sambandet gäller nära inpå en examen och är inte signifikant för arbete i ett senare skede. När arbetets negativa påverkan på studietidens längd beaktas, minskar dock det positiva sambandet mellan arbete och inkomst och det finns inte längre någon signifikant positiv effekt på inkomsten av att arbeta under studietiden.

²⁵ Joensen, J. (2007).

²⁶ Kosi, T. m.fl. (2013).

²⁷ Kosi, T. m.fl. (2013).

²⁸ Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018).

²⁹ Se bl.a. Light (2001); Hotz m.fl. (2002).

³⁰ Häkkinen, I. (2006).

Studerandes arbete under studierna påverkar även arbetsmarknaden. Påverkan kan vara positiv i och med att studerande exempelvis tar arbeten på udda tider som annars varit svåra att besätta eller har särskilda kunskaper och erfarenheter som kan matchas mot lediga arbeten. Studerandes påverkan på arbetsmarknaden kan också vara negativ där studerande tränger undan annan arbetslös arbetskraft. Studerandes möjligheter att få ett arbete efter studierna eller arbetets övriga effekter för arbetsmarknaden kommer dock inte att studeras i den här rapporten.

4. Inkomster och arbete

4.1. Vad betydde sloandet av inkomstprövningen för studerandes inkomster och arbete?

I avsnitten 4.3 och 4.4 kommer CSN att redogöra för inkomsterna för studerande med studiemedel och studiestartsstöd. Inkomsterna kommer att sättas i relation till fribeloppet och vi kommer att bedöma hur många som har inkomster över fribeloppet och hur stor andel av de studerande som hade inkomster som inte hade gett dem rätt till studiestöd med bibehållen inkomstprövning. Vi kommer också att undersöka vilka sektorer de studerande arbetade inom. Eftersom ett av önskemålen var att fler skulle kunna arbeta inom vård- och omsorgsområdet tittar vi särskilt på detta område. För studiemedelstagarna kommer vi även att följa inkomsterna fördelade på inkomst av tjänst, kapital och näringsverksamhet.

Inkomstutvecklingen kommer initialt att speglas för alla fyra halvår från och med det första halvåret 2019 till och med det andra halvåret 2020. Skillnader mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 är dock mest intressanta eftersom det är först från och med andra halvåret 2020 som den slojade inkomstprövningen fick mer eller mindre fullt genomslag. Det första halvåret 2020 togs förvisso inkomstprövningen bort, men detta blev inte känt för de studerande förrän relativt sent under terminen. Det var därför antagligen få som hann ställa om sitt arbete eller att ansöka om studiemedel för vårterminen 2020. Höstterminen 2020 bör den slojade inkomstprövningen ha fått betydligt större genomslag. Detta är det viktigaste skälet till att redogörelsen ofta begränsas till jämförelser mellan andra halvåren 2019 och 2020.³¹

Oavsett år är de studerandes inkomster högre under de andra kalenderhalvåren än under de första. Det hänger samman med att inkomsterna från sommarmånaderna övervägande betalas ut från och med det andra kalenderhalvåret. Fribeloppsnivån är anpassad till dessa omständigheter och är därmed oftast högre på hösten än på våren i och med att färre veckor med studiestöd lämnas under hösten.

4.2. Förväntad inkomstökning 2020

Studiemedelstagarnas inkomster ökade med i genomsnitt 5 procent per år under åren 2015–2019.³² Därmed kunde en inkomstökning på ungefär 5 procent förväntas även under 2020. De inkomstökningar som kommer att redovisas nedan kommer att ställas

³¹ Det ska dock påminnas om att ansökningstiden till höstens utbildningar i vissa fall gick ut i april, vilket kan ha gjort att en del potentiella studerande inte hann ansöka om studieplats.

³² För studerande som hade studiemedel för heltidsstudier båda terminerna respektive år, dvs. personer som är jämförbara mellan åren och som bör ha haft studier som huvudsaklig sysselsättning och studerade under lika lång tid.

i relation till den årliga genomsnittliga inkomstökningen för tidigare år. Denna inkomstökning är även beaktad i kostnadsberäkningarna i kapitel 6.

4.3. Studerande med studiemedel

4.3.1. Inkomstutveckling för studerande med studiemedel

Medelinkomsterna ökade mer än medianinkomsterna

I detta avsnitt börjar vi med att titta på inkomstutvecklingen bland samtliga som studerade med studiemedel under de fyra halvåren och oavsett vilket fribelopp de hade. I avsnittet undersöks studerandes totala inkomster. Eftersom inkomst av tjänst är den överlägset största inkomstkällan (se avsnitt 4.3.2) ger inkomstutvecklingen även en god bild av hur mycket de studerande arbetade.

De genomsnittliga inkomsterna ökade förhållandevis mycket mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020, medan medianinkomsterna var tämligen oförändrade. Det speglar att studerande som redan arbetade valde att arbeta mer eller att det tillkom studerande med studiemedel andra halvåret 2020 som hade arbete som huvudsaklig sysselsättning. Samtidigt hade fler studerande även låg inkomst eller saknade inkomst.

Tabell 4.1 Inkomster (kronor) för studerande med studiemedel, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

	2019 h1	2019 h2	2020 h1	2020 h2
Medelinkomst	30 556	46 629	33 744	55 302
Medianinkomst	15 853	41 722	15 274	42 007

Medelinkomsten för samtliga studiemedelstagare ökade från 46 600 till 55 300 kronor mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020, dvs. med ungefär 8 700 kronor eller med 19 procent. Det är en högre inkomstökning än vad som kunde förväntas (se avsnitt 4.2 ovan). Detta är en tydlig effekt av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad.

Vi börjar med att titta på inkomstfördelningen första halvåret 2019 och 2020. Den samlade medianinkomsten minskade mellan halvåren liksom medianinkomsten för både kvinnor och män. Medelinkomsten var däremot 10 procent högre första halvåret 2020 än den var motsvarande halvår 2019. Männerna ökade sina genomsnittliga inkomster lite mer än kvinnorna. Medelinkomsten ökade därmed något mer än vad som kunde förväntas.

Tabell 4.2 **Inkomster (kronor) för studerande med studiemedel, första halvåret 2019 och 2020**

	2019 h 1			2020 h 1		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
P ₁₀	0	0	0	0	0	0
P ₂₅	1 828	197	643	866	138	357
Median (P ₅₀)	18 962	11 058	15 853	18 177	10 862	15 274
P ₇₅	49 195	40 092	45 776	51 130	43 096	48 037
P ₉₀	87 622	79 974	84 613	97 713	91 282	95 166
Medel	32 725	27 306	30 556	35 408	31 363	33 744

Inkomstfördelningen för andra halvåret 2019 och 2020 följer i tabell 4.3. Av inkomstfördelningen framgår att kvinnorna ökade sina genomsnittliga inkomster från 48 100 kronor till 56 100 kronor mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020, och männen från 44 500 till 54 100 kronor. Kvinnor hade alltså högre genomsnittliga inkomster än män, men männen som studerade med studiemedel ökade sina inkomster mer än kvinnorna. Den samlade genomsnittliga inkomsten ökade med 19 procent. Ökningen var således betydligt större än vad som kunde förväntas. Inkomstökningen kan förklaras av att fribeloppet var avskaffat. Medianinkomsterna ökade dock bara marginellt för kvinnorna och sjönk något för männen.

Tabell 4.3 **Inkomster (kronor) för studerande med studiemedel, andra halvåret 2019 och 2020**

	2019 h 2			2020 h 2		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
P ₁₀	0	0	0	0	0	0
P ₂₅	14 717	3 134	9 754	8 792	827	4 098
Median (P ₅₀)	43 264	39 105	41 722	43 920	38 597	42 007
P ₇₅	70 180	68 118	69 367	79 572	77 495	78 773
P ₉₀	102 283	100 508	101 550	131 910	134 507	132 830
Medel	48 121	44 475	46 629	56 138	54 085	55 302

Män har dock under andra halvåret 2020 oftare inkomster i den högsta inkomstklassen. Av tabellen ovan framgår att under det andra halvåret 2020 behövdes en inkomst på 134 500 kronor för att tillhöra de tio procent av männen med de högsta inkomsterna, medan motsvarande inkomst för kvinnorna var 131 900 kronor. Det innebär rimligen att fler män än kvinnor tillkom som studiemedelstagare vid sidan av sitt ordinarie arbete under 2020.

Att det tillkom studerande främst i de lägsta respektive de högsta inkomstklasserna³³ kan även illustreras på följande sätt. Andelen av de studerande som hade högst 900 kronor i inkomst ökade från 14 till 18 procent mellan andra halvåret 2019 och andra

³³ Inkomstklasserna i tabell 4.4 har fastställts genom en indelning av samtliga studerande i percentiler.

halvåret 2020. På samma sätt ökade andelen med en inkomst över 94 041 kronor från 10 till 16 procent i en jämförelse mellan samma halvår.

Tabell 4.4 Andelen (procent) av studerande med studiemedel, fördelad efter inkomstklasser, inkomst första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

Inkomstintervall	Andel 2019 h1	Andel 2020 h1	Andel 2019 h2	Andel 2020 h2
0–904	23	25	14	18
905–7 630	15	15	5	6
7 631–17 985	15	14	6	6
17 686–29 148	13	12	9	8
29 149–40 564	9	8	13	10
40 565–52 416	7	7	15	12
52 417–67 616	6	6	15	12
67 617–94 040	6	6	15	13
94 041–	5	8	10	16

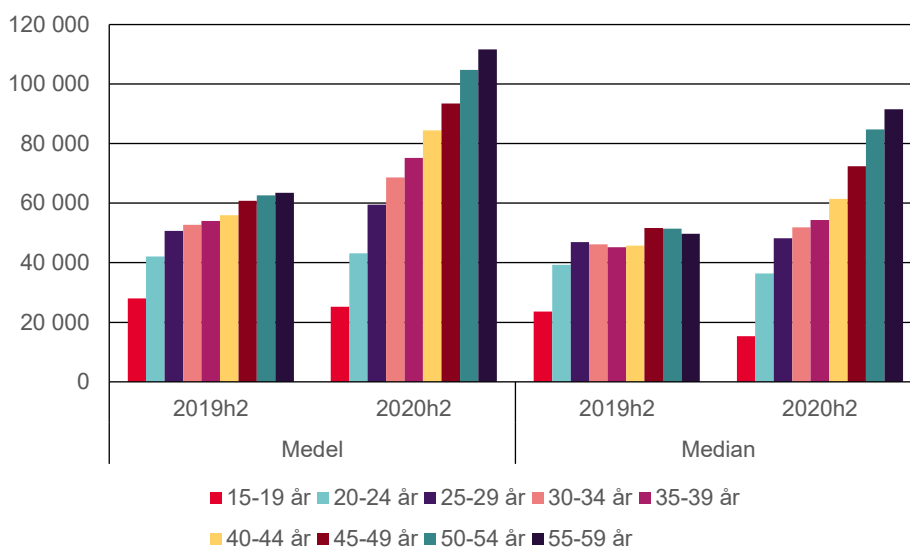
Vilka inkomster hade olika studerandegrupper och hur förändrades inkomsterna?

Männens inkomster ökade alltså mer under andra halvåret 2020 än kvinnornas i en jämförelse med inkomsterna under andra halvåret 2019. Vilka andra studerandegrupper fick högre inkomster under 2020 och kan alltså sägas särskilt ha gynnats av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad?

Äldre studerande har högre genomsnittliga inkomster än yngre. Den genomsnittliga inkomsten i den äldsta studerandegruppen, de som var 55 år eller äldre, var 111 600 kronor andra halvåret 2020. Det kan jämföras med att motsvarande genomsnittliga inkomst var 25 200 kronor bland dem som var högst 19 år.

Av diagram 4.1 framgår att studerande i högre åldersklasser ökade både sina genomsnittliga inkomster och medianinkomster förhållandevis mycket hösten 2020. Det kan också vara så att många av dem som tillkom som studiemedelstagare var äldre. De yngsta studerandegrupperna, upp till 25 år, ökade sina genomsnittliga inkomster marginellt samtidigt som medianinkomsterna minskade. Att medianinkomsterna minskade bland de yngre kan hänga samman med att det blev svårare att få ett arbete under pandemin och att fler därmed inte hade någon inkomst eller hade låg inkomst. Av detta kan man dra slutsatsen att äldre var mer gynnade av att inkomstprövningen tillfälligt var borttagen än yngre. I sammanhanget är det också viktigt att minnas att ungefär hälften av de studerande är yngre än 25 år.

Diagram 4.1 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel, fördelat efter ålder, andra halvåret 2019 och 2020



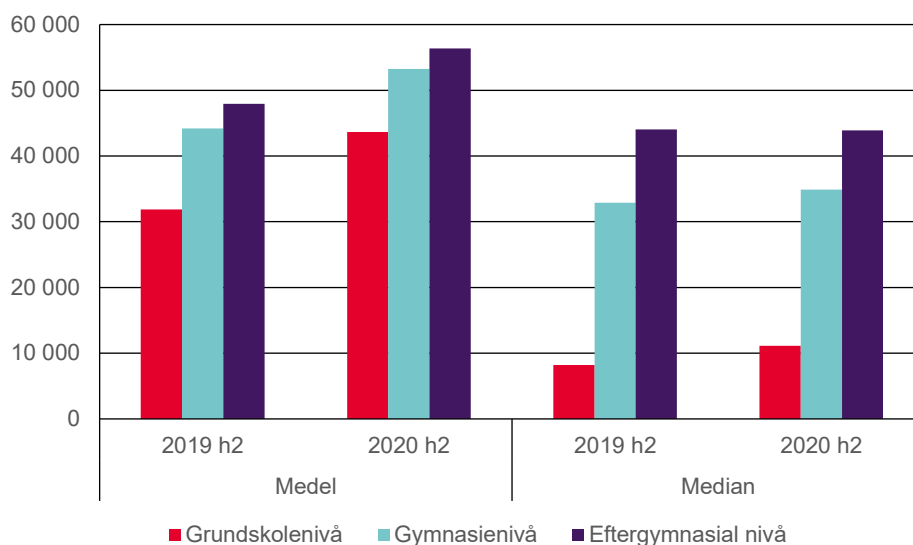
Studerande som hade barn följde inkomstutvecklingen för de olika åldersgrupperna. Det är rimligt mot bakgrund av att äldre oftare har barn än yngre. Den genomsnittliga inkomsten för personer som inte hade barn ökade från 45 300 till 50 800 kronor mellan andra halvåret 2019 och 2020. Studerande som hade hemmaboende barn ökade sina inkomster från 52 600 till 72 200 mellan dessa halvår.

När inkomsterna fördelas efter utbildningsnivå blir det tydligt att studerande på samtliga tre utbildningsnivåer hade liknande inkomster under vårhalvåret, men att studerande på eftergymnasial nivå hade högre inkomster under hösthalvåret. Det betyder att de som studerar på grundskole- eller gymnasienivå har en mer jämn fördelning av sitt arbete under hela året medan de som studerar på eftergymnasial nivå i högre utsträckning får sina inkomster från arbete under somrarna.

Medianinkomsten är betydligt lägre för studerande på grundskolenivå än för studerande på de båda andra nivåerna. Av det kan man dra slutsatsen att fler studerande på grundskolenivå saknar inkomst eller har mycket låg inkomst.

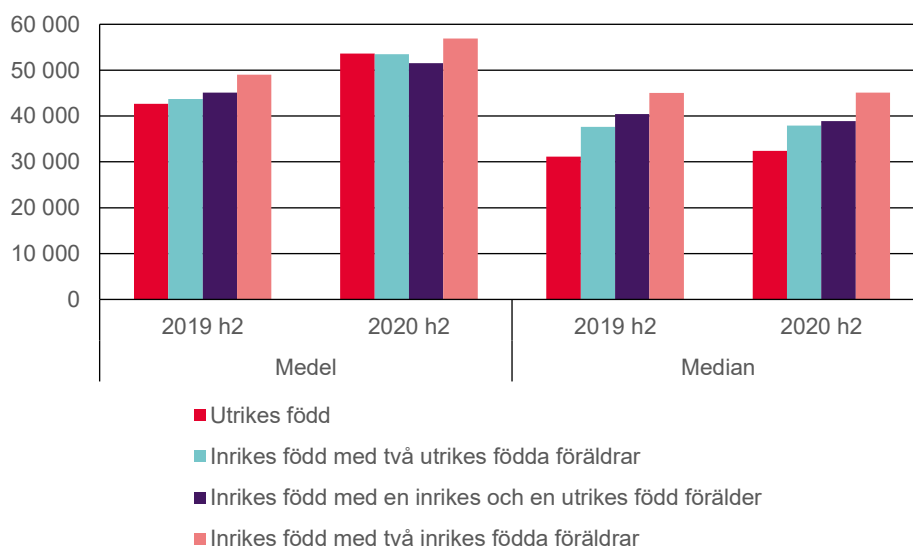
Ökningen av de genomsnittliga inkomsterna mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 var störst på grundskolenivå. Medelinkomsten var dock under hösten 2020 fortfarande lägre för dem som studerar på grundskolenivå än för övriga och medianinkomsten var avsevärt lägre.

Diagram 4.2 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel, fördelat efter utbildningsnivå, andra halvåret 2019 och 2020



Vidare hade studerande som var inrikes födda med två inrikes födda föräldrar lite högre inkomster än de som var utrikes födda. De inrikes födda hade 56 900 kronor i genomsnittlig inkomst andra halvåret 2020, vilket kan jämföras med de utrikes födda som hade 53 600 kronor. Utrikes födda ökade dock sina inkomster med 11 000 kronor mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020, vilket var cirka 3 000 kronor mer än ökningen för de inrikes födda som hade två inrikes födda föräldrar. Medianinkomsterna påverkades bara marginellt.

Diagram 4.3 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel, fördelat efter utrikes/inrikes född, andra halvåret 2019 och 2020

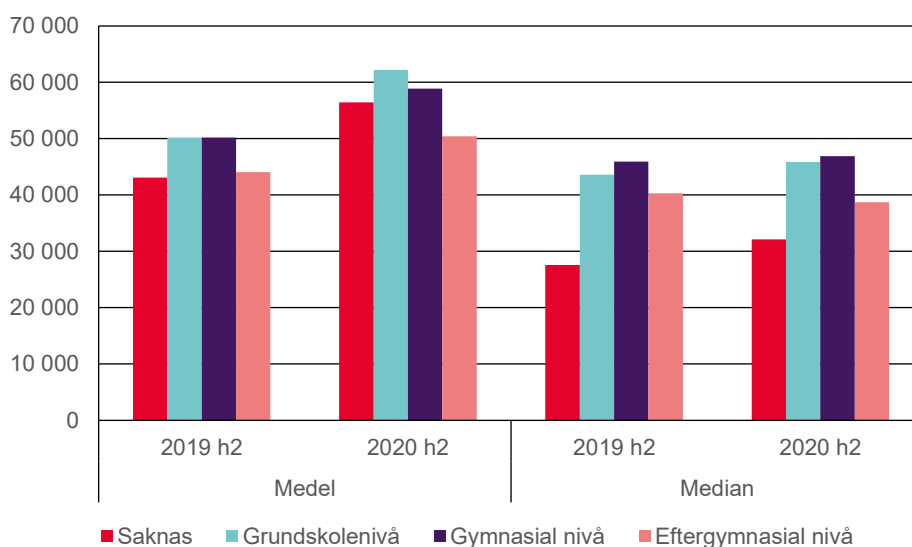


De som har högst utbildade föräldrar hade lägst genomsnittliga inkomster under både andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020. Det kan möjligen anses förvånande att så är fallet och beror dels på att dessa är yngre än genomsnittligt, dels på att de förmodligen oftare än övriga kan få ekonomiskt stöd från sina föräldrar eller från

andra familjemedlemmar. En högre andel av dem med högre utbildade föräldrar tog också lån, jämfört med dem med lägre utbildade föräldrar.

De genomsnittliga inkomsterna ökade andra halvåret 2020 för samtliga studerande-grupper och ökningen var störst för dem som har föräldrar med högst grundskoleutbildning. De med lägst utbildade föräldrar ökade alltså sitt arbete mest när inkomstprövningen tillfälligt avskaffades, alternativt att det tillkom fler studerande som hade arbete som huvudsaklig syssla. Medianinkomsterna var åter i stort sett oförändrade. För dem med eftergymnasialt utbildade föräldrar minskade till och med medianinkomsten hösten 2020. Det beror sannolikt på att fler yngre studerande med högutbildade föräldrar gick vidare till högskolestudier hösten 2020 än hösten 2019. Under den pågående pandemin hade sannolikt många dessutom svårt att få tag i ett arbete.

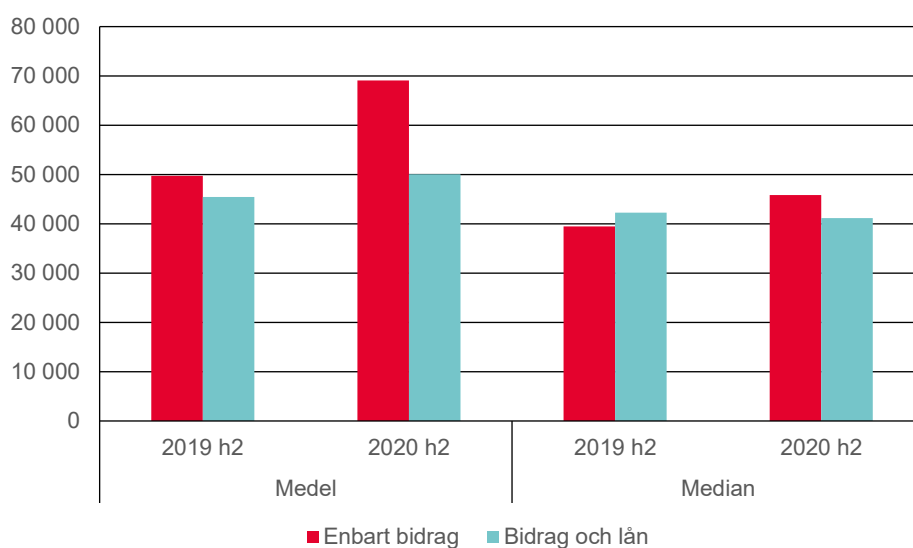
Diagram 4.4 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel, fördelat efter föräldrarnas utbildningsnivå,¹ andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020



¹ Minst en förälder har en utbildning på angiven nivå. Den andra föräldern kan ha utbildning på en lägre nivå.

En studerande kan välja att antingen ta enbart bidragsdelen eller att ta bidrag och lån. Lånebenägenheten bland studiemedelstagarna var 72,6 procent under hösten 2020. Under denna höst hade de som valde att ta lånedelen betydligt lägre genomsnittliga inkomster än de som enbart tog bidragsdelen. Detsamma var fallet redan andra halvåret 2019, men då var inkomstskillnaderna mellan låntagare och ej låntagare naturligt nog väsentligt mindre. Detta indikerar att de som arbetade mycket under andra halvåret 2020, eller att de arbetade som tillkom som studiemedelstagare, ofta begränsade sina studiemedel till bidragsdelen.

Diagram 4.5 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel, fördelat efter enbart bidrag eller bidrag och lån, andra halvåren 2019 och 2020



Den studiemedelstagare som hade högst inkomst andra halvåret 2020 tjänade ungefär 7,5 miljoner kronor under halvåret, vilket var en inkomst av kapital. Den högsta inkomsten av tjänst uppgick till 1,8 miljoner kronor och den högsta inkomsten av näringsverksamhet var drygt 800 000 kronor. Det förtjänar att påpekas att samtliga dessa inkomster avsåg ett halvår och att årsinkomsterna således var högre.

Mindre påverkan på dem som studerade med studiemedel både under andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Många förändringar i de studerandes inkomster kan sannolikt förklaras av att det tillkom studerande som hade arbete som huvudsyssla. För att eliminera de tillkommandes inverkan har vi valt att studera dem som både studerade andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020. Hur påverkades de av den slopade inkomstprövningen?

Bland dem som hade studiemedel både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 ökade den genomsnittliga inkomsten med drygt 1 100 kronor (2 procent) samtidigt som medianinkomsten minskade med 3 000 kronor (-7 procent).

Tabell 4.5 Inkomster (kronor), för studerande som hade studiemedel både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

	2019 h 2			2020 h 2		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Medelinkomst	46 088	42 908	44 794	46 980	44 342	45 906
Medianinkomst	42 231	38 690	40 953	39 899	34 563	37 974

De som var i studier under båda halvåren ökade alltså sina genomsnittliga inkomster tämligen marginellt. Medianinkomsterna minskade dock, vilket tyder på att många tappade sina sidoinkomster. Denna studerandegrupp tycks alltså i liten utsträckning ha påverkats av att inkomstprövningen avskaffades och påverkan från pandemin var sannolikt större.

Sammanfattning av avsnittet

- Hösten 2020 ökade framför allt andelen studerande med mycket låga och förhållandevis mycket höga inkomster.
- Att många studerande hade låga inkomster kan ha berott på att pandemin gjorde det svårt att få ett arbete.
- Att fler studerande hade höga inkomster berodde sannolikt på det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen, där det blev möjligt att arbeta mer eller att få studiemedel vid sidan om sitt arbete.
- Kvinnor hade högre inkomster än män, men männens inkomster ökade mer andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019.
- Även om kvinnor har högre genomsnittliga inkomster än män har männen i den högsta inkomstklassen högre inkomster än kvinnorna.
- Äldre studerande med studiemedel hade betydligt högre inkomster hösten 2020 än hösten 2019. Äldre studerande påverkas därmed i stor utsträckning av inkomstprövningen. Äldre tycks därför ha gynnats mest när inkomstprövningen tillfälligt togs bort.
- Inkomsterna för yngre studerande var i princip oförändrade andra halvåret 2020. Yngre studerande påverkas därmed i liten utsträckning av inkomstprövningen.
- Inkomsterna ökade mer under hösten 2020 för dem som hade föräldrar med högst grundskoleutbildning, jämfört med dem som hade högre utbildade föräldrar.
- De som hade höga inkomster avstod ofta från att ta studielån.
- De som studerade med studiemedel både hösten 2019 och hösten 2020 ökade sina genomsnittliga inkomster en aning, samtidigt som medianinkomsterna minskade. Det tyder på att den slopade inkomstprövningen hade liten påverkan på dem som var i studier och på att pandemin hade större påverkan.

4.3.2. Inkomster från olika inkomstslag

I det här avsnittet kommer vi framför allt att presentera uppgifter över inkomsterna av tjänst för samtliga studerande med studiemedel, dvs. de inkomster som kan hänföras till arbete.³⁴ Dessa inkomster kan bidra till att ge oss lite större insikter i om avskaffandet av inkomstprövningen förutom ökade inkomster, även ledde till att de studerande arbetade mer. Avsnittet innehåller även en redovisning av kapitalinkomster och inkomster från näringsverksamhet.

Inkomsten av tjänst kan inte helt jämföras med inkomster från arbete eftersom även bland annat skattepliktig ersättning från försäkringskassa och arbetslöshetskassa ingår,

³⁴ Avsnittet presenteras enbart för studiemedelstagare och inte för studerande med studiestartsstöd. En anledning till det är att studerande med studiestartsstöd väldigt sällan har inkomster av kapital eller näringsverksamhet.

vilket exempelvis rör sig om sjukpenning, vårdbidrag, omvårdnadsbidrag eller a-kasseersättning. Dessutom säger inkomsterna inte något om hur mycket tid man lägger ner på arbete eftersom högre inkomster även kan bero på att man har högre lön.

Skillnaden mellan inkomst av tjänst och samtliga inkomster ger en bild av om arbetet ökade eller om det var kapital- och näringsinkomster som ökade som andel av de studerandes inkomster.

De som studerade med studiemedel under hösten 2020 beräknas ha haft samlade inkomster på 24,8 miljarder kronor under halvåret. Av dessa kom 23,4 miljarder från inkomster av tjänst, 1,1 miljard från inkomster av kapital och 0,3 miljarder från inkomster från näringsverksamhet. Den absoluta majoriteten av inkomsterna kom således från tjänst, varav övervägande delen härrörde från arbete.

Tabell 4.6 Inkomster från tjänst, kapital och näringsverksamhet, miljarder kronor och andelar i procent, hösten 2020

	Inkomst	Andel
Tjänst	23,4	95 %
Kapital	1,1	4 %
Näring	0,3	1 %
Totalt	24,8	100 %

Inkomsterna från arbete ökade med 16 procent vilket var mer än den förväntade inkomstökningen (se avsnitt 4.2). Ökningen av inkomsterna av kapital och näringsverksamhet var 79 respektive 69 procent. Andelen av inkomsterna som utgjordes av kapital- och näringsinkomster var dock så liten att de stora ökningarna inom de båda inkomstslagen bara utgjorde en mindre andel av den samlade inkomstökningen.

Tabell 4.7 Procentuell förändring av den genomsnittliga inkomsten för studerande med studiemedel, fördelat efter kön och inkomstslag, andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019

	Kvinnor	Män	Totalt
Tjänst	+15 %	+19 %	+16 %
Kapital	+62 %	+100 %	+79 %
Näring	+79 %	+57 %	+69 %
Samlad ökning	+17 %	+22 %	+19 %

Av tabell 4.8 framgår att inkomst av tjänst är den huvudsakliga inkomsten för den absoluta merparten av dem som studerar med studiemedel. Även om kapitalinkomsterna och inkomsterna av näringsverksamhet procentuellt sett ökade mer än inkomsten av tjänst, var dessa ökningarna hänförliga till ett mindre antal studerande.

Sannolikt handlade det dels om personer med förhållandevis stora kapitalinkomster som ansökte om studiemedel eftersom inkomstprövningen var borttagen, dels om studerande som exempelvis sålt en fastighet och ändå hade rätt att behålla sina studiemedel under 2020.

Tabell 4.8 Inkomster per halvår för studerande med studiemedel, fördelat i percentiler och medelinkomst, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

	Tjänst		Kapital		Näring	
	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2
P10	0	0	0	0	0	0
P20	0	0	0	0	0	0
P25	7 391	1 092	0	0	0	0
P30	16 187	9 650	0	0	0	0
P40	30 014	26 798	0	0	0	0
Median	40 329	40 000	0	0	0	0
P60	49 932	52 026	0	2	0	0
P70	60 845	66 384	80	104	0	0
P75	67 542	75 715	158	198	0	0
P80	75 618	87 768	290	350	0	0
P90	99 279	128 167	1 255	1 371	0	0
Medelinkomst	44 936	52 308	1 342	2 399	351	594

Under andra halvåret 2020 minskade inkomsterna i de nedre percentilerna, upp till medianinkomsten. Samtidigt ökade inkomsterna i de övre percentilerna. Av inkomstuppgifterna att döma arbetade alltså ungefär hälften av dem som studerade under andra halvåret 2020 mindre än de som studerade andra halvåret 2019. Den andra hälften tycks dock ha arbetat mer. Detta är även en slutsats som kan dras från exempelvis diagram 4.6–4.8.

De yngsta åldersgrupperna, studerande yngre än 25 år, hade i stort sett oförändrade inkomster av tjänst, under andra halvåret 2020 jämfört med motsvarande halvår 2019. Dessa utgör ungefär hälften av samtliga studiemedelstagare.

De som ökade både sina inkomster och sitt arbete mest, eller där det tillkom personer som ansökte om studiemedel vid sidan av sitt arbete, var studerande 50 år eller äldre. Inkomsten av tjänst för dem som var 50 år eller äldre ökade med cirka 65 procent och den totala inkomsten ökade med cirka 70 procent mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020.

Inkomster av tjänst utgör i princip samtliga inkomster för personer som studerar på grundskole- eller gymnasienivå. Det är framför allt studerande på eftergymnasial nivå som kompletterar sina inkomster av tjänst med de övriga inkomstslagen.

Sammanfattning av avsnittet

- Arbete står för en stor majoritet av studiemedelstagarnas inkomster och inkomster från kapital och näringsverksamhet står bara för en liten del.
- Inkomsterna av kapital och näringsverksamhet ökade mer än inkomsterna från arbete, vilket måste ses som en naturlig följd av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad och som innebar att alla kunde ansöka om studiemedel oavsett inkomst.
- Studerande med låga eller höga inkomster ökade under hösten 2020 jämfört med hösten 2019. Det motsvarar att fler studerande med studiemedel arbetade antingen lite eller mycket.
- En faktor som påtagligt påverkade arbetet var åldern på dem som studerade, där de yngre, generellt sett, arbetade mindre, medan de äldre arbetade mer.
- Att yngre tycks ha arbetat mindre kan vara relaterat till att de hade svårt att få tag i ett arbete under den pågående pandemin.

4.3.3. Inkomster och fribeloppet

Inkomsterna i förhållande till fribeloppet

I detta avsnitt kommer vi att sätta studerandes inkomster i relation till fribeloppsnivån. Har det skett en anpassning av inkomsterna till fribeloppsgränsen och upphörde denna anpassning i så fall under 2020?

Först ställs studerandes inkomster på en övergripande nivå i relation till fribeloppsgränserna. Vi kommer även att bedöma hur många och hur stor andel av de studerande som hade inkomster över fribeloppsgränsen eller, för 2020, den återskapade fribeloppsgränsen. Antalet och andelen studerande som har inkomster som ligger över fribeloppsgränsen är intressant att följa inte minst för att ta reda på om det normalt sker en anpassning av inkomsterna till fribeloppsgränsen. I avsnittet granskar vi särskilt utvecklingen andra halvåret 2020 och jämför den med andra halvåret 2019.

I vårt material över studiemedelstagarna har vi 446 700 personer som studerade med studiemedel under andra halvåret 2020, vilket kan jämföras med 384 000 under andra halvåret 2019³⁵, dvs. en ökning med 16 procent. Sett till de studerandes inkomster var ökningen av antalet studerande i procentuella termer naturligt nog störst för dem med höga inkomster. De som hade höga inkomster kunde tidigare inte få studiemedel, något som blev möjligt under 2020. Bland dem som hade inkomster över 110 000 kronor andra halvåret 2020 var det en stor ökning i samtliga inkomstlägen.³⁶ Men även antalet studerande med låga inkomster ökade. Däremot minskade antalet studerande i inkomstintervall mellan 28 000 och 66 000 kronor under andra halvåret

³⁵ Skillnaden jämfört med CSN:s officiella statistik beror på de bearbetningar CSN har gjort inom ramen för detta uppdrag, t.ex. för att ta bort alla studerande som hade studiemedel under kortare tid än tre veckor.

³⁶ Intervallen redovisas i diagrammen per ett tusen kronor.

2020, trots att antalet studerande ökade totalt sett. Förändringarna illustreras i de tre diagrammen 4.6–4.8 nedan.

Av de nämnda diagrammen framgår också att det inte sker någon synlig anpassning till den exakta fribeloppsgränsen bland dem som studerar. En sådan anpassning hade avspeglat sig i toppar med fler studerande i inkomstintervall som ligger i anslutning till fribeloppsgränserna. Några sådana toppar syns dock inte. Studiemedelstagarnas inkomster tycks således i högre utsträckning bero på möjligheterna och viljan att arbeta och tjäna pengar vid sidan av studierna än på fribeloppsgränsens exakta nivå. Inte heller vid en närmare granskning av inkomsterna i förhållande till fribeloppsgränsen går det att se någon effekt där fler studerande ligger precis under fribeloppsgränsen.³⁷

Bland dem som studerar på heltid (diagram 4.7) hade fler studerande antingen låga eller höga inkomster under hösten 2020, jämfört med hösten 2019. De med låga inkomster är ofta yngre personer och de med höga inkomster är ofta lite äldre. Det var också vanligt att personer som arbetade ansökte om studiemedel för kortare tid eller på deltid (diagram 4.8). En större andel av de studerande hade inkomster över 130 000 kronor under andra halvåret 2020 än under andra halvåret 2019. De flesta av dessa studerande hade en inkomst som var högre än en tänkt fribeloppsgräns.

³⁷ Uppgifter har granskats för +/- 15 000 kronor i förhållande till fribeloppsgränsen.

Diagram 4.6 Antal studerande med studiemedel fördelade efter inkomster, fribelopp mellan 40 000–80 000 kronor (långa studietider), andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Exklusive 4 866 studerande andra halvåret 2019 och 8 254 studerande andra halvåret 2020 med inkomster i intervallet 0–1 000 kronor, samt exklusive 1 resp. 63 studerande med inkomster över 290 000 kronor. De smala blå strecken illustrerar intervallet för fribeloppsnivån.

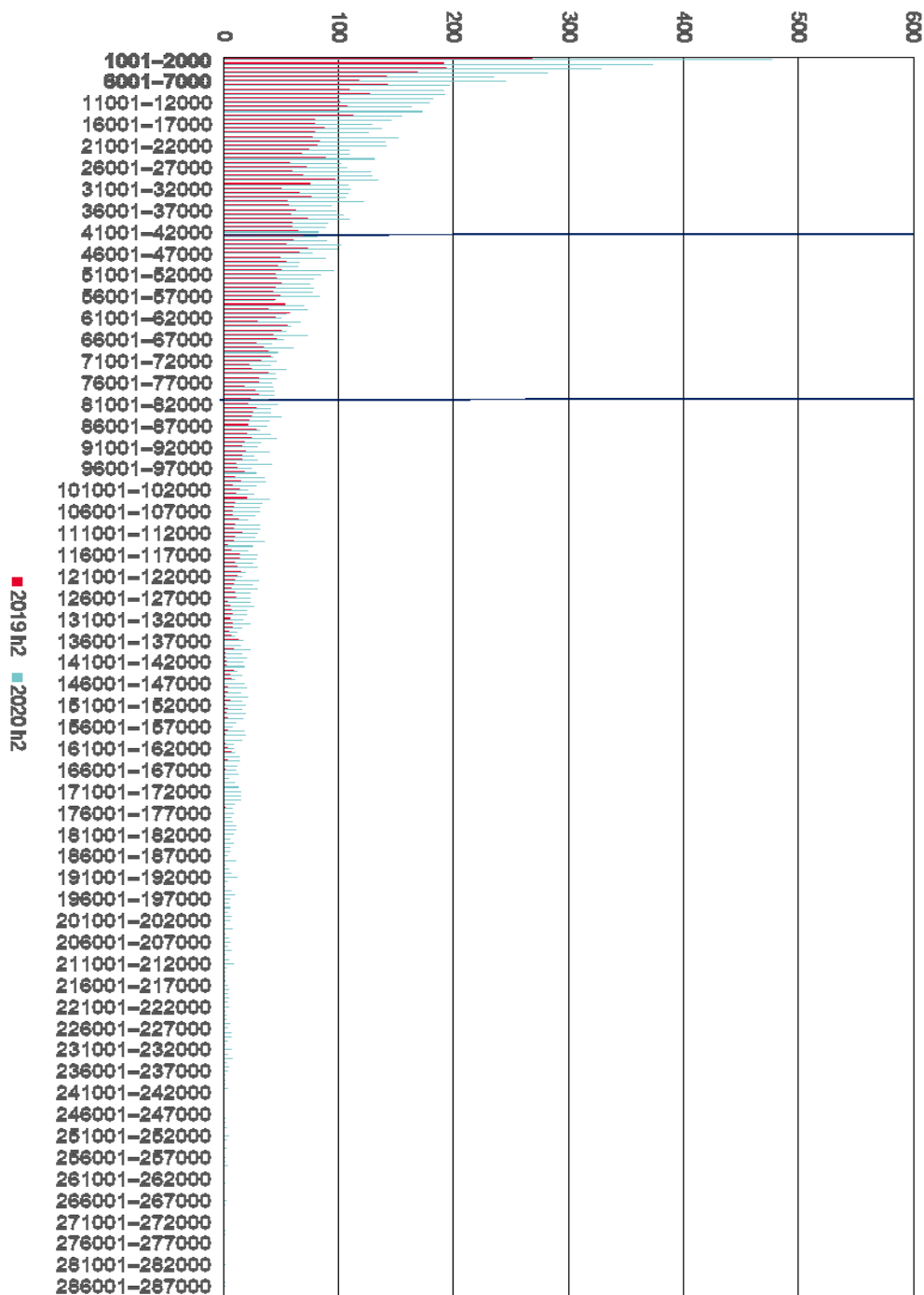


Diagram 4.7 Antal studerande med studiemedel fördelade efter inkomster, fribelopp mellan 80 001–120 000 kronor (medellånga studietider, normala heltidsstudier), andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Exklusive 53 270 studerande andra halvåret 2019 och 72 087 studerande andra halvåret 2020 med inkomster i intervallet 0–1 000 kronor, samt exklusive 102 resp. 1 265 studerande med inkomster över 290 000 kronor. De smala blå strecken illustrerar intervallet för fribeloppsnivån.

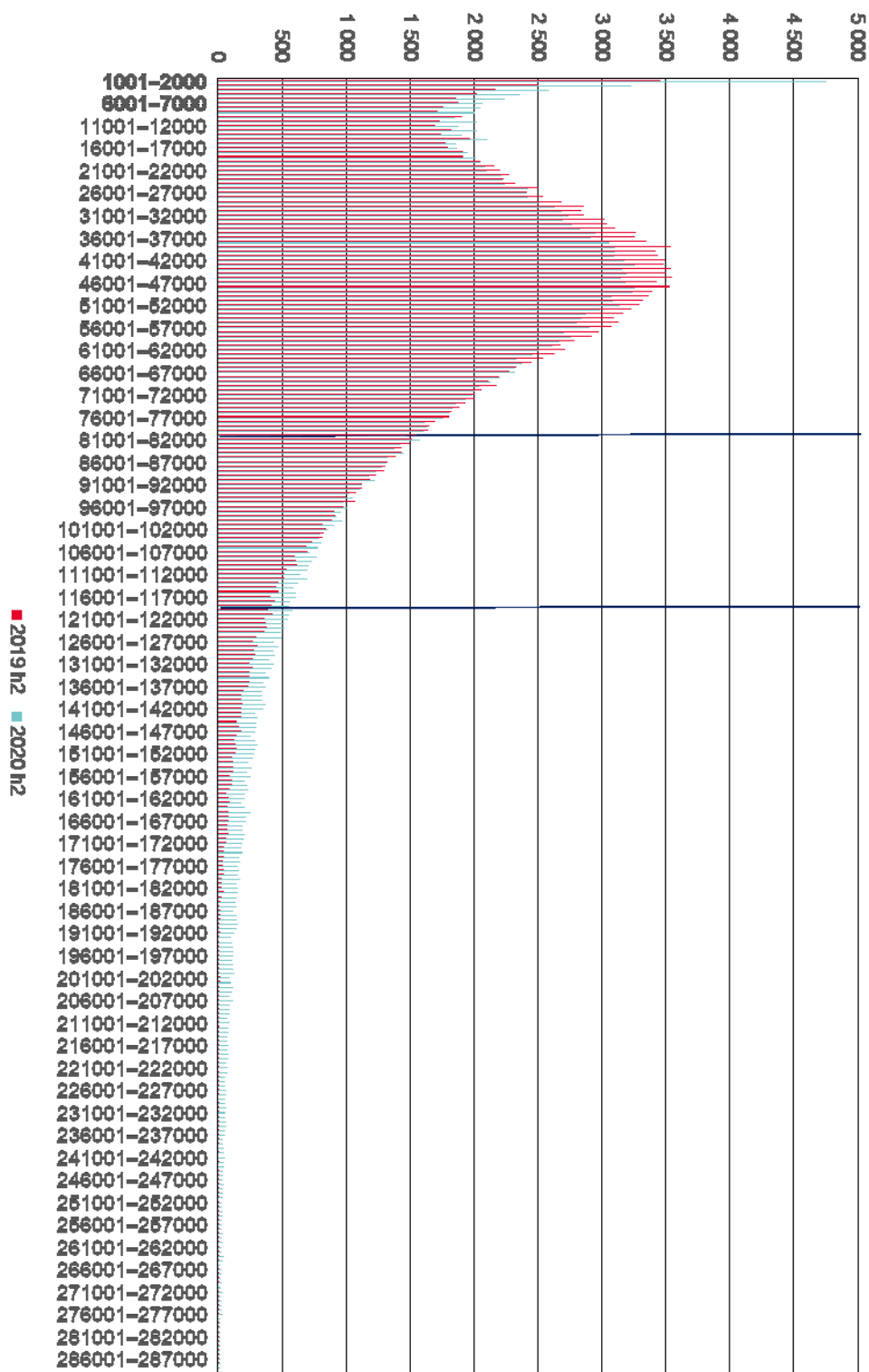
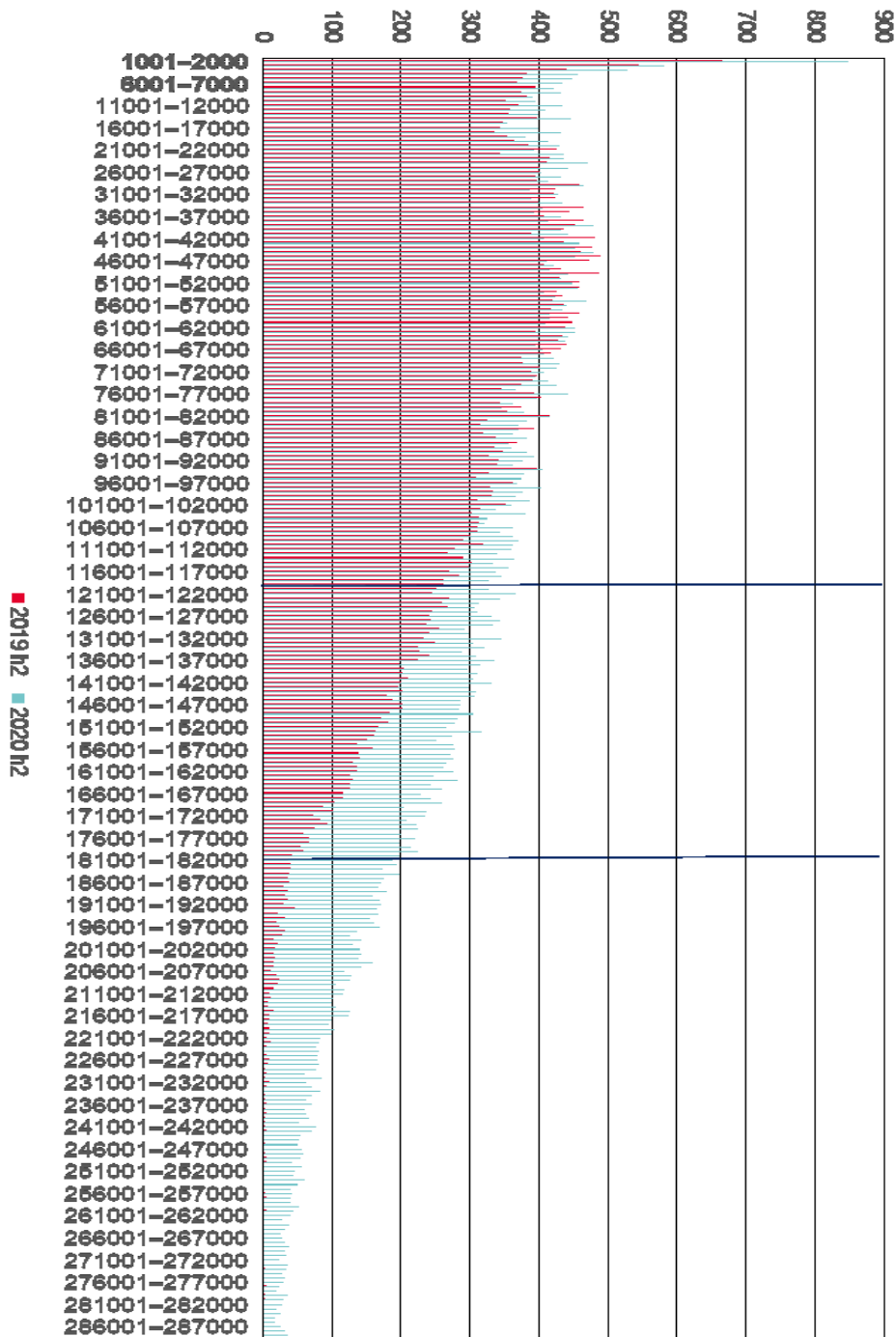


Diagram 4.8 Antal studerande med studiemedel fördelade efter inkomster, fribelopp mellan 120 001–180 000 kronor (korta studietider eller deltidstudier), andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Exklusive 13 086 studerande andra halvåret 2019 och 17 304 studerande andra halvåret 2020 med inkomster i intervallet 0–1 000 kronor, samt exklusive 85 resp. 1 317 studerande med inkomster över 290 000 kronor. De smala blå strecken illustrerar intervallet för fribeloppsnivån.



Andelen med en inkomst över fribeloppsgränsen högre andra halvåret 2020

De studerande som hade en inkomst som översteg sin faktiska fribeloppsgräns 2019 och den potentiella fribeloppsgränsen 2020, ökade från 7,3 procent andra halvåret 2019 till 14,1 procent andra halvåret 2020. Andelen med inkomst över fribeloppsgränsen fördubblades alltså andra halvåret 2020. Ökningen var mer modest mellan första halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020. Detta ligger i linje med förväntningarna eftersom inkomstprövningen avskaffades först sent under våren 2020, vilket gjorde att de studerande inte hann anpassa sitt agerande eller helt enkelt valde att inte börja studera.

Tabell 4.9 Andel studerande med studiemedel som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

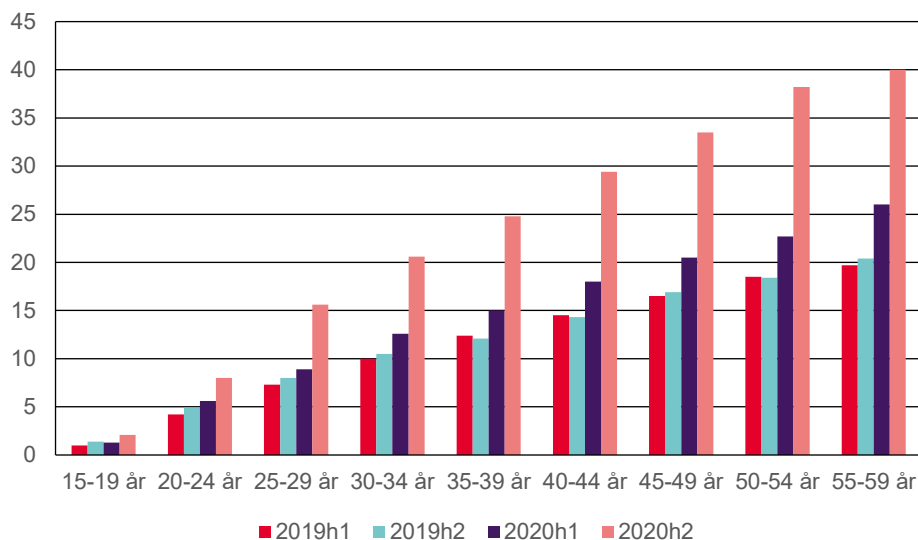
	Kvinnor	Män	Totalt
2019 h1	7,5	6,7	7,2
2019 h2	7,1	7,5	7,3
2020 h1	9,2	9,1	9,2
2020 h2	13,7	14,6	14,1

Vilka studerande hade inkomster över fribeloppsgränsen?

Andelen män som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen var högre än andelen kvinnor under de andra halvåren. Detta hänger samman med att en högre andel av männen har höga inkomster, trots att kvinnor har en högre genomsnittlig inkomst (se tabell 4.3).

Hur skiljer sig andelen med inkomster över fribeloppsgränsen i andra studerandegrupper? Andelen med inkomster över fribeloppet ökade i samtliga åldersgrupper. Men andelen som översteg den tänkta fribeloppsgränsen ökade mer bland äldre studerande och andelen var framför allt betydligt högre desto äldre de studerande var.

Diagram 4.9 Andel av de studerande med studiemedel som hade inkomster över fribeloppsgränsen, fördelat efter ålder, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

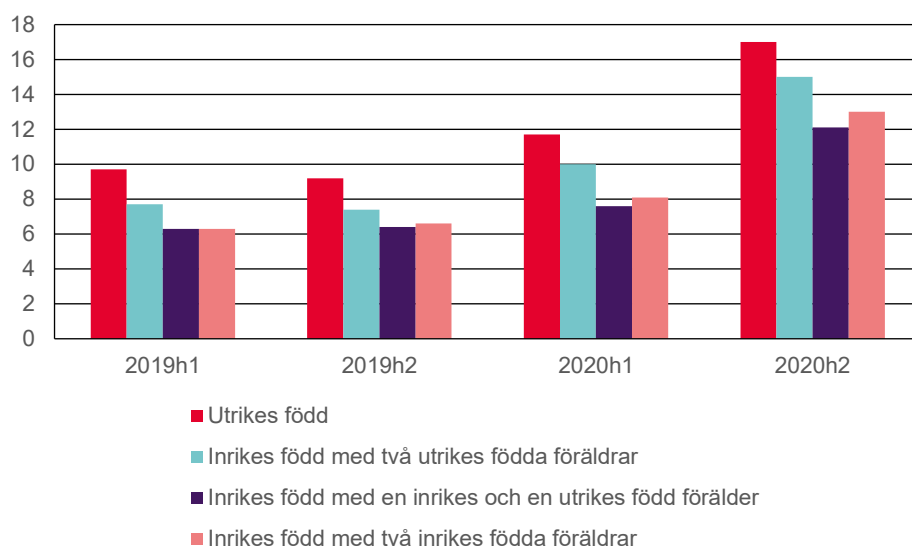


Ökningen var mindre för dem som var yngre än 25 år. I de två yngsta åldersgrupperna, som utgör ungefär hälften av samtliga studerande, var det 2 respektive 8 procent som överskred den potentiella fribeloppsgränsen under andra halvåret 2020. Bland äldre studerande var det en betydligt större andel som hade inkomster som var högre än fribeloppsgränsen. I den äldsta åldersgruppen hade hela 40 procent en inkomst som översteg fribeloppsgränsen hösten 2020. Detta talar för att det främst var äldre studerande med studiemedel som gynnades av att inkomstprövningen tillfälligt slopades.

Andelen studerande som hade vårdnaden om hemmaboende barn och inkomster över fribeloppet ökade från 11 till 23 procent mellan andra halvåren 2019 och 2020. Andelen studerande utan barn med inkomster över fribeloppsgränsen ökade från 6 till 12 procent samma tidsperiod. Dessa andelar följer i stort utvecklingen i olika åldersgrupper.

Andelen utrikes födda som har inkomster över fribeloppsgränsen är genomgående högre än andelen bland dem som är födda i Sverige och har två inrikes födda föräldrar.

Diagram 4.10 Andel av de studerande med studiemedel som hade inkomster över fribeloppsgränsen, fördelat efter födelseplats, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020



Hur överensstämmer detta med att utrikes födda har genomsnittligt lägre inkomster än de som är födda inrikes? En förklaring är att de som är utrikes födda oftare har både låga och höga inkomster. Detta speglas i tabell 4.10 där det framgår att utrikes födda exempelvis har lägre medianinkomst än dem som är födda i Sverige, men att det i gruppen utrikes födda samtidigt är en större andel som har lite högre inkomster. För att komma med bland de 25 procent med de högsta inkomsterna måste en person som är utrikes född ha en inkomst på 85 895 kronor medan det räcker med 77 126 kronor för en person som är inrikes född. Detta bidrar till att förklara att utrikes födda oftare har inkomster som är högre än fribeloppsgränsen.

Tabell 4.10 Studiemedelstagares inkomster (kronor), fördelat efter inrikes eller utrikes född, andra halvåret 2020

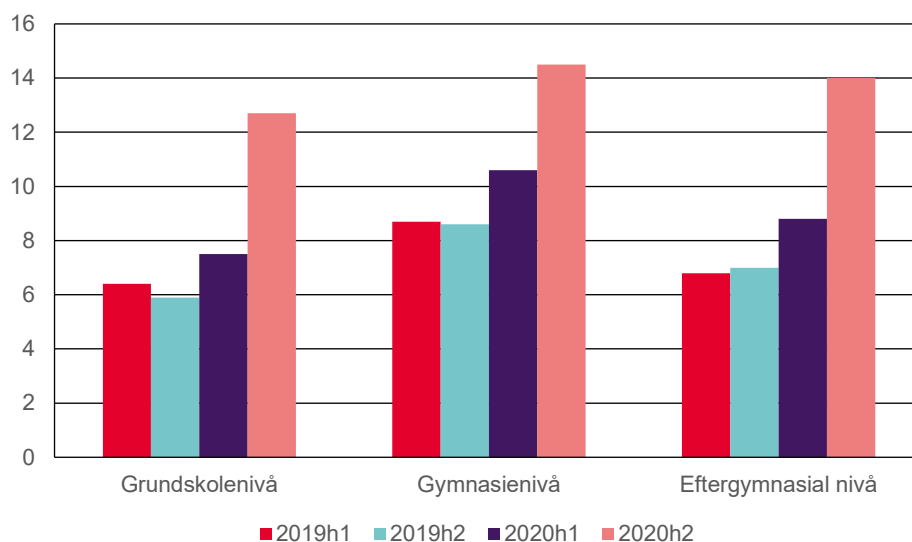
	Inrikes födda ¹	Utrikes födda
P ₁₀	61	0
P ₂₅	12 762	0
Median	45 130	32 408
P ₇₅	77 126	85 895
P ₉₀	127 489	144 612

¹ Inrikes födda med två inrikes födda föräldrar.

De som studerar på gymnasienivå hade oftare inkomster över fribeloppsgränsen än studerande på grundskolenivå eller på eftergymnasial nivå, trots att gymnasie-studerande har genomsnittliga inkomster som är något lägre. Både bland grundskole-studerande och studerande på eftergymnasial nivå ökade dock andelen som översteg den tänkta fribeloppsgränsen mer hösthalvåret 2020 och studerande på de tre nivåerna översteg nära nog i samma omfattning den potentiella fribeloppsgränsen. Detta tyder

på att den slopade inkomstprövningen gynnade studerande på de tre utbildningsnivåerna ungefär lika mycket.

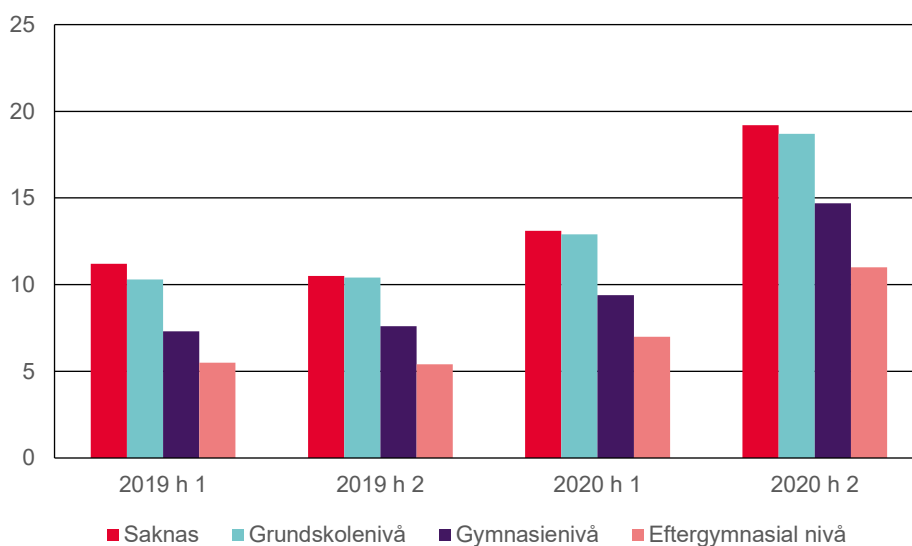
Diagram 4.11 Andel av de studerande med studiemedel som hade inkomster över fribeloppsgränsen, fördelat efter utbildningsnivå, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020



Att andelen med inkomster över en potentiell fribeloppsgräns var ungefär densamma för studerande på de tre utbildningsnivåerna kan anses något förvånande. Den sannolika förklaringen finns dels i att studerande på grundskole- och gymnasienivåerna är äldre än dem som studerar på eftergymnasial nivå, dels i att utrikes födda har högre inkomster i den högsta inkomstklassen, jämfört med dem som är födda i Sverige med två inrikes födda föräldrar (se tabell 4.10). På grundskolenivå är andelen utrikes födda större än andelen inrikes födda.

Andelen med inkomster över fribeloppsgränsen har även ökat när resultaten bryts efter föräldrarnas utbildning. Andelen som hade inkomster över fribeloppsgränsen var högre bland studerande med föräldrar med lägre utbildning eller då uppgifter om föräldrarnas utbildning saknas, jämfört med dem som har högre utbildade föräldrar. Ökningen var ungefär likvärdig i samtliga grupper.

Diagram 4.12 Andel av de studerande med studiemedel som hade en inkomst över fribeloppsgränsen, fördelat efter föräldrarnas utbildning,¹ första halvåret 2019 – andra halvåret 2020



¹ Minst en förälder har en utbildning på angiven nivå. Den andra föräldern kan ha utbildning på en lägre nivå.

Bland dem som har föräldrar med utbildning på grundskolenivå var det under andra halvåret 2020 knappt 20 procent som översteg fribeloppsgränsen, medan motsvarande andel var drygt 10 procent bland dem med någon eftergymnasial utbildad förälder.

Av dem som hade inkomster över fribeloppsgränsen hösten 2020 var det 57 procent som även tog studielån, vilket är en betydligt lägre andel än av samtliga studerande med studiemedel. Detta är naturligt då de som har höga inkomster mer sällan har behov av studielån. Hösten 2019 var motsvarande siffra 58 procent. Det var dock många fler studerande som hade inkomster över den återskapade fribeloppsgränsen hösten 2020 och dessa hade även högre inkomster.

Mindre ökning bland dem som studerade med studiemedel både under andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

De som studerade med studiemedel både hösten 2019 och hösten 2020 hade i mindre utsträckning än samtliga studerande en inkomst som översteg fribeloppsnivån. Under hösten 2019 var andelen 6,2 procent (7,3 procent för samtliga) och under hösten 2020 var den 9,8 procent (14,1 procent för samtliga).

Tabell 4.11 Andel studerande med studiemedel som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, studerande som hade studiemedel både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

	Kvinnor	Män	Totalt
2019 h 2	6,0	6,5	6,2
2020 h 2	9,5	10,2	9,8

Ökningen var således 3,6 procentenheter, vilket är lägre än de knappt 7 procentenheter som andelen ökade för samtliga studerande. De som redan var i studier påverkades därmed i mindre mån av att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad än samtliga studerande med studiemedel.

Sammanfattning av avsnittet

- Andelen av studiemedelstagarna som hade inkomster över fribeloppsgränsen ökade från 7 procent hösten 2019 till 14 procent hösten 2020.
- Den övergripande bilden är att det främst var antalet studerande med låga eller höga inkomster som ökade hösten 2020, i en jämförelse med hösten 2019.
- Studerande med studiemedel som hade höga inkomster studerade ofta på deltid.
- Äldre studerande hade betydligt oftare inkomster över fribeloppsgränsen än yngre och gynnades således mer av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad. Detsamma gäller studerande med vårdnad om barn.
- Studerande på grundskolenivå, gymnasienivå och eftergymnasial nivå uppvisar hösten 2020 en ungefär lika hög andel med inkomster över en tänkt fribeloppsgräns.
- Utrikes födda hade oftare än inrikes födda inkomster över fribeloppsgränsen. Många studerande som är utrikes födda har låga inkomster, men många har även höga inkomster.
- De som hade föräldrar med högst grundskoleutbildning hade en högre andel med inkomster över en tänkt fribeloppsgräns. Ökningen av andelen var också större för dem med kortutbildade föräldrar än för dem med föräldrar med längre utbildning.
- De som hade inkomster över fribeloppsgränsen valde i lägre utsträckning att ta studielån, jämfört med samtliga studerande.
- De som studerade med studiemedel både andra halvåret 2019 och 2020 påverkades mindre av det avskaffade inkomstprövningen än samtliga studerande med studiemedel.

4.3.4. Antal och andel som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning

Andelen som inte bedöms ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning var 4,6 procent hösten 2020

Fribeloppet för 2020 har i den här studien satts med utgångspunkt i hur många veckor och med vilken studietakt den studerande hade studiemedel under halvåret, dvs. i enlighet med regelverket. Inkomsten har fördelats enligt de principer som redogörs för i avsnitt 1.4.4. Därefter har reduceringen beräknats för dem som haft en i förhållande till fribeloppet överskjutande inkomst. Reduceringen har därefter påförts de utbetalda beloppen för respektive halvår och i det fall det belopp som återstår att betala ut är lägre än 0,25 procent av prisbasbeloppet per vecka så bedöms personen inte ha haft rätt till studiemedel.

Den främsta felkällan i beräkningen handlar om det halvår till vilket en inkomst av kapital eller näringsverksamhet ska föras. Detta kunde tidigare utredas med hjälp av de

studerande men kunde inte utredas under 2020 eftersom inkomstprövningen då var slopad. Inkomsterna från kapital och näringsverksamhet har därför fördelats med hälften på respektive halvår. Detta har gjorts för både 2019 och 2020. Att göra en sådan hälftindelning blir felaktigt för den som till exempel sålt aktier under våren och har kunnat visa att så var fallet, samt har studiemedel enbart under hösten.

Under andra halvåret 2020 skattas att 20 300 personer eller motsvarande 4,6 procent av studiemedelstagarna hade inkomster som skulle ha gjort att de med bibehållen inkomstprövning, inte skulle ha haft rätt till studiemedel.

Tabell 4.12 Antal och andel studerande som med bibehållet fribelopp beräknats sakna rätt till studiemedel, 2020

	Antal	Andel
2020 h 1	7 212	1,9 %
2020 h 2	20 332	4,6 %

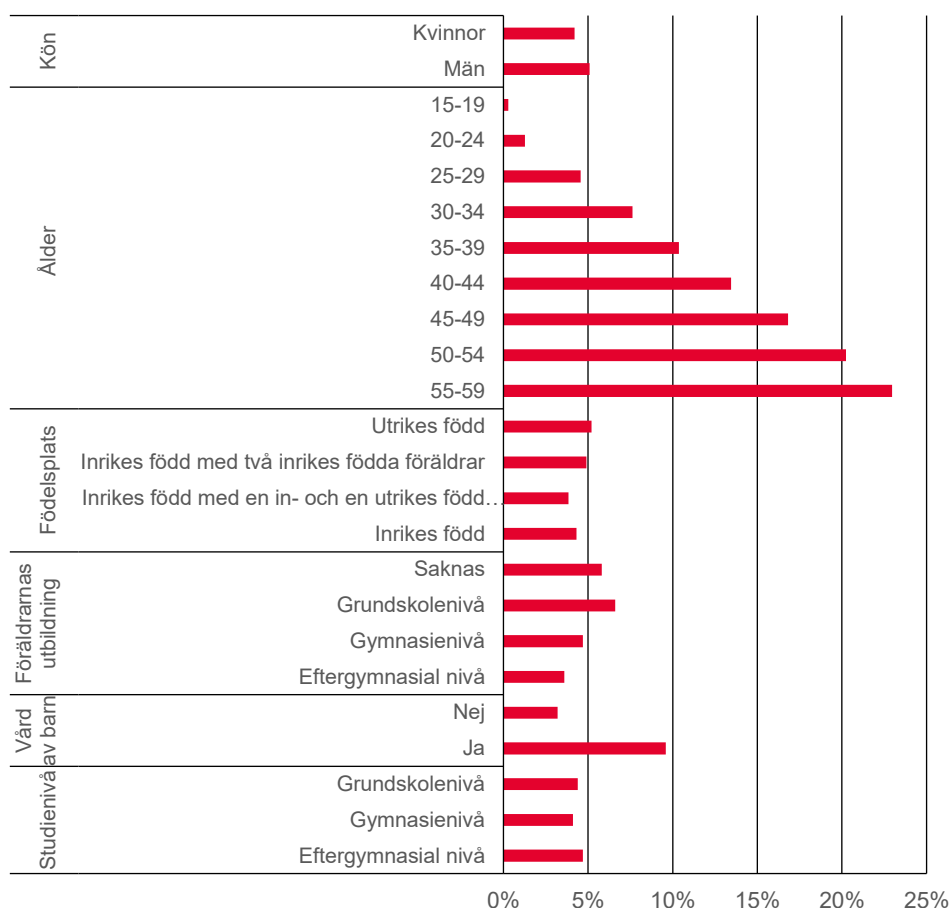
Av dem som studerade både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 var det 1,7 procent som inte skulle ha haft rätt till studiemedel hösten 2020 om inkomstprövningen hade funnits kvar. Det är mindre än hälften av andelen för samtliga studerande med studiemedel. Många som inte hade haft rätt till studiemedel är således tillkommande studerande som sannolikt har arbete som huvudsaklig sysselsättning.

Vilka fick studiemedel som inte skulle ha fått det med en fribeloppsgräns?

Vilka var det då som fick studiemedel under 2020 trots att de inte skulle ha haft rätt till studiemedel om inkomstprövningen inte tillfälligt var slopad? Följande fördelningar avser andra halvåret 2020.

Den stora skillnaden var att det framför allt var äldre studerande som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med ett bibehållet fribelopp. Exempelvis var det mer än 10 procent av dem i åldrarna 35–39 år som inte skulle ha haft en sådan rätt och över 20 procent av dem som var 50 år eller äldre. Andelen som hade vårdnaden om barn under 18 år var också betydligt högre än andelen som inte hade sådan vårdnad, något som dock i stora drag följer åldern på de studerande. Både äldre studerande och studerande med barn gynnades således särskilt av det tillfälliga slopandet.

Diagram 4.13 Andel (procent) som inte hade haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning, efter bakgrundsfaktorer, andra halvåret 2020



En större andel av männen än av kvinnorna skulle inte heller ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning. Andelen utrikes födda var vidare högre än andelen inrikes födda och de med föräldrar med kortare utbildning var högre än andelen med eftergymnasialt utbildade föräldrar. Andelen som inte skulle ha haft rätt till studiemedel bland de studerande på olika utbildningsnivåer var i stora drag desamma.

Att de med höga inkomster ofta valde att enbart ta bidragsdelen återspeglas i att de som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning bara valde att ta studielån i 39,4 procent av fallen.

Sammanfattning av avsnittet

- Den skattade andelen som inte hade haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning var 4,6 procent eller cirka 20 300 studerande hösten 2020.
- Äldre studerande hade i betydligt högre utsträckning än yngre studerande inte haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning.

4.3.5. Arbete inom vård- och omsorgsområdet

Ett syfte med att tillfälligt slopa inkomstprövningen var att underlätta för studerande att avlasta vården utan att behöva tänka på sina inkomster.³⁸ I detta avsnitt kommer vi försöka ta reda på om fler studerande arbetade i vård- och omsorgssektorn och om de som arbetade i vården andra halvåret 2020 arbetade mer än motsvarande studerande gjort tidigare. Uppgifterna på halvårsnivå avser inkomst av tjänst från Skatteverket fördelad enligt individuppgifterna i arbetsgivardeklarationerna (så kallad AGI, se även avsnitt 1.4.4). De månadsvisa inkomstuppgifterna baseras enbart på uppgifterna i arbetsgivardeklarationer. De inkomster som redovisas är medianinkomster.

Vanligast att arbeta inom vård- och omsorgsområdet

Vi börjar med att titta på andelen av samtliga studiemedelstagare som arbetade inom respektive sektor. Här ser vi att vård och omsorg är den sektor där flest studerande arbetade vid sidan av sina studier, följt av bland annat handel, samt hotell- och restaurangverksamhet.

Andelen av studiemedelstagarna som arbetade inom vård- och omsorgsområdet ökade under covid-19-pandemin. En jämförelse mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 visar att andelen som arbetade inom vård och omsorg ökade med 1 procentenhet. Samtidigt minskade andelen som arbetade i sektorer som var särskilt drabbade under pandemin, exempelvis inom hotell- och restaurangverksamhet och inom sektorn kultur, nöje och fritid. Många mestadels yngre studerande tillkom också utan att ha några inkomster av tjänst.

Tabell 4.13 Antal och andel (procent) av samtliga studiemedelstagare, fördelade efter sektor, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	2019 h2		2020 h2	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Vård och omsorg	68 893	18	83 495	19
Handel mm	53 333	14	57 674	13
Utbildning	33 146	9	36 885	8
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	24 398	6	26 120	6
Okänd sektor ³	17 513	5	23 804	5
Hotell och restaurangverksamhet	23 100	6	20 673	5
Tillverkning	18 118	5	17 875	4
Offentlig förvaltning och försvar	11 248	3	13 936	3
Transport och magasinering	12 567	3	12 987	3
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	11 538	3	11 711	3
Kultur, nöje och fritid	11 922	3	10 227	2

³⁸ Utbildningsdepartementet (2020).

Forts.	2019 h2		2020h2	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Annan serviceverksamhet	7 324	2	8 070	2
Byggverksamhet	5 484	1	6 765	2
Informations- och kommunikationsverksamhet	6 178	2	6 730	2
Finans och försäkringsverksamhet	5 674	2	6 374	1
Fastighetsverksamhet	3 802	1	4 156	1
<i>Saknar inkomst av tjänst</i>	<i>78 497</i>	<i>20</i>	<i>107 260</i>	<i>24</i>

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorer räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Att andelen som arbetade i vård- och omsorgssektorn ökade kan vara ett tecken på att slopandet av inkomstprövningen gav en mindre effekt genom att arbete vid sidan av studierna underlättades. Samtidigt kan ökningen av andelen inom vård- och omsorgssektorn inte enbart tillskrivas den tillfälligt slopade inkomstprövningen, utan kan sannolikt främst förklaras av att det skett förändringar på arbetsmarknaden där vårdsektorn erbjöd större jobbmöjligheter än flera andra sektorer.³⁹

Könsfördelningen inom de olika sektorerna visar att vård och omsorg är den sektor där flest kvinnor arbetar vid sidan av sina studier, medan män arbetar med lika andelar inom vård- och omsorgsområdet och inom handelsområdet. Bland kvinnor ökade också andelen som arbetade inom vård och omsorg något medan andelen män var oförändrad. Bland både kvinnor och män tillkom en stor grupp som helt saknade inkomst av tjänst hösten 2020.

Tabell 4.14 Andel (procent) av studiemedelstagarna med inkomst av tjänst, fördelade efter sektor och kön, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	Kvinnor		Män	
	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2
Annan serviceverksamhet	2	2	2	2
Byggverksamhet	1	1	3	3
Fastighetsverksamhet	1	1	1	1
Finans och försäkringsverksamhet	1	1	2	2
Handel mm	15	14	12	11

³⁹ Bl.a. Socialstyrelsen visar att efterfrågan på utbildad personal till vårdsektorn var stor. Se Socialstyrelsen (2021 och 2022).

Forts.	Kvinnor		Män	
	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2
Hotell och restaurangverksamhet	6	5	6	4
Informations- och kommunikationsverksamhet	1	1	2	2
Jordbruk, skogsbruk och fiske	0	0	1	1
Kultur, nöje och fritid	3	2	3	2
Offentlig förvaltning och försvar	3	3	3	3
Okänd sektor ³	6	6	3	4
Tillverkning	3	3	7	6
Transport och magasinering	2	2	5	5
Utbildning	11	10	6	6
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	5	5	8	7
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	3	3	3	3
Vård och omsorg	22	23	12	12
Saknar inkomst av tjänst	17	21	25	29

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Inkomsten ökade inom vård- och omsorgsområdet

Som en effekt av den tillfälligt slopade inkomstprövningen ökade både medel- och medianinkomsten av tjänst för de studerande som arbetade inom de flesta sektorer. En jämförelse mellan det andra halvåret 2019 och det andra halvåret 2020 visar att medianinkomsten ökade med 13 procent inom vård- och omsorgsområdet. Studerande som arbetade inom informations- och kommunikationsverksamhet var de som ökade sin medianinkomst mest. Inom denna sektor ökade medianinkomsten med 19 procent.

Sektorer som drabbats hårt av nedskärningar under pandemin, exempelvis handel, hotell och restaurang samt kultur, nöje och fritid har haft en lägre ökning av inkomsterna jämfört med andra sektorer.

Tabell 4.15 Medianinkomster för studerande med studiemedel (kronor per halvår) och inkomst av tjänst, fördelade efter sektor, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	2019 h2	2020 h2	Förändring i procent
Informations- och kommunikationsverksamhet	49 469	60 870	19
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	44 721	53 727	17
Byggverksamhet	55 097	65 364	16
Vård och omsorg	52 743	60 723	13
Utbildning	44 299	50 495	12
Offentlig förvaltning och försvar	57 702	65 289	12
Finans och försäkringsverksamhet	60 971	68 637	11
Tillverkning	54 945	61 558	11
Okänd sektor ³	17 845	19 709	9
Transport och magasinering	53 914	58 082	7
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	51 739	55 567	7
Fastighetsverksamhet	44 511	46 843	5
Annan serviceverksamhet	37 987	39 952	5
Handel mm	57 660	59 796	4
Hotell och restaurangverksamhet	46 898	48 136	3
Kultur, nöje och fritid	44 805	44 192	-1
Totalt	50 151	54 657	9

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

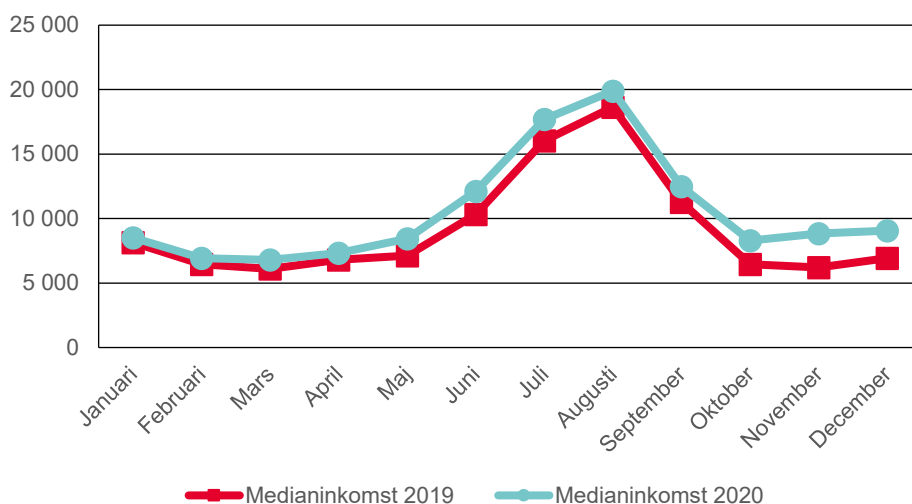
² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Under perioden januari till mars låg medianinkomsterna 8–11 procent högre per månad än motsvarande månader under 2019. I april till och med juni, dvs. när inkomstprövningen slopats, ökade medianinkomsten med 15–23 procent per månad. Under hösten 2020 ökade dock medianinkomsten relativt mycket jämfört med motsvarande period 2019. Störst ökning ser vi under november. Då ökade

medianinkomsten med 42 procent jämfört med motsvarande månad 2019. Sannolikt beror den kraftiga ökningen under hösten 2020 delvis på att många som hade arbete som huvudsyssla tillkom som studiemedelstagare under hösten.

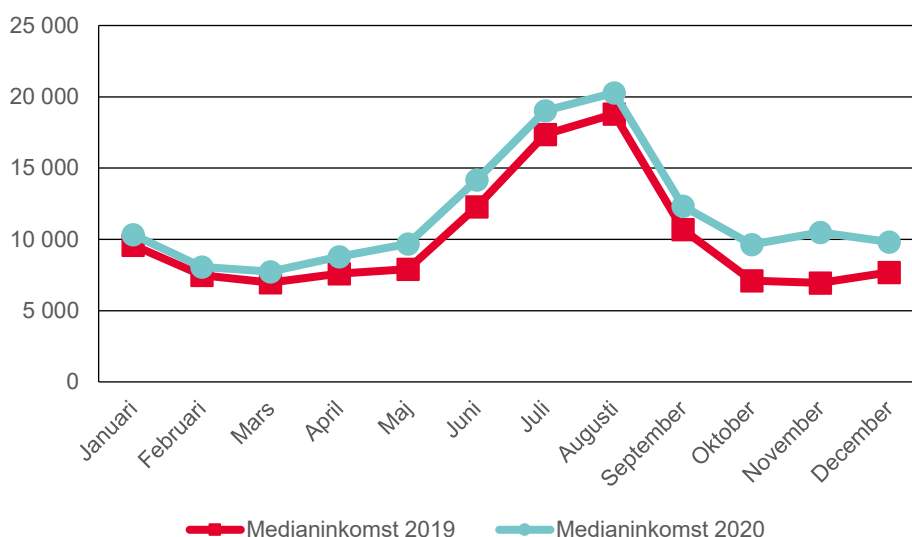
Diagram 4.14 Medianinkomst (kronor per månad) för studerande med studiemedel och inkomst från arbete, januari 2019 – december 2020¹



¹ Inkomster såsom redovisade i arbetsgivardeklarationer. För att räknas ska personen ha läst med studiemedel under aktuellt halvår samt haft inkomst av tjänst under aktuell månad.

Medianinkomsterna ökade även bland de studerande som arbetade inom vård- och omsorgsområdet. Tendenserna påminner i mångt och mycket om studerandegruppen i stort, det vill säga att inkomsterna främst började öka i april 2020 och att en kraftigare ökning av medianinkomsten skedde under hösten 2020.

Diagram 4.15 Medianinkomst (kronor) för studerande med studiemedel och inkomst från arbete från sektor vård och omsorg, januari 2019 – december 2020^{1,2}



¹ För att räknas ska personen ha läst med studiemedel under aktuellt halvår samt haft inkomst av tjänst från vård och omsorg under aktuell månad.

² En person kan ha arbetat inom fler sektorer än vård och omsorg under månaden. Summan av inkomsterna har i det fallet lagts ihop och räknats till vård och omsorg.

Den stora inkomstökningen under hösten 2020 kan även för dem som arbetade inom vård- och omsorgsområdet till stor del förklaras av att det tillkom studerande som hade arbete som huvudsyssla.

Många studerande blev av med sina arbeten i inledningen av pandemin

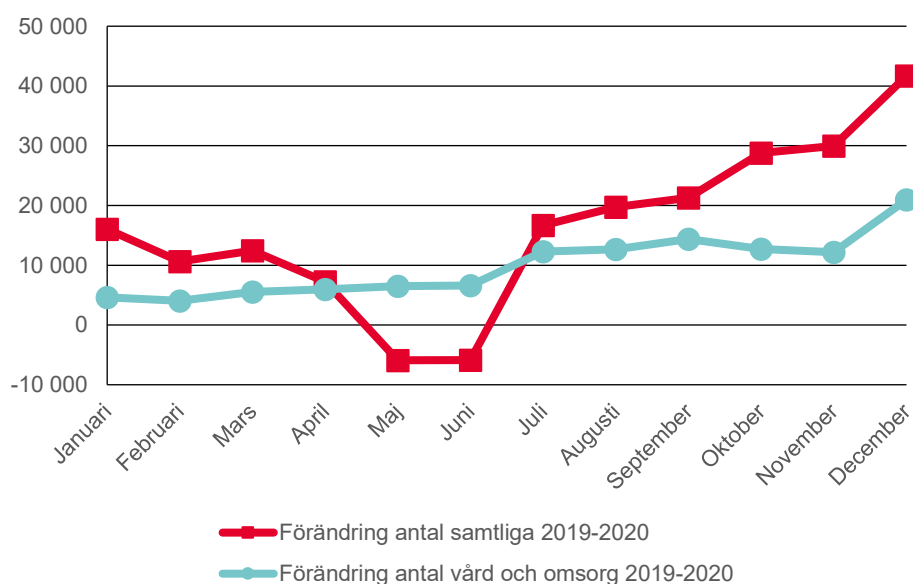
Av samtliga med inkomst av tjänst var det under maj och juni 2020 färre som arbetade jämfört med motsvarande månader föregående år. Sannolikt beror detta på att det var många studerande som blev av med sina jobb när pandemin började och restriktioner infördes.

Den tillfälligt slopade inkomstprövningen hade initialt inte någon större effekt på antalet studerande som arbetade inom vård- och omsorgsområdet. Antalet ökade stadigt jämfört med föregående år, även innan restriktionerna på grund av pandemin infördes, vilket hänger samman med att det var fler studerande under 2020 jämfört med 2019.

Under maj och juni 2020, när antalet studerande med inkomst av tjänst totalt sett var lägre än föregående år, fortsatte den stadiga uppgången inom sektorn vård och omsorg. Det hänger sannolikt samman med att anställda inom vård- och omsorgsområdet kunde behålla sina anställningar när man i andra sektorer tvingades till uppsägningar.

Under hösten 2020 ökad antalet studerande som arbetade parallellt med studierna. Den kraftiga uppgången hänger samman med att det blev fler studerande, men sannolikt också med att det tillkom ett antal studerande som hade arbete som huvudsyssla.

Diagram 4.16 Förändring mellan 2019 och 2020 av antal studerande som hade studiemedel och inkomst från arbete, totalt och från sektor vård och omsorg¹



¹ En person som arbetat inom flera sektorer under månaden räknas fler än en gång

² För att räknas ska personen ha läst med studiemedel under aktuellt halvår samt haft inkomst av tjänst från vård och omsorg under aktuell månad.

Den tillfälligt slopade inkomstprövningen hade liten betydelse för dem som redan studerade

Många förändringar i de studerandes inkomster kan sannolikt förklaras av att det tillkom studerande som hade arbete som huvudsyssla. För att eliminera de tillkommandes inverkan har vi valt att studera dem som både studerade andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 och som arbetade parallellt med studierna under båda halvåren. Hur påverkades de av den slopade inkomstprövningen och arbetade de mer under pandemin?

En samlad bedömning är att det tillfälliga slopandet av inkomstprövningen inte hade någon större betydelse för denna studerandegrupp. Medianinkomsterna minskade under andra halvåret 2020 jämfört med motsvarande halvår 2019. Inom sektorn handel, som andelsmässigt är en av de större sektorerna bland de studerande, sjönk medianinkomsten med 6 procent under perioden.

Inom några sektorer framträder däremot en delvis en annan bild. Störst procentuell ökning av medianinkomsten hade studerande som arbetade inom sektorn informations- och kommunikationsverksamhet. Inom denna sektor ökade medianinkomsten med 13 procent under perioden. Även inom sektor vård och omsorg ökade medianinkomsten, vilket kan tyda på att man arbetade mer under covid-19 pandemin. I denna grupp ökade medianinkomsten med 6 procent vilket var något högre än den förväntade inkomstökningen på 5 procent (se avsnitt 4.2) och betydligt högre än inkomstförändringen bland samtliga i studerandegruppen (-1 procent).

Tabell 4.16 Medianinkomster (kronor, halvår), fördelade efter sektor, för studerande med både inkomst av tjänst och studiemedel under både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	2019 h2	2020 h2	Förändring i procent
Informations- och kommunikationsverksamhet	48 899	55 337	13
Offentlig förvaltning och försvar	55 150	60 379	9
Finans och försäkringsverksamhet	60 881	66 176	9
Vård och omsorg	52 317	55 590	6
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	44 921	47 453	6
Fastighetsverksamhet	45 017	45 954	2
Utbildning	44 898	44 589	-1
Tillverkning	56 776	56 092	-1
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	54 281	52 046	-4
Handel mm	59 027	55 748	-6
Transport och magasinering	54 178	51 143	-6
Hotell och restaurangverksamhet	49 675	45 302	-9

<i>Forts.</i>	2019 h2	2020 h2	Förändring i procent
Byggverksamhet	58 008	52 458	-10
Kultur, nöje och fritid	45 936	41 529	-10
Annan serviceverksamhet	39 725	35 855	-10
Jordbruk, skogsbruk och fiske	48 744	43 807	-10
Okänd sektor ³	20 228	16 512	-18
Totalt	51 739	51 437	-1

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma fler än en gång i tabellen.

² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade har utelämnats från tabellen.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Vi fortsätter att titta på gruppen som studerade och arbetade både under andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020. Fler studerande sökte sig till arbete inom vård- och omsorgsområdet mellan halvåren, medan det exempelvis var färre som arbetade inom sektorerna handel respektive hotell och restaurang. Sannolikt är detta ett resultat av förändringar på arbetsmarknaden som i sin tur kan koppas till pandemin.

Inom gruppen som arbetade och studerade både andra halvåret 2019 och 2020 ökade andelen arbetande inom vård- och omsorgssektorn med 4 procentenheter, andelen kvinnor ökade med 5 procentenheter och andelen män ökade med 3 procentenheter.

Tabell 4.17 Andel (procent) som arbetar, fördelade efter sektor, för studerande med både studiemedel och inkomst av tjänst under både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 ^{1,2}

	Kvinnor		Män		Totalt	
	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2	2019 h2	2020 h2
Vård och omsorg	25	30	16	19	22	26
Handel	22	19	18	17	20	18
Utbildning	12	12	8	8	11	10
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	6	6	10	10	8	8
Tillverkning	4	4	10	8	6	5
Hotell och restaurang	8	5	8	5	8	5
Offentlig förvaltning och försvar	3	5	3	5	3	5
Okänd sektor ³	5	5	3	4	4	5
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	3	3	4	4	3	4
Transport och magasinering	3	2	7	6	4	4

<i>Forts.</i>	<i>Kvinnor</i>		<i>Män</i>		<i>Totalt</i>	
Kultur, nöje, fritid	4	3	4	3	4	3
Finans och försäkringsverksamhet	2	2	3	3	2	3
Annan serviceverksamhet	3	2	3	3	3	2
Information och kommunikationsverksamhet	1	2	3	3	2	2
Byggverksamhet	1	1	3	3	2	2
Fastighetsverksamhet	1	1	2	2	1	1
Jordbruk, skogsbruk, fiske	0	1	1	1	1	1

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Sammanfattning av avsnittet

- Vård och omsorg är den klart vanligaste sektorn att arbeta inom för studerande.
- Andelen som arbetade i vårdsektorn ökade under pandemin.
- Att en högre andel arbetade inom vård och omsorg är sannolikt främst ett resultat av förändringar på arbetsmarknaden, men även det tillfälliga sloandet av inkomstprövningen kan ha underlättat arbete.
- Inkomsterna ökade för dem som arbetade i vård- och omsorgssektorn, men inkomsterna ökade mer inom flera andra sektorer.

4.4. Studerande med studiestartsstöd

4.4.1. Inkomstutvecklingen för studerande med studiestartsstöd

Medianinkomsten ökade mer än medelinkomsten

I detta avsnitt presenteras inkomstutvecklingen bland dem som studerade med studiestartsstöd oavsett vilket fribelopp de hade.

De genomsnittliga inkomsterna för dem som studerade med studiestartsstöd ökade med 3 500 kronor andra halvåret 2020, jämfört med andra halvåret 2019. Inkomstökningen mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 var 16 procent och var

därmed högre än vad som kunde förväntas sett till ordinarie inkomstutveckling bland studerande med studiemedel (se avsnitt 4.2).⁴⁰

Tabell 4.18 Inkomster (kronor) för studerande med studiestartsstöd, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

	2019 h1	2019 h2	2020 h1	2020 h2
Medelinkomst	17 209	21 361	17 532	24 870
Medianinkomst	4 460	5 282	4 924	10 035

Medianinkomsten ökade mer än medelinkomsten. Detta tyder på att inkomsterna var spridda på fler studerande under andra halvåret 2020, men att inkomstutvecklingen per studerande var förhållandevis begränsad. Att medianinkomsten ökade bedöms bara i begränsad utsträckning ha att göra med att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad under 2020 eftersom medianinkomsten var cirka 10 000 kronor, dvs. klart lägre än fribeloppsgränsen. Möjligen kan dock avskaffandet av inkomstprövningen ha påverkat de studerandes intresse för att arbeta. Alternativt tillkom grupper som i högre utsträckning hade ett arbete.

Både den genomsnittliga inkomsten och medianinkomsten var relativt oförändrad mellan de första halvåren 2019 och 2020.

Tabell 4.19 Inkomster (kronor) för studerande med studiestartsstöd, första halvåren 2019 och 2020

	2019 h 1			2020 h 1		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
P ₁₀	0	0	0	0	0	0
P ₂₅	0	0	0	0	0	0
Median (P ₅₀)	3 600	5 016	4 460	4 498	7 732	4 924
P ₇₅	18 892	25 417	21 097	18 036	26 961	20 810
P ₉₀	50 109	66 670	56 112	48 832	70 573	55 497
Medel	15 435	19 783	17 209	15 377	22 125	17 532

De kvinnor som studerar med studiestartsstöd hade lägre inkomster än män som studerade med studiestödet. Den genomsnittliga inkomsten var för kvinnor 21 200 kronor under andra halvåret 2020, jämfört med 33 300 kronor för män. Männen genomsnittliga inkomst ökade med 23 procent och kvinnornas med 18 procent mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020. Kvinnornas medianinkomst ökade dock mer än männens. Detta tyder på att fler kvinnor än män tillkom som inkomsttagare andra halvåret 2020. Kvinnornas inkomster är dock fortfarande låga och männen hade fortfarande både högre medel- och medianinkomst.

⁴⁰ Eftersom studiestartsstödet infördes först den 1 juli 2017 går det inte att räkna ut någon motsvarande genomsnittlig inkomstutveckling för studerande med studiestartsstöd.

Tabell 4.20 Inkomster (kronor) för studerande med studiestartsstöd, andra halvåret 2019 och 2020

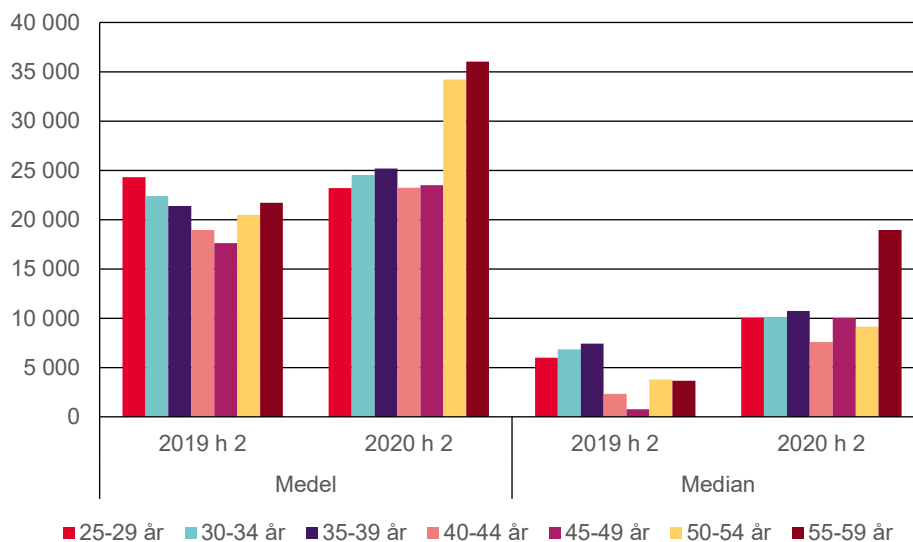
	2019 h 2			2020 h 2		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
P ₁₀	0	0	0	0	0	0
P ₂₅	0	0	0	0	0	0
Median (P ₅₀)	4 007	9 356	5 282	8 940	13 826	10 035
P ₇₅	22 900	42 276	29 181	26 254	48 200	31 733
P ₉₀	61 063	85 819	70 848	66 353	91 038	75 271
Medel	17 980	27 060	21 361	21 243	33 335	24 870

Vilka inkomster hade olika studerandegrupper och hur förändrades inkomsterna?

Inkomsterna ökade alltså ungefär lika mycket för kvinnor och män som studerade med studiestartsstöd mellan andra halvåret 2019 och 2020. Vilka andra studerandegrupper påverkades mycket respektive litet av att inkomstprövningen var slopad?

Vid en fördelning efter studerande i olika åldersgrupper går det att urskilja ökning av genomsnittsinkomsterna under andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019, utom bland dem som var 25–29 år. I denna åldersgrupp minskade den genomsnittliga inkomsten. De som var 50 år eller äldre ökade å sin sida medelinkomsten relativt mycket.

Diagram 4.17 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiestartsstöd, fördelat efter ålder, andra halvåret 2019 och 2020



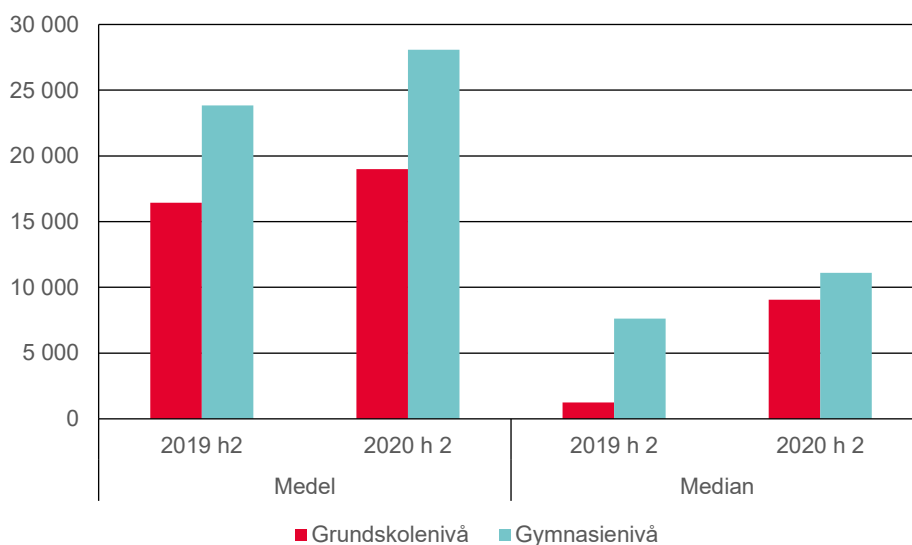
Antalet studerande i den yngsta åldersgruppen ökade hösten 2020 medan antalet studerande som var 50 år eller äldre minskade något. Skillnaderna i genomsnittlig inkomst och medianinkomst tyder på att det tillkom några studerande med höga inkomster hösten 2020 i studerandegruppen 50 år eller äldre. Det bör påpekas att det

var relativt få studerande som var 50 år eller äldre. Under andra halvåret 2020 fanns cirka 260 personer i åldersgruppen.

Majoriteten av de studerande var vårdnadshavare för barn som var högst 18 år. Dessa hade lägre inkomster än de som inte hade barn. De som inte hade vårdnaden om barn hade en genomsnittlig inkomst på 26 400 kronor under andra halvåret 2019, vilken ökade till 31 700 kronor andra halvåret 2020. Motsvarande inkomster för dem som hade vårdnaden om hemmavarande barn var 18 200 kronor andra halvåret 2019 och 22 000 kronor andra halvåret 2020. Att de som hade barn hade lägre inkomster, vilket är tvärtemot vad som gäller inom studiemedelsområdet, hänger samman med att dessa studerande i högre utsträckning var kvinnor, vilka hade lägre genomsnittliga inkomster.

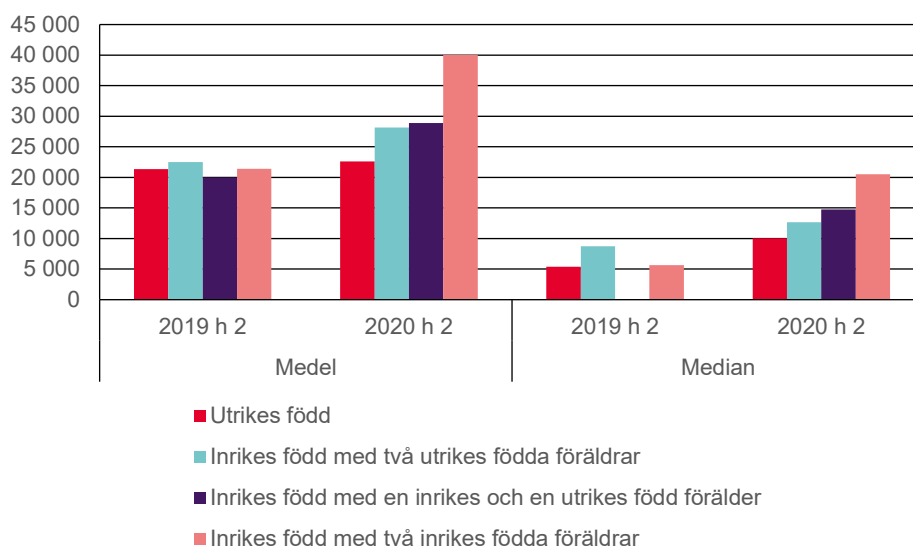
Studerande på gymnasienivå hade högre inkomster än studerande på grundskolenivå och gymnasiestuderande ökade sina inkomster marginellt under andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019. Medianinkomsterna ökade dock betydligt mer än medelinkomsterna för båda grupperna, vilket innebär att en större andel av de studerande hade en inkomst andra halvåret 2020 (64 procent) än motsvarande halvår 2019 (57 procent).

Diagram 4.18 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiestartsstöd, fördelat efter utbildningsnivå, andra halvåren 2019 och 2020



En stor majoritet av dem som studerar med studiestartsstöd är personer som har utländsk bakgrund. Andra halvåret 2020 var 85 procent utrikes födda medan 12 procent var födda i Sverige och hade två inrikes födda föräldrar. Medelinkomsten under andra halvåret 2019 var ungefär densamma för samtliga studerande oavsett var de var födda. Andra halvåret 2020 hade de genomsnittliga inkomsterna ökat för alla grupperna. Den största ökningen ägde rum i gruppen inrikes födda (+87 procent) och den minsta i gruppen utrikes födda (+6 procent). Inkomstökningen bland dem som var inrikes födda verkar ha haft med det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen att göra. Även medianinkomsten ökade i alla grupper.

Diagram 4.19 Medel- och medianinkomst (kronor) för studerande med studiestartsstöd, fördelat efter födelseplats, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020



Uppgifter över föräldrarnas utbildningsnivå saknas för så många studerande med studiestartsstöd att en redovisning av sådana uppgifter dessvärre inte är användbar.

Sammanfattning av avsnittet

- Medianinkomsterna ökade mer än medelinkomsterna. Det beror på att fler studerande med studiestartsstöd hade inkomster under andra halvåret 2020 än andra halvåret 2019.
- Inkomstökningen skedde från en låg inkomstnivå.
- Ökningen av medianinkomsterna tyder på att fler kvinnor än män tillkom som inkomsttagare andra halvåret 2020. Männerna hade dock fortfarande både högre medel- och medianinkomst.
- Inkomsterna ökade mest för äldre studerande, studerande på gymnasienivå och studerande som var inrikes födda, när inkomstprövningen tillfälligt avskaffades.

4.4.2. Inkomster och fribeloppet

Inkomsterna i förhållande till fribeloppet

I detta avsnitt kommer vi att sätta studerandes inkomster i relation till fribeloppsnivån. Har det skett en anpassning av inkomsterna till fribeloppsgränsen och upphörde denna anpassning i så fall under 2020? Vi kommer att bedöma hur många och hur stor andel av de studerande som hade inkomster över fribeloppsgränsen eller, för 2020, den återskapade fribeloppsgränsen. I avsnittet granskar vi särskilt utvecklingen andra halvåret 2020 och jämför denna med andra halvåret 2019. Vi redovisar även andelen av studiemedelstagarna som hade en inkomst över fribeloppsgränsen.

Som kan ses i avsnitt 4.4.1 ovan har studerande med studiestartsstöd förhållandevis låga inkomster. Detta speglar att de arbetar i ganska liten omfattning och beror på att

de som kan få stödet ska ha kort tidigare utbildning och dessutom vara arbetssökande och ha varit arbetslösa i samband med studiernas början.

Antalet studerande i vårt material ökade från 3 500 andra halvåret 2019 till 4 500 andra halvåret 2020, en ökning som motsvarade 31 procent. Som kan ses i diagram 4.20–4.21 så fördelade sig de som studerade andra halvåret 2020 relativt jämnt över olika inkomster och de allra flesta hade inkomster som låg under lägsta möjliga fribeloppsnivå både andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020.

Diagram 4.20 Antal studerande med studiestartsstöd fördelade efter inkomster, fribelopp mellan 40 000–80 000 kronor (långa studietider), andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Exklusive 664 studerande andra halvåret 2019 och 692 studerande andra halvåret 2020 med inkomster i intervallet 0–1 000 kronor, samt exklusive 16 resp. 52 studerande med inkomster över 113 000 kronor. De smala blå strecken illustrerar intervallet för fribeloppsnivån.

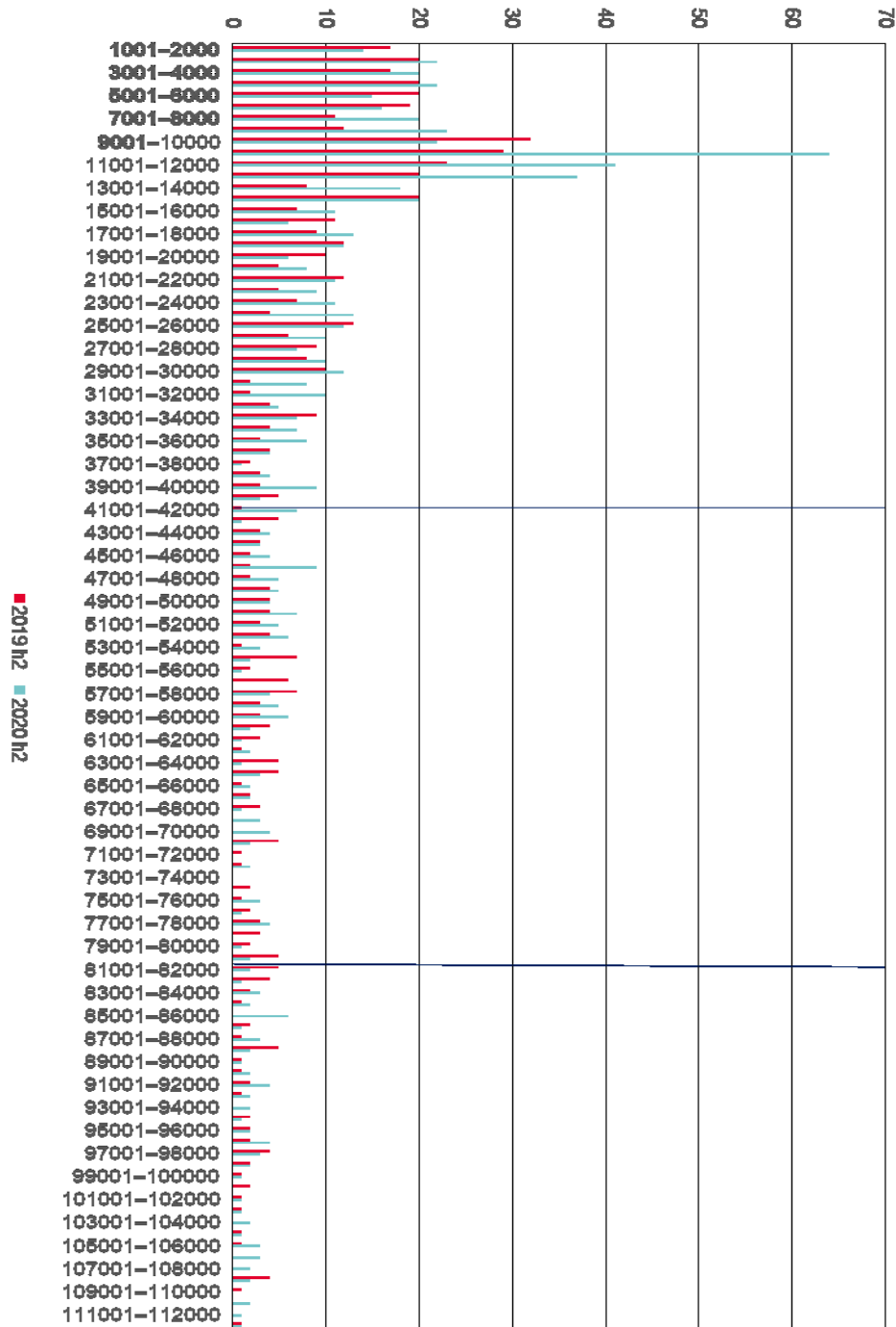
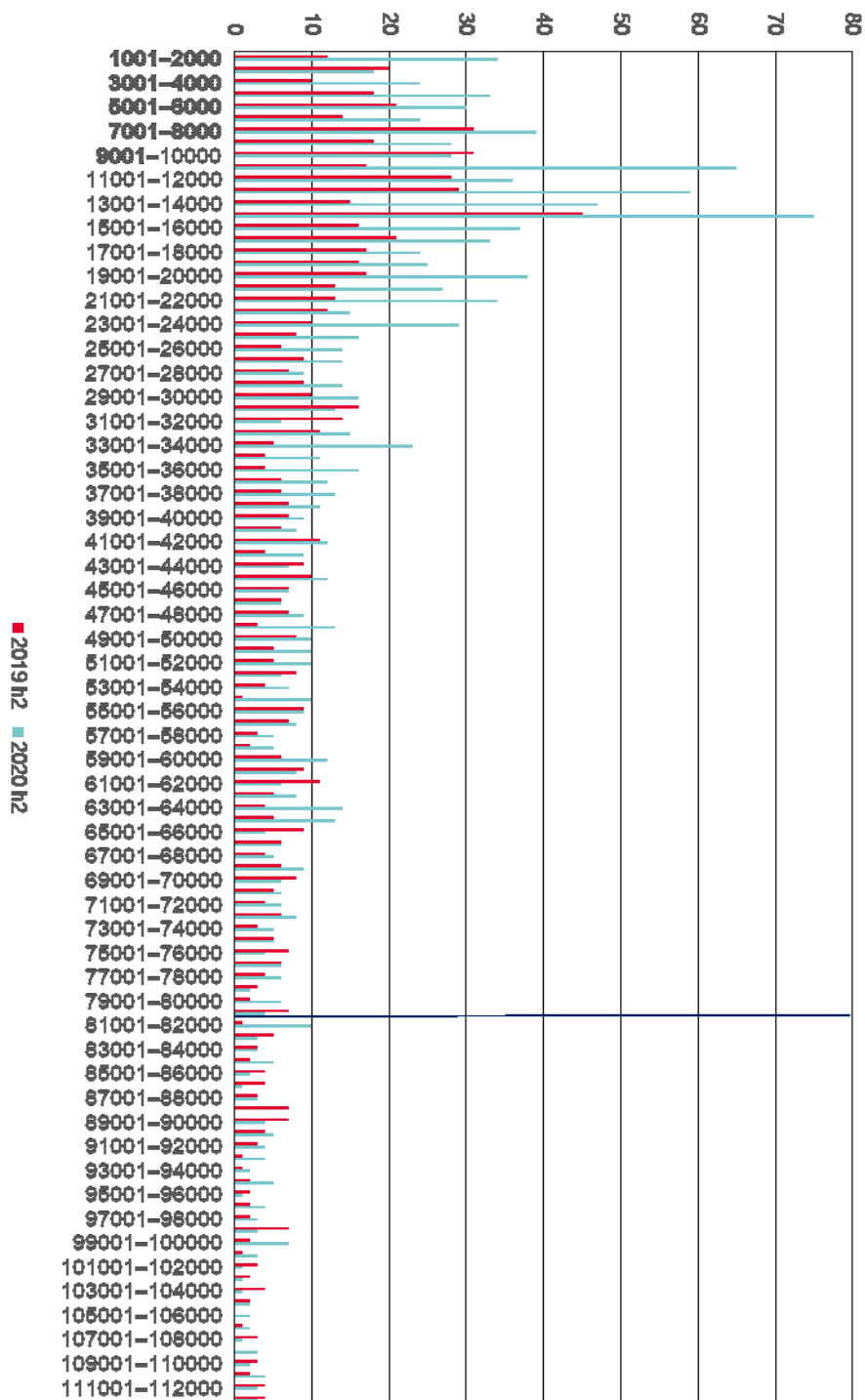


Diagram 4.21 Antal studerande med studiestartsstöd fördelade efter inkomster, fribelopp mellan 80 001–120 000 kronor (medellånga studietider, normala heltidsterminer), andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020

Exklusive 663 studerande andra halvåret 2019 och 774 studerande andra halvåret 2020 med inkomster i intervallet 0–1 000 kronor, samt exklusive 43 resp. 84 studerande med inkomster över 113 000 kronor. De smala blå strecket illustrerar lägsta möjliga fribeloppsnivå.



Andelen studerande med en inkomst över fribeloppsgränsen ökade marginellt

Andelen av de studerande som hade en inkomst över fribeloppsgränsen ökade från 5,5 till 6,2 procent mellan andra halvåret 2019 och 2020. En större andel av de män som studerade med studiestartsstöd hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen. Andra halvåret 2020 hade 9,2 procent av männen en inkomst som översteg ett potentiellt fribelopp, vilket kan jämföras med 4,9 procent av kvinnorna. Ökningen var dock likartad för både kvinnor och män mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020.

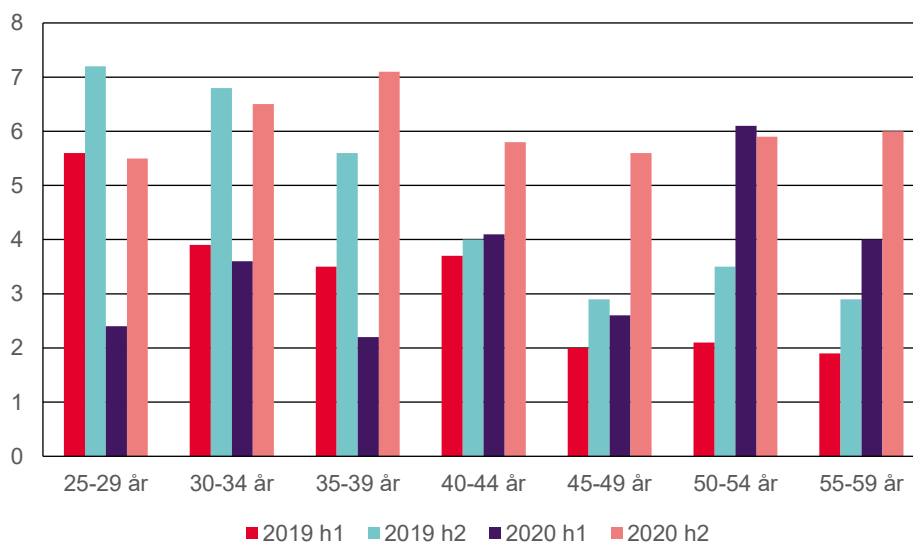
Tabell 4.21 Andel studerande med studiestartsstöd som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

	Kvinnor	Män	Totalt
2019 h1	2,7	5,2	3,7
2019 h2	3,8	8,2	5,5
2020 h1	2,6	4,5	3,2
2020 h2	4,9	9,2	6,2

Vilka studerande hade inkomster över fribeloppsgränsen?

När det kommer till enskilda studerandegrupper med studiestartsstöd som har haft inkomster över fribeloppsgränsen går det generellt att säga att studerande i de yngre åldersgrupperna oftare hade inkomster över fribeloppsgränsen än studerande i de äldre.

Diagram 4.22 Andel studerande med studiestartsstöd som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, fördelat efter ålder, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020



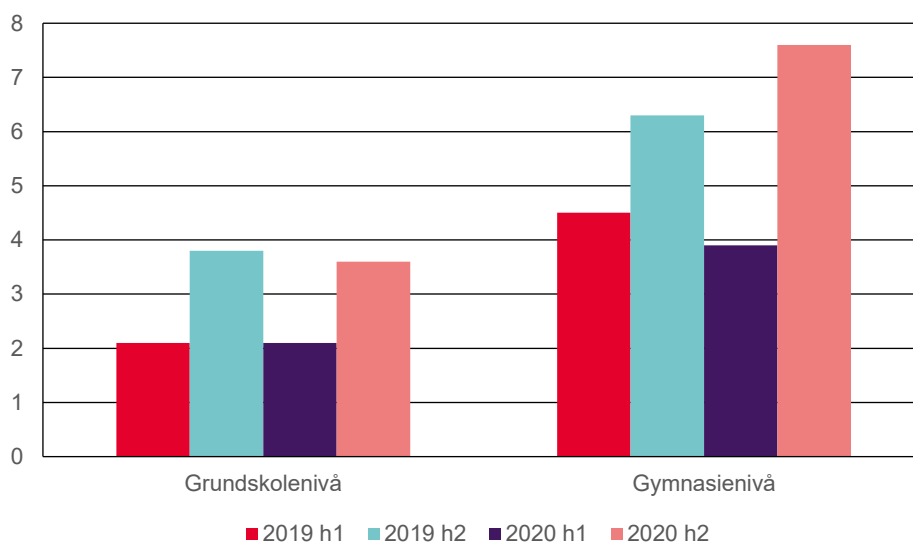
Under 2019 hade de yngre åldersgrupperna betydligt oftare än de äldre inkomster som översteg fribeloppsgränsen, men därefter följde en sannolikt pandemirelaterad

inkomstminskning under våren 2020, som sedan följdes av en utjämning av andelarna andra halvåret 2020. Under det andra halvåret 2020 var andelen med inkomster över fribeloppet ungefär likartad i alla åldersgrupper. Ingen åldersgrupp tycks alltså ha gynnats särskilt av att inkomstprövningen var avskaffad under 2020.

Bland dem som inte hade vårdnaden om barn var det drygt 8 procent som hade inkomster som översteg fribeloppet hösten 2020. Andelen minskade marginellt jämfört med 2019. Andelen av dem som hade vårdnaden om hemmavarande barn som hade inkomster över den potentiella fribeloppsgränsen ökade däremot från 3 till 5 procent.

Andelen av de studerande som hade en inkomst som översteg ett tänkt fribelopp ökade för gymnasiestuderande andra halvåret 2020, men var i princip oförändrad för dem som studerade på grundskolenivå. Gymnasiestuderande hade oftare än de som studerade på grundskolenivå inkomster som var högre än fribeloppet. Att betydligt fler studerande på grundskolenivå hade inkomster under andra halvåret 2020 betydde alltså inte att en större andel av dem hade inkomster som översteg den tänkta fribeloppsgränsen. Inkomsterna spriddes däremot på fler studerande.

Diagram 4.23 Andel studerande med studiestartsstöd som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, fördelat efter utbildningsnivå, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020

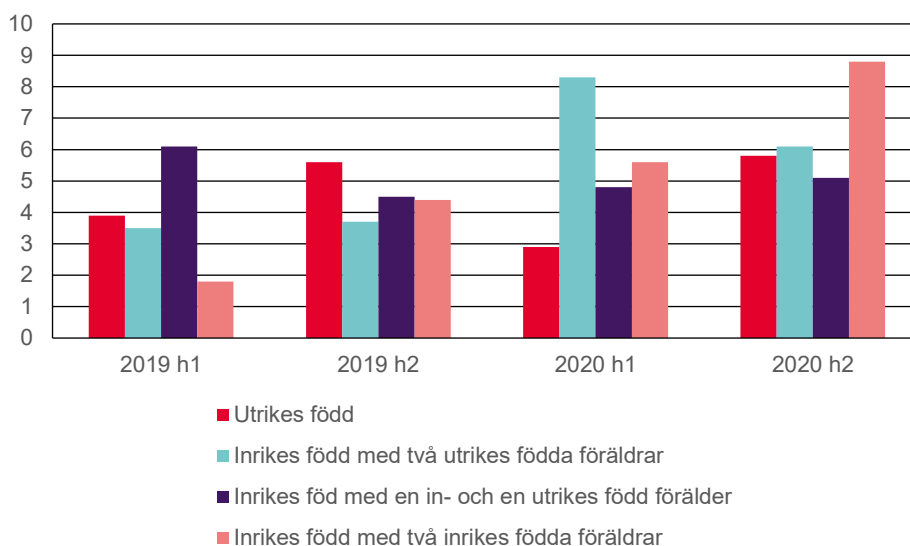


Eftersom majoriteten av dem som har studiestartsstöd är studerande som är födda utomlands ligger andelen av de utlandsfödda som översteg fribeloppsgränsen nära den totala andelen för alla studerande med studiestartsstöd. Andelen som hade en inkomst som var högre än fribeloppet ökade mest för studerande med studiestartsstöd som var inrikes födda och hade två inrikes födda föräldrar. Knappt 9 procent av dessa hade en inkomst andra halvåret 2020 som översteg den tänkta fribeloppsnivån.

Generellt är det dock förhållandevis få studerande som överstiger fribeloppsnivån med sina inkomster. Andelen med inkomster över fribeloppet har förvisso ökat marginellt för samtliga studerande med studiestartsstöd. Olika studerandegrupper uppvisar dock olika utveckling, i en del fall ökar andelen, i andra fall minskar den. Detta tyder på att fribeloppsgränsen inte har något avgörande inflytande på hur

mycket man väljer, eller ges möjlighet, att arbeta. Till exempel kan tillgången på arbete i högre grad tänkas avgöra hur mycket man arbetar.

Diagram 4.24 Andel studerande med studiestartsstöd som hade en inkomst som översteg fribeloppsgränsen, fördelat efter födelseplats, första halvåret 2019 – andra halvåret 2020



Sammanfattning av avsnittet

- Andelen studerande med studiestartsstöd som hade en inkomst över det tänkta fribeloppet ökade måttligt.
- Förutom inrikes födda med två inrikes födda föräldrar var det ingen grupp som särskilt tycks ha gynnats av att inkomstprövningen tillfälligt slopades under 2020.

4.4.3. Antal och andel som inte hade haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning

Andel som inte hade haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning var 1,4 procent hösten 2020

Fribeloppet för 2020 har för studiestartsstödet satta på samma sätt som inom studiemedelsområdet och inkomstfördelningen mellan halvåren har gjorts på samma sätt som för studiemedel. Hur fördelningen går till redogörs för i avsnitt 1.4.4.

Det är få studerande med studiestartsstöd som har sådana inkomster att de inte skulle ha haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning. Vår skattning visar att det var 0,4 procent som inte skulle haft sådan rätt våren 2020 och 1,4 procent hösten 2020.

Tabell 4.22 Antal och andel studerande som har beräknats sakna rätt till studiestartsstöd, 2020

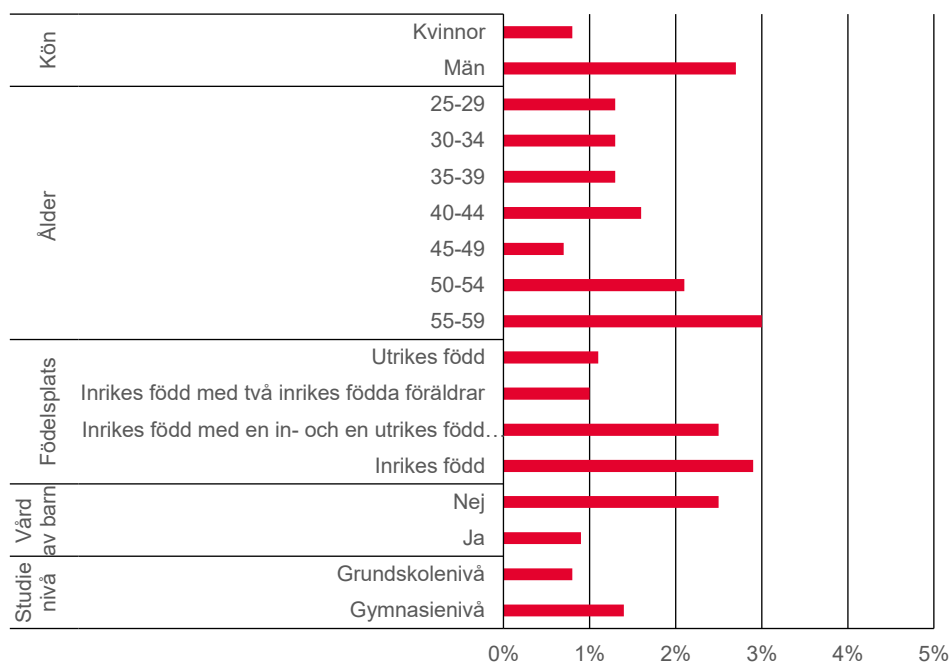
	Antal	Andel
2020 h 1	13	0,4 %
2020 h 2	62	1,4 %

Vilka fick studiestartsstöd som inte skulle ha fått det med en fribeloppsgräns?

När det gäller de som gynnades av att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad går det inte att se ett lika tydligt mönster bland dem som hade studiestartsstöd som bland dem med studiemedel. Andelen som inte hade kunnat få studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning var något högre för studerande som var 55 år eller äldre, men likartad för studerande i övriga åldersgrupper. Studerande utan barn hade oftare en inkomst som gjorde att de inte skulle ha haft rätt till stödet än de med barn.

En kategori som uppvisar en förväntad bild är kön – män har oftare än kvinnor inkomster som gör att de inte skulle ha rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning. Detsamma gäller för inrikes födda och personer som studerade på gymnasienivå.

Diagram 4.25 Andel (procent) som inte hade haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning, efter bakgrundsfaktorer, andra halvåret 2020



Att mönstren inte är lika tydliga för studiestartsstödet beror på att det är så få studerande som har så höga inkomster att de inte skulle ha rätt till studiemedel om fribeloppet och inkomstprövningen fanns kvar.

Sammanfattning av avsnittet

- Den skattade andelen som inte hade haft rätt till studiestartsstöd med bibehållen inkomstprövning var 1,4 procent eller 62 studerande hösten 2020.
- Män hade något oftare än kvinnor inkomster som hade gjort att de inte hade fått studiestartsstöd om inkomstprövningen fanns kvar. Detsamma gäller studerande på gymnasienivå och inrikes födda med två inrikes födda föräldrar.
- I övrigt är det dock så få studerande som haft sådana inkomster att det inte går att urskilja några tydliga mönster.

4.4.4. Arbete inom vård- och omsorgsområdet

Ett syfte med att tillfälligt slopa inkomstprövningen var att underlätta för studerande att avlasta vården utan att behöva tänka på sina inkomster.⁴¹

I detta avsnitt kommer vi att försöka beskriva om fler arbetade i vård- och omsorgssektorn och om de som arbetade i vården arbetade mer än de gjort tidigare. Uppgifterna på halvårsnivå avser inkomst av tjänst från Skatteverket, fördelad enligt individuppgifterna i arbetsgivardeklarationerna (så kallad AGI, se avsnitt 1.4.4). Inkomstuppgifter på månadsnivå baseras helt på redovisningen i arbetsgivardeklarationerna. De inkomster som redovisas är medianinkomster.

Inom studiestartsstödet är det förhållandevis få som har en inkomst av tjänst. Bland dem som arbetade var dock vård- och omsorgsområdet den sektor där klart flest studerande arbetade vid sidan av sina studier. Mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 ökade antalet studerande som arbetade inom vård och omsorg medan andelen minskade med 2 procentenheter. Det beror på att det blev fler studerande totalt sett hösten 2020. Bland annat sektorerna utbildning och hotell- och restaurangverksamhet minskade både avseende antal och andel.

⁴¹ Utbildningsdepartementet (2020).

Tabell 4.23 Studerande med studiestartsstöd (antal, procent), fördelade efter sektor, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	2019 h2		2020 h2	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Vård och omsorg	424	12	472	10
Utbildning	174	5	147	3
Handel mm	54	2	76	2
Hotell- och restaurangverksamhet	114	3	98	2
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	99	3	109	2
Tillverkning	25	1	32	1
Byggverksamhet	16	1	21	1
Transport och magasinering	47	1	64	1
Verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik	29	1	28	1
Offentlig förvaltning och försvar	29	1	33	1
Annan serviceverksamhet	19	1	23	1
Kultur, nöje och fritid	16	1	14	0
Okänd sektor ³	919	27	1 774	39
<i>Saknar inkomst av tjänst</i>	<i>1 526</i>	<i>44</i>	<i>1 670</i>	<i>37</i>

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

² Sektorer där mindre än 0,5 procent arbetade inom har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Då relativt få studerar med studiestartsstöd kan den beräknade medianinkomsten fluktuera kraftigt mellan halvåren. Eventuella skillnader mellan halvåren ska därför tolkas med försiktighet.

Inom vård och omsorg är det dock förhållandevis många som arbetar. Inom den sektorn ökade medianinkomsten vilket kan tyda på att man arbetade mer under covid-19-pandemin. Medianinkomsten ökade med 9 procent vilket var något högre än den förväntade inkomstökningen på 5 procent (se avsnitt 4.2).

Tabell 4.24 Studerande med studiestartsstöd och inkomst av tjänst (median, kronor), fördelade efter sektor, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020^{1,2}

	2019 h2	2020 h2	Förändring i procent
Utbildning	29 560	45 430	54
Uthyrning, fastighetsservice, resetjänster mm	41 485	51 920	25
Fastighetsverksamhet	48 776	57 879	19
Transport och magasinering	53 056	61 536	16
Hotell och restaurangverksamhet	41 630	45 696	10
Vård och omsorg	59 187	64 619	9
Tillverkning	73 895	64 282	-13
Handel mm	59 803	51 237	-14
Offentlig förvaltning och försvar	51 912	43 862	-16
Okänd sektor ³	17 525	14 718	-16

¹ Det är vanligt att arbeta inom flera sektorer under ett och samma halvår. I den här tabellen tillhör personer den sektor där han eller hon har arbetat flest månader i under halvåret. Vid lika många månader i flera sektorer har samtliga sektorerna räknats. En person kan därför förekomma mer än en gång i tabellen.

² Sektorer där färre än 30 personer arbetade inom har utelämnats.

³ Kategorin innehåller dels arbete i okänd sektor, dels inkomster från socialförsäkringsförmåner.

Sammanfattning av avsnittet

- Vård och omsorg är den klart vanligaste sektorn att arbeta inom för studerande med studiestartsstöd – men andelen som arbetar i sektorn minskade under pandemin.
- Även om andelen som arbetade i vård- och omsorgssektorn minskade, ökade antalet studerande som arbetade i sektorn hösten 2020.
- De allra flesta hade inkomster som låg långt under fribeloppsgränsen. Slopandet av inkomstprövningen innebar dock att studerande med studiestartsstöd som arbetade inom vård och omsorg ökade sina inkomster något mer än förväntat. Eventuellt kan slopandet av inkomstprövningen ha spelat en roll då det blev möjligt att arbeta utan att tänka på inkomsterna och inkomsterna.

5. Arbete och studieprestationer

5.1. Arbete, inkomster och prestationer

I detta avsnitt kommer vi att undersöka om det finns något samband mellan de studerandes inkomster och deras studieprestationer. Tillsammans med enkätstudien (se kapitel 7) kan detta ge oss viktiga kunskaper om hur arbete under studierna påverkar prestationerna och därmed genomströmningen.

I analysen har högskolestuderandes studieresultat använts. Anledningen till att vi enbart har tittat på resultat från högskolan är att det för högskolan finns ett samlat register för alla högskolor och universitet (ladok) och att det är förhållandevis enkelt att ställa avklarade resultat i förhållande till de kurser de studerande varit registrerade på. Avgränsningen till högskolestuderande innebär samtidigt att vi avgränsar oss till studiemedelssystemet. I analysen har vi använt alla studerande som varit registrerade för någon poäng respektive termin. Dessa har sedan ställts i relation till de högskolepoäng som klarades av under den pågående terminen eller under den efterföljande terminen.⁴²

Inkomster får i denna analys spegla studerandes arbete. De inkomster som redovisas är inkomster av tjänst, dvs. inkomster som huvudsakligen är förknippade med arbete. Inkomstklasserna har satts genom en percentilindelning av samtliga studiemedeltagares halvårsinkomster. Det innebär att det till exempel är fler studerande i de lägsta respektive högsta inkomstklasserna hösten 2020, jämfört med hösten 2019 (jämför med tabell 4.4 i avsnitt 4.3.1).

Tabell 5.1 Inkomstklasser för inkomst av tjänst

Inkomstintervall	Inkomstklass
0–0	2
1–5 291	3
5 292–16 656	4
15 657–26 810	5
26 811–38 366	6
38 367–50 079	7
50 080–64 766	8
64 767–90 007	9
90 008–	10

⁴² I en del fall har kurser löpt över mer än en termin och prestationen kan då bli högre än 100 procent. I de fallen har prestationsgraden satts till 100 procent som alltså är den maximala prestationsgraden i undersökningen.

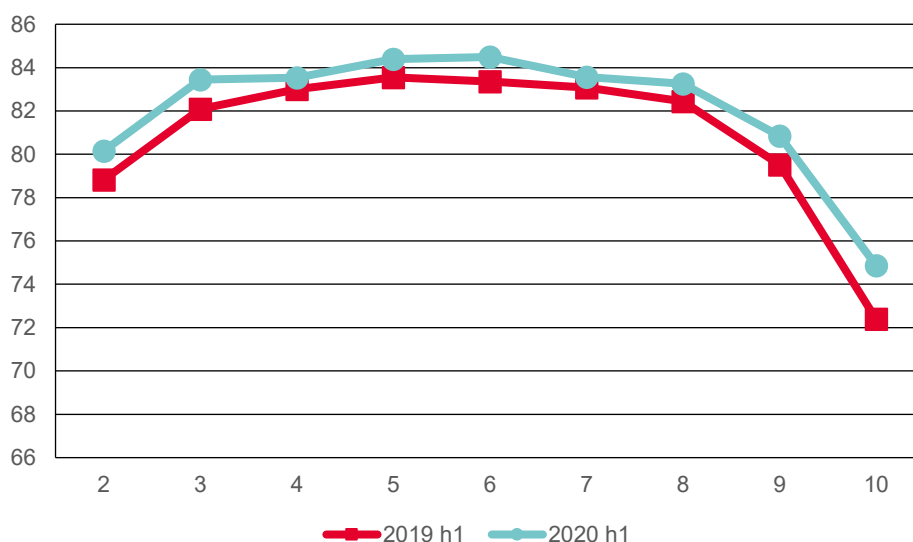
5.2. Sambandet mellan inkomster och prestationer

Hur är då relationen mellan arbete/inkomster och studieprestationer?

Studieresultaten var högre under 2020 än under 2019.⁴³ Men eftersom antalet individer i de inkomstklasser som hade låga eller höga inkomster var större under 2020 än under 2019, var den genomsnittliga procentsatsen avklarade högskolepoäng bara marginellt högre. Under andra halvåret 2020 var prestationsgraden 83 procent, vilket kan jämföras med 82 procent andra halvåret 2019.

I diagram 5.1 jämförs studieresultaten för studerande första halvåret 2019 med studerande första halvåret 2020, efter studerandes inkomst. De med låga respektive höga inkomster uppvisar ett samband med lägre studieresultat än de med medelhöga inkomster.

Diagram 5.1 Inkomster av tjänst fördelat i inkomstklasser i förhållande till andelen avklarade högskolepoäng (procent), första halvåret 2019 och första halvåret 2020¹



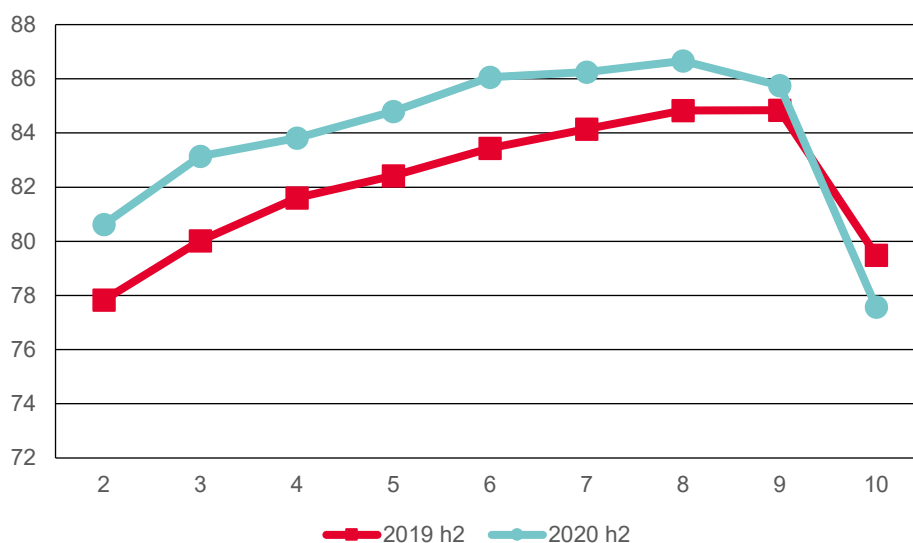
¹ Axeln är bruten och skalan börjar vid 66 procents prestationsgrad.

De som inte hade några inkomster eller hade låga inkomster, vilka var förhållandevis många under andra halvåret 2020, klarar också förhållandevis få högskolepoäng. Därefter ökar prestationerna för att sedan åter falla. Under hösthalvåret (diagram 5.2) ökar prestationerna upp till den åttonde inkomstklassen för att sedan falla. Att hösthalvåren skiljer sig från vårhalvåren har med inkomster från sommarjobb att göra. Arbete under sommaren påverkar inte studierna under hösten och om de påverkar studieresultaten är denna påverkan sannolikt positiv.⁴⁴ De som arbetar vid sidan av sina studier riskerar dock att få en negativ påverkan på prestationerna.

⁴³ Detta överensstämmer med UKÄ:s redovisning av den direkta prestationsgraden för alla studerande. Se UKÄ (2022).

⁴⁴ IFAU (2017).

Diagram 5.2 Inkomster av tjänst fördelat i inkomstklasser i förhållande till andelen (procent) avklarade högskolepoäng, andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020¹



¹ Axeln är bruten och skalan börjar vid 72 procents prestationsgrad.

5.3. Fribeloppsgränsen och prestationerna

Detta avsnitt inleds med en jämförelse av tre grupper.

- Studerande med tjänsteinkomst under fribeloppsgränsen.
- Studerande med tjänsteinkomst över fribeloppsgränsen men som skulle haft rätt till reducerade studiemedel.
- Studerande med tjänsteinkomst över fribeloppsgränsen och som inte skulle haft rätt till studiemedel med en bibehållen inkomstprövning.

De studerande med inkomster under fribeloppsgränsen hade prestationsgrader på i genomsnitt 82 procent under andra halvåret 2019 och 84 procent under andra halvåret 2020.

För de studerande med inkomst över fribeloppsgränsen men som skulle haft rätt till reducerade studiemedel med en bibehållen inkomstprövning, var motsvarande siffror drygt 81 procent respektive strax under 82 procent.

Prestationsgraden för de studerande som hade så hög inkomst att de inte skulle ha haft rätt till studiemedel var i genomsnitt 73 procent under andra halvåret 2020. Det framgår således att prestationsgraden var som högst för de med inkomster under fribeloppsgränsen, och att prestationsgraden därefter sjönk med ökade inkomster.

För att se hur prestationsgraden påverkades för de personer som var ”i studier”, och som därmed inte tillkom under 2020 just med anledning av den tillfälligt slopade inkomstprövningen, så har vi även undersökt prestationsgraden för de personer som studerade på högskola eller universitet under samtliga halvår 2019 och 2020. För dessa studerande var den genomsnittliga prestationsgraden något mindre än 87 procent under andra halvåret 2019 och drygt 85 procent under andra halvåret 2020. De

genomsnittliga inkomsterna av tjänst var 41 700 kronor respektive 43 200 kronor. Inkomsterna ökade alltså något medan prestationsgraden, som låg på en hög nivå, försämrades med omkring 2 procentenheter.

Om vi tvärtom jämför de som började studera andra halvåret 2020⁴⁵ med dem som började studera andra halvåret 2019⁴⁶ så framgår det att båda gruppernas genomsnittliga prestationsgrader var 80 procent under deras respektive starthelvår. Det var däremot en skillnad i deras inkomster. De som började studera andra halvåret 2020 hade en genomsnittlig inkomst på 64 800 kronor det halvåret och de som började studera andra halvåret 2019 hade en genomsnittlig inkomst på 49 600 kronor under deras starthelvår.

Andelen av samtliga studerande som klarade ett lägre resultat än hälften av de högskolepoäng han eller hon var registrerad på ligger stabilt på 13 procent av de studerande samtliga fyra halvår.

Även om det alltså var fler med låga eller höga inkomster som klarade få poäng, klarade studerandekollektivet som helhet fler poäng hösten 2020 än hösten 2019. Det tyder på att det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen inte hade någon avgörande effekt på prestationer eller genomströmning. Det är känt sedan tidigare att studiemedelstagare har betydligt bättre studieprestationer än dem som studerar utan studiemedel⁴⁷, vilket även tycks gälla under den tid inkomstprövningen tillfälligt var slopat.

Att de med låga respektive höga inkomster klarade färre poäng överensstämmer också med flera forskningsrapporter som tidigare har behandlat frågan (se kapitel 3). Resultaten stödjer att det finns ett icke-linjärt samband mellan arbete, eller inkomster, och studieprestationer. Lite eller mycket arbete (inkomster) uppvisar ett samband med lägre prestationer, medan arbete däremellan uppvisar ett motsvarande samband med högre prestationer.

Sammanfattning av avsnittet

- Studiemedelstagarnas prestationer ökade under andra halvåret 2020 jämfört med motsvarande halvår 2019.
- De med låga respektive höga inkomster klarar en lägre andel av den poängsumma de varit registrerade för än de med medelhöga inkomster.
- De som hade inkomster under fribeloppsgränsen klarade en större andel av sina poäng än de med inkomster över fribeloppsgränsen. Lägst andel avklarade poäng hade de som inte hade haft rätt till studiemedel med bibehållet fribelopp.
- Även om det under hösten 2020 var fler studiemedelstagare i den högsta inkomstklassen, vilka presterar lite sämre än övriga studerandegrupper, bedöms avskaffandet av inkomstprövningen inte ha haft någon avgörande påverkan på studiemedelstagarnas genomströmning.

⁴⁵ Definieras av att de inte studerade med studiemedel under vårterminen 2020.

⁴⁶ Definieras av att de inte studerade med studiemedel under vårterminen 2019.

⁴⁷ SOU 2018:73.

6. Kostnader för att avskaffa inkomstprövningen

6.1. Direkta kostnader av att tillfälligt slopa inkomstprövningen

I detta avsnitt redovisas beräknade kostnader för den slopade inkomstprövningen under 2020. I beräkningen av de direkta kostnaderna för reformen att tillfälligt slopa inkomstprövningen har vi valt att räkna upp 2019 års reduceringar och återkrav med utgångspunkt i normal inkomstutveckling och med utgångspunkt i volymförändringarna under 2020. På detta sätt har vi uppnått ett resultat för 2020.⁴⁸ Som en kostnad har även setts de som under 2020 fick studiestöd, men som hade så höga inkomster att de inte hade fått något studiestöd med bibehållen inkomstprövning.⁴⁹

Vi har även beräknat kostnaden för andra halvåret 2020. Även om inkomstprövningen slopats för hela år 2020 så fattades beslutet först under våren 2020. Tidpunkten för beslutet innebar att vissa effekter och beteendeförändringar till stor del uteblev under det första halvåret 2020. Därför ger beräkningar för det andra halvåret en mer rättvisande bild av kostnaden. Först redovisas de beräknade kostnaderna för studiemedel och därefter studiestartsstöd.

6.1.1. Studiemedel

Ökade kostnader och utgifter

För andra halvåret 2020 har kostnaden för slopanDET beräknats till 457 miljoner kronor, varav 353 miljoner i bidrag, 84 miljoner i avsättningar för statlig ålderspensionsavgift, 20 miljoner i avsättning för förväntade kreditförluster och räntor. Av den totalt beräknade kostnaden andra halvåret 2020 medförde 350 miljoner kronor en ökad utgift i statsbudgeten för 2020. Resterande 107 miljoner är hänförlig till efterkontrollen av inkomst där merparten beräknas vara uteblivet återkravsbidrag som minskar statsbudgetens inkomster år 2022.

⁴⁸ Fler studerande hade låga respektive höga inkomster under 2020, dels som en effekt av pandemin, dels om en effekt av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad. Detta gör att en uppräknig av reduceringar och återkrav för 2019 efter 2020 års löner och studerandevolymmer kan bli något felaktig.

⁴⁹ Det är svårt att veta vilka som arbetade mer med anledning av att inkomstprövningen var avskaffad. En ej proportionerlig ökning av reduceringarna, i förhållande till inkomst- och volymutvecklingen, har därför inte setts som en kostnad. Ökat arbete kan också ses som en intäkt för staten i och med att det ger ökade skatteintäkter. Vi har därför bedömt det felaktigt att se ökat arbete under 2020 som en kostnad, utom vad gäller dem som inte skulle ha haft rätt till studiemedel om inkomstprövningen fanns kvar.

Tabell 6.1 Kostnad för slopad inkomstprövning, miljoner kronor, studiemedel, andra halvåret 2020

	Bidrag ¹	Pensionsavgifter	Kreditförluster /räntor	Total kostnad	varav utgift under halvåret
Utebliven reducering	45,2	11,5	2,5	59,2	59,2
Uteblivet återkrav	81,5	19,8	5,3	106,6	0,0
Studierande utan rätt till studiemedel – om inkomstprövningen behållits	226,3	52,8	12,2	291,2	291,2
Summa kostnad	353,0	84,1	19,9	457,0	350,5

¹ Inklusivt tilläggsbidrag

Den beräknade kostnaden för utebliven reducering och återkrav baseras på siffror från andra halvåret 2019 som räknats upp efter totalvolym och beloppsnivåer för andra halvåret 2020.

Utgiften för tillkommande studiemedelstagare har beräknats utifrån uppgiften att 17 868 personer hade inkomster som inte skulle ha gett rätt till studiemedel om inkomstprövningen inte varit slopad. Det genomsnittligt utbetalda bidragsbeloppet för dessa var 11 566 kronor i grundbidrag och 1 098 kronor i tilläggsbidrag. Genomsnittsbeloppen och antalsuppgiften är härledd från det underlag som beskrivs i avsnitt 1.4.1, med uppgifter både från CSN:s och SCB:s register.⁵⁰

Utbetalningen av lån medför en relativt liten kostnad i form av kreditförluster och räntor. Kostnaden för kreditförluster har beräknats med en förväntad förlust på 5,9 procent av utbetalt lån.

För hela år 2020 har den beräknade kostnaden för slopandet beräknats till 795 miljoner kronor. Som tidigare nämnts innebar beslutstidpunkten för slopandet att effekten blev begränsad under det första halvåret, där den huvudsakligen utgörs av utebliven reducering och uteblivet återkrav. Vi bedömer att kostnadseffekten vanligen är ungefär lika stor under det första halvåret som under det andra halvåret. Därför är en mer rättvisande bild att dubblera kostnadsberäkningen för det andra halvåret, till exempel ifall syftet är att få en ungefärlig uppfattning om helårseffekten av slopad inkomstprövning för framtida avvägningar. Med en dubblering av kostnaden för andra halvåret erhålls istället en beräknad årlig kostnad på 914 miljoner kronor.

⁵⁰ Underlaget visar att det skattade antalet studierande var 20 332 personer som hade inkomster som medförde att de med ett bibehållet fribelopp, inte skulle haft rätt till studiemedel under andra halvåret 2020. Detta är dock något för högt räknat bland annat i och med att all kapital- och näringsinkomst är hälftendelad. CSN har därför minskat andelen från 4,6 till 4,0 procent vilket innebär 17 868 studierande. Minskningen med 0,6 procentenheter är baserad på utfallsiffror från år 2019.

Tabell 6.2 Kostnad för slopad inkomstprövning, miljoner kronor, studiemedel, kalenderåret 2020

	Bidrag ¹	Pensionsavgifter	Kreditförluster /räntor	Total kostnad	varav utgift under året
Utebliven reducering	95,9	24,5	4,8	125,2	125,2
Uteblivet återkrav	189,0	46,1	11,9	247,0	0,0
Studera utan rätt till studiemedel – om inkomstprövningen behållits	328,4	76,7	17,1	422,3	422,3
Summa kostnad	613,3	147,3	33,8	794,5	547,5

¹ Inklusive tilläggsbidrag

Utöver de beräkningar som redovisats ovan kan det finnas andra effekter, av den slopade inkomstprövningen, som påverkat kostnaderna. Dessa har dock bedömts vara alltför osäkra för att medtas i beräkningarna, men beskrivs nedan i avsnitt 6.2.

Ökade utbetalningar av bidrag och lån

Totalt beräknas att utbetalningarna av studiemedel (bidrag och lån) ökade med 1,2 miljarder kronor under 2020 på grund av den slopade inkomstprövningen.⁵¹

Tabell 6.3 Ökade utbetalningar av studiemedel, miljoner kronor, 2020

	Bidrag	Lån	Totalt
Ökade utbetalningar andra halvåret 2020	353	333	686
Ökade utbetalningar hela 2020 ¹	613	566	1 179

¹ Avser den beräknade faktiska ökningen för 2020.

6.1.2. Studiestartsstöd

För andra halvåret 2020 har kostnaden i studiestartsstöd för slopandet beräknats till 3,9 miljoner kronor, varav 3,7 miljoner i grundbidrag och 0,2 miljoner i tilläggsbidrag. Av den totalt beräknade kostnaden andra halvåret 2020 medförde 2,1 miljoner kronor en ökad utgift i statsbudgeten för 2020. Resterande 1,8 miljoner kronor är hänförliga till efterkontrollen av inkomst där merparten beräknas vara uteblivet återkravsbidrag, vilket minskar statsbudgetens inkomster år 2022.

⁵¹ I beloppet är även medräknat uteblivna återkrav, det vill säga pengar som skulle ha utbetalats även vid bibehållen fribeloppsgräns men sedan betalats tillbaka två år senare i samband med efterkontroll av inkomst.

Tabell 6.4 Kostnad för slopad inkomstprövning, miljoner kronor, studiestartsstöd, andra halvåret 2020

	Grundbidrag	Tilläggsbidrag	Total kostnad	varav utgift under halvåret
Utebliven reducering	0,2	0,0	0,2	0,2
Uteblivet återkrav	1,8	0,1	1,8	0,0
Studerande utan rätt till studiestartsstöd – om inkomstprövningen behållits	1,8	0,2	1,9	1,9
Summa kostnad	3,7	0,2	3,9	2,1

Den beräknade kostnaden för utebliven reducering och återkrav har utgått ifrån siffror från andra halvåret 2019 som räknats upp efter totalvolymen och beloppsnivåer från andra halvåret 2020. Utgiften för tillkommande med studiestartsstöd har beräknats utifrån uppgift om att 62 personer hade inkomster som inte skulle ha gett rätt till studiestartsstöd om fribeloppsgränsen inte varit slopad. I avsnitt 1.4.1 beskrivs det underlag som denna antalsuppgift baseras på.

Totalt för kalenderåret 2020 har kostnaden beräknats till 5,2 miljoner kronor. Som tidigare nämnts var effekten begränsad under det första halvåret på grund av beslutstidpunkten för slopadet. En mer rättvisande årlig kostnad erhålls vid dubbling av beräkningen för andra halvåret, vilket blir 7,8 miljoner kronor.

6.2. Andra tänkbara intäkter och kostnader

I föregående avsnitt beräknades direkta kostnader till följd av uteblivna reduceringar och återkrav samt för tillkommande stödtagare med inkomster som inte skulle ha gett rätt till studiestöd om inte fribeloppsgränsen varit slopad. Det är dock möjligt att den slopade inkomstprövningen även har medfört andra beteendeförändringar som påverkat intäkter och kostnader, men dessa effekter är mer osäkra. Nedan reflekteras kring några av dessa.

6.2.1. Kostnader även för andra studerande?

Under hösten 2020 hade 16 445 personer studiemedel och inkomster över fribeloppsgränsen, men hade ändå rätt till studiemedel. De hade inte heller studiemedel under 2019 eller första halvåret 2020. Dessa är en potentiell kostnad eftersom de kan ha kommit till som studiemedelstagare med anledning av att inkomstprövningen avskaffades. De kan dock även ha börjat studera oavsett inkomstprövningen. Dessa hade inkomster i intervallet 61 000–189 000 kronor. Eftersom det är okänt om dessa valt att studera med anledning av att inkomstprövningen var slopad eller om de ändå skulle ha studerat, har inte någon kostnad beräknats för studerandegruppen.

6.2.2. Ökade skatteintäkter inte heller medräknade

Som redovisades i avsnitten 4.3.1 och 4.4.1 så ökade de studerande sina inkomster under 2020. En del av dessa inkomstökningar beror på att personer som arbetar tillkom som studiestödstagare. Dessa ökade dock sannolikt inte sitt arbete. Men i den mån de studerande valde att öka sitt arbete, ökade även skatteintäkterna. Det är dock inte möjligt att sätta någon siffra på de ökade skatteintäkterna mot bakgrund av att man för många studerande inte vet om de ökade sitt arbete eller inte. Det är inte heller möjligt att säga om det ökade arbetet i så fall berodde på att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad.

6.2.3. Alternativkostnader har inte beaktats

Kostnadsberäkningarna i föregående avsnitt fokuserade på direkta utgifter inom utgiftsområdet för studiestöd (utgiftsområde 15) i statsbudgeten, samt på uppenbara minskningar av statsbudgetens inkomster kopplat till studiestöd. Det kan dock finnas annan indirekt påverkan på statsbudgetens övriga områden. Till exempel kan nämnas de 17 868 studiemedelstagarna med så höga inkomster att de inte skulle ha fått studiemedel med bibehållen fribeloppsgräns. Kostnaden totalt för statsbudgeten kan variera beroende på om dessa är nya studerande eller tidigare studerande som skickade in ansökan om studiemedel när inkomstprövningen slopades. Kostnaden kan även variera beroende på om nyttillkomna studiemedelstagare utgörs av personer i heltids- eller halvtidsarbete som fortsätter att arbeta i kombination med studier eller om de har en annan bakgrund. En person som kommer från exempelvis arbetslöshetsersättning eller försörjningsstöd kan ge minskade utgifter för dessa andra utgiftsområden. En person som arbetar och fortsätter att arbeta parallellt med sina studier ger dock inga sådana effekter.

6.3. CSN:s administration av studiestödet

Den ordinarie inkomstkontrollen som CSN genomför kostar cirka 3,8 miljoner kronor per år. Under 2020 slopades inkomstprövningen för alla studerande. Då beslutet kom först sent under våren bidrog det till att en del uppgifter var tvungna att genomföras manuellt. Kostnaderna för detta merarbete har beräknats till sammanlagt 1,7 miljoner kronor. De minskade kostnaderna uppgick därför till 2,1 miljoner kronor.

Sammanfattning av kapitlet

- Den direkta studiemedelskostnaden för att tillfälligt avskaffa inkomstprövningen var 795 miljoner kronor under 2020.
- Inkomstprövningen avskaffades först sent under vårterminen 2020 vilket gör att avskaffandet inte fick fullt genomslag under vårterminen. Vid antagande om fullt genomslag motsvarande kostnaden under hösten 2020 under ett helt kalenderår, beräknas kostnaden för studiemedel istället till 914 miljoner kronor.
- Den samlade kostnaden för studiestartsstödet var 5 miljoner kronor för år 2020. Vid en uppräknings av helårskostnaden utifrån kostnaden för andra halvåret 2020 uppgår den totalt till 8 miljoner kronor.

- Den samlade kostnaden för hela studiestödsområdet var 800 miljoner kronor under 2020. Om man istället utgår enbart från kostnaderna andra halvåret och räknar upp siffran till helår, uppgår kostnaden till 922 miljoner kronor.
- De minskade kostnaderna för CSN:s administration uppgick till 2,1 miljoner kronor.

7. Studerandes svar om den slopade inkomstprövningen

7.1. Enkätundersökning hösten 2020

Hösten 2020 genomförde CSN en enkätundersökning. Undersökningen skickades till två urvalsgrupper – i den ena ingick personer som hade studiemedel under både våren och hösten 2020 och i den andra ingick personer som enbart hade studiemedel under hösten. Den första studerandegruppen hade således redan valt att börja studera med studiemedel när pandemin bröt ut och när det inte var känt att inkomstprövningen tillfälligt skulle avskaffas. Den andra gruppen började studera med studiemedel när pandemin pågick och det var känt att inkomstprövningen tillfälligt skulle slopas.

I redovisningen tittar vi i första hand på svaren från dem som enbart studerade under hösten 2020 eftersom dessa kan ha valt att börja studera med anledning av att inkomstprövningen tillfälligt var slopad. Om det är relevant, till exempel när det gällde arbetets omfattning, presenteras dock även resultat för dem som hade studiemedel under våren. Resultaten från enkätundersökningen jämförs även i vissa fall med resultat från en undersökning 2017.⁵²

Det går att läsa mer om enkätundersökningen i bilaga 2. I ett särtryck till denna rapport redovisas även svaren på samtliga frågor för båda urvalsgrupperna och med angivet konfidensintervall för svarsutfallet på varje fråga.

7.2. Pandemins och den slopade inkomstprövningens betydelse för antalet studerande med studiemedel

Majoriteten av dem som studerade under hösten 2020 skulle ha studerat oavsett pandemin. På frågan ”Studerar du under hösten 2020 på grund av den pågående coronapandemin?” var det 91 procent av dem som studerade både våren och hösten som svarade att de ändå hade tänkt att studera under hösten 2020 (se diagram 7.1). Bland dem som började studera under hösten var motsvarande andel 80 procent. Fler och fler studerande med studiemedel tillkom således under året med anledning av pandemin. Mot bakgrund av dessa siffror kan vi anta att cirka 15 procent av studiemedelstagarna tillkom som studerande med studiemedel med anledning av pandemin.

Det var framför allt äldre studerande med studiemedel som angav att de studerade på grund av den pågående pandemin. Många svarade att de blivit av med sitt arbete eller blivit permitterade och av de skälen valde att börja studera. Andelen kvinnor som började studera med anledning av pandemin var något högre än andelen män.

⁵² CSN (2018).

Andelen som började studera med anledning av att inkomstprövningen tillfälligt slopades var 3 procent bland dem som började studera under hösten vilket motsvarar cirka 13 000 studerande. Antalet är således lite lägre än antalet studerande som inte hade kunna få studiemedel med bibehållen inkomstprövning.⁵³ Det var främst personer som var 25 år eller äldre som angav att de började studera med studiemedel eftersom inkomstprövningen var slopad. Män angav oftare än kvinnor att det var just fribeloppets tillfälliga borttagande som gjort att de började studera. Detta trots att kvinnor oftare angav att de studerade med studiemedel på grund av pandemin. Kvinnornas studier tycks således ha berott mer på pandemin än på den avskaffade inkomstprövningen.

7.3. Den slopade inkomstprövningens betydelse för studerandes arbete

7.3.1. Något mindre än hälften arbetade vid sidan av studierna

Det var vanligare att de som studerade både våren och hösten 2020 arbetade parallellt med studierna, än att de som enbart studerade under hösten gjorde det. Nästan hälften, 49 procent, av dem som hade studiemedel både våren och hösten 2020 sade sig arbeta vid sidan av studierna, jämfört med 43 procent av dem som studerade enbart under hösten 2020 (se diagram 7.1). Uppgifterna överensstämmer med registeruppgifterna där antalet studerande med ingen eller mycket låg inkomst var större under hösten 2020.⁵⁴ Andelarna kan jämföras med att 48 procent av dem som besvarade samma fråga 2017 sa att de arbetade vid sidan om sina studier.⁵⁵

Andelen som arbetade parallellt med sina studier tycks således ha minskat något bland dem som studerade med studiemedel enbart under hösten, jämfört med dem som studerade både vår och höst. Detta skulle kunna bero på att de som började studera under hösten 2020 antingen inte kunde få något arbete på grund av pandemin eller hade blivit av med arbetet. Men den mest sannolika orsaken är att de som besvarade enkäten och hade studiemedel enbart under hösten var yngre än de som hade studiemedel både våren och hösten. Andelen som var yngre än 25 år var 56 procent bland dem som besvarat enkäten och hade studiemedel under hösten, jämfört med 48 procent bland dem som hade studiemedel under årets båda terminer.⁵⁶ Att fler yngre började studera betydde att andelen som arbetade minskade.

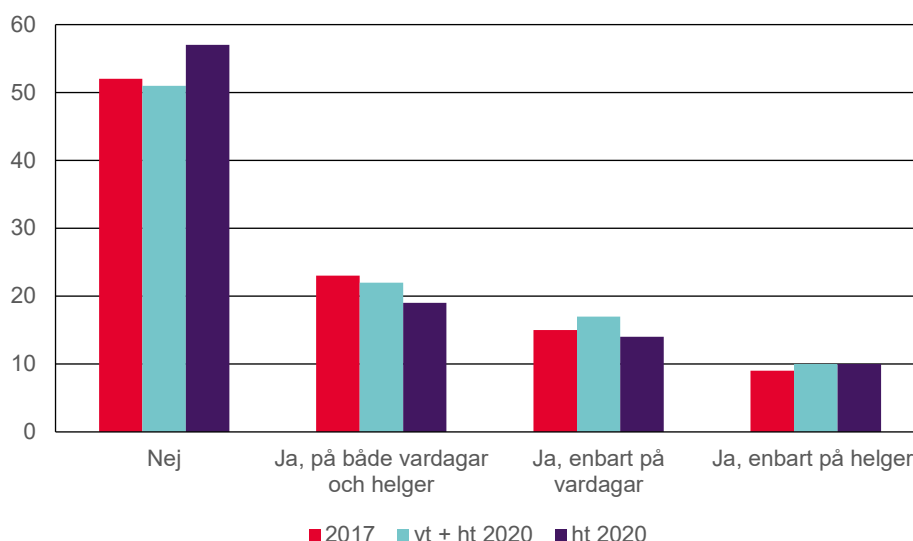
⁵³ Se avsnitt 4.3.4.

⁵⁴ Se avsnitt 4.3.1.

⁵⁵ 2017 gällde enkätundersökningen studerande som studerade både våren och hösten.

⁵⁶ Uppgifterna stämmer med data över antalet yngre. Mellan första och andra halvåret 2020 ökade antalet studerande yngre än 24 år med ca 50 000 personer.

Diagram 7.1 Svar på frågan: Arbetar du parallellt med dina studier under ...?
 Studerande med studiemedel 2017, vår- och höstterminen 2020 och enbart höstterminen 2020, andelar i procent.



Det var vanligare att kvinnor och äldre arbetade än att män och yngre gjorde det. Andelen som sade sig arbeta parallellt med studierna var vidare högre bland dem som studerade på gymnasial och eftergymnasial nivå (42 respektive 43 procent) än bland dem som studerade på grundskolenivå (33 procent). Likaså arbetade de som har barn mer än de som inte har några barn och de som inte har invandrat till Sverige arbetade något mer än de som har invandrat.⁵⁷ De som har högre utbildade föräldrar arbetade mer sällan än de som har lägre utbildade föräldrar, vilket kan bero på att de med högre utbildade föräldrar oftare tog lån än de med lägre utbildade föräldrar.⁵⁸ Även dessa uppgifter överensstämmer väl med de uppgifter som återfinns i avsnitt 4.3.1.

Andelen som ville arbeta men inte fick något arbete var 15 procent för dem som studerade under hösten 2020, vilket var en tydlig ökning jämfört med 2017 (3 procent). Detta kan bidra till att förklara att antalet studerande med mycket låga inkomster ökade under andra halvåret 2020 (se till exempel diagram 4.7).

7.3.2. Av dem som arbetade kände 71 procent till att inkomstprövningen tillfälligt var slopad

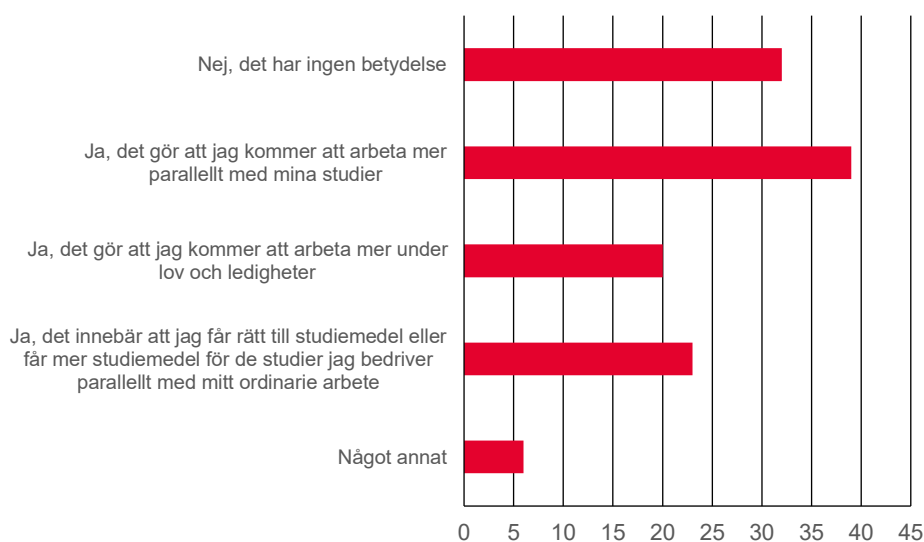
Som tidigare konstaterats var det 43 procent av dem som enbart studerade med studiemedel under hösten som arbetade parallellt med studierna. Av dem var det i sin tur 71 procent som kände till att inkomstgränsen för rätt till studiemedel tillfälligt var slopad. Av dem som arbetade och studerade på eftergymnasial nivå kände 76 procent till att fribeloppet tillfälligt tagits bort, jämfört med 57 procent av dem på grundskolenivå. Andelen var även lägre bland dem som invandrat till Sverige.

⁵⁷ Bygger på svar på frågan Har du invandrat till Sverige?

⁵⁸ Här jämfördes dem som hade angivit att de hade föräldrar med högst gymnasial utbildning med dem som angivit att de hade föräldrar med lägst eftergymnasial utbildning.

Av dem som arbetade var det 59 procent som svarade att de skulle arbeta mer antingen under terminerna eller under loven med anledning av att inkomstprövningen tillfälligt var avskaffad.

Diagram 7.2 Svar på frågan: Har det någon betydelse för dig att fribeloppet tillfälligt har tagits bort under 2020? Flera svarsalternativ kunde väljas. Andel av dem som svarat att de arbetar. Studerande med studiemedel enbart höstterminen 2020, andelar i procent.



Det var främst studerande äldre än 25 år och studerande på eftergymnasial nivå som sa att de skulle arbeta mer parallellt med sina studier. Män svarade något oftare än kvinnor att de skulle arbeta mer. Dessa uppgifter överensstämmer med våra registeruppgifter. Skillnaderna mellan dem som studerade enbart under hösten eller både våren och hösten var små.

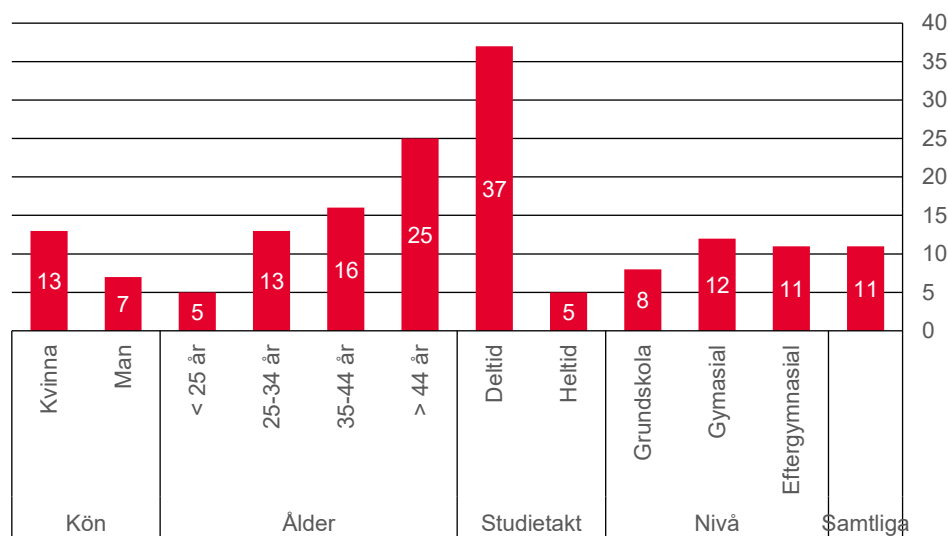
Det vanligaste skälet att arbeta parallellt med studierna var att skaffa extra pengar, följt av att man skulle få råd att studera.

7.3.3. Av dem som tog studiemedel enbart under hösten hade 5 procent arbetet som sin huvudsakliga sysselsättning

De som tog studiemedel under hösten 2020 kan alltså ha gjort det samtidigt som de hade kvar sitt arbete. Ett svarsalternativ på frågan ”Vilken är den främsta orsaken till att du arbetar parallellt med dina studier under höstterminen 2020” var därför ”Jag arbetar för att arbetet är min huvudsakliga sysselsättning”. Av de studerande som arbetade var det 11 procent som markerade detta svarsalternativ. Bland dem som studerade både våren och hösten och som arbetade parallellt med studierna var motsvarande andel 3 procent. Andelen ökade alltså, som förväntat, markant bland dem som enbart hade studiemedel under höstterminen 2020. Av de 43 procent som arbetade var det 11 procent som hade arbetet som huvudsyssla, vilket innebär att cirka 5 procent av samtliga, vilket motsvarar 22 000 studerande, hade arbete som

huvudsaklig sysselsättning under hösten 2020. En del av dessa tog sannolikt studiemedel för en kurs de läste vid sidan av sitt arbete medan andra kan ha valt att behålla sitt arbete trots att de sedan tidigare hade planerat att studera med studiemedel. Både antalet och andelen ligger väl i linje med de resultat om antalet studerande som inte hade haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning som framkom i avsnitt 4.3.4.

Diagram 7.3 Svar på svarsalternativet: Jag arbetar för att arbetet är min huvudsakliga sysselsättning. Andel av dem som svarat att de arbetar. Studerande med studiemedel enbart höstterminen 2020, andelar i procent.

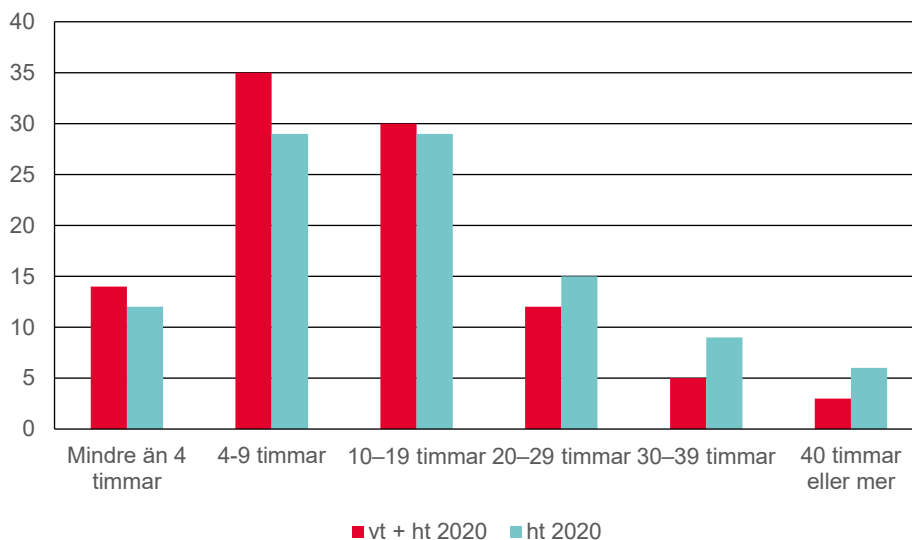


Kvinnor svarade oftare än män att arbetet var deras huvudsakliga sysselsättning, äldre oftare än yngre och deltidstuderande betydligt oftare än heltidstuderande (se diagram 7.3). De som studerade på grundskolenivå hade mer sällan arbete som huvudsaklig syssla än studerande på gymnasial eller eftergymnasial nivå.

7.3.4. Antalet arbetade timmar tycks ha ökat

Många av dem som arbetade parallellt med studierna arbetade relativt lite (se diagram 7.4). Knappt hälften arbetade mindre än 10 timmar i veckan. I den undersökning som genomfördes 2017 var frågan ställd i antal timmar per månad och intervallen överensstämmer inte heller med de intervall som användes hösten 2020. Men en slutsats är att det efter 2017 har det skett en förskjutning mot fler arbetade timmar. De som enbart hade studiemedel under hösten 2020 arbetade också mer än de som hade studiemedel både vår- och höstterminen, vilket stärker denna bild.

Diagram 7.4 Svar på frågan: Ungefär hur många timmar per vecka arbetar du i genomsnitt parallellt med dina studier under höstterminen 2020? Andel av dem som svarat att de arbetar. Studerande med studiemedel både vårterminen och höstterminen 2020 och studerande enbart höstterminen 2020, andelar i procent.



Av dem som arbetade, arbetade de som var äldre, hade barn och de som hade invandrat till Sverige, fler timmar än de yngre, de som inte hade barn och de som inte hade invandrat.

Det var vanligare inom vård- och omsorgsyrken än inom övriga yrken att arbeta mer på grund av pandemin. Bland dem som svarade att de arbetade inom vård- och omsorg var det 23 procent som sade sig arbeta mer på grund av pandemin, vilket kan jämföras med 13 procent av övriga studerande.⁵⁹ De som har barn, har invandrat till Sverige och har föräldrar med högst gymnasial utbildning arbetade oftare inom vården än övriga.

En sammantagen bedömning av enkätresultaten är att andelen som arbetade parallellt med studierna var ungefär densamma under hösten 2020 som den varit tidigare år. Det var dock en förhållandevis hög andel som sa att de påverkades av att frihelppet var slopat och att de bedömde att det skulle få dem att arbeta mer. Antalet arbetade timmar respondenterna har svarat att de arbetar, tyder också på att de studerande som arbetade valde att arbeta mer under 2020 än motsvarande under 2017.

7.4. Arbetets betydelse för studieprestationerna

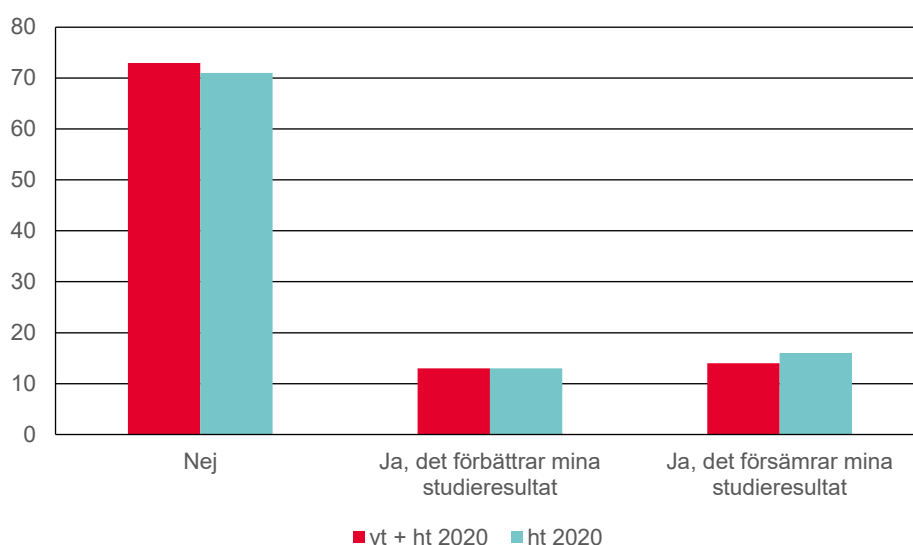
7.4.1. Majoriteten bedömde inte att arbetet påverkade studieprestationerna...

Av dem som studerade med studiemedel enbart under hösten 2020 och som arbetade vid sidan av sina studier var det hela 71 procent som svarade att arbetet inte påverkade

⁵⁹ Andel av dem som arbetade.

deras studieresultat (se diagram 7.5). Av dem som arbetade bedömde vidare 13 procent att studieresultaten påverkades till det bättre och 16 procent att de påverkades till det sämre. Av dem som hade studiemedel både vår- och höstterminen var andelen som bedömde att studieresultaten inte påverkades 73 procent. Av denna studerande-grupp var det 13 procent som ansåg att resultaten påverkades till det bättre och 14 procent till det sämre.

Diagram 7.5 Svar på frågan: Upplever du att arbetet under höstterminen 2020 påverkar dina studieresultat? Andel av dem som svarat att de arbetar. Studerande med studiemedel både vårterminen och höstterminen 2020 och studerande enbart höstterminen 2020, andelar i procent.



Svaren skiljer sig inte särskilt mycket åt mellan kvinnor och män eller mellan olika åldersgrupper. Studerande på grundskolenivå tyckte dock i högre utsträckning än andra att arbetet påverkade deras studieresultat positivt. Det är naturligt eftersom studier på grundskolenivå ofta handlar om språkinläring för personer som kommer från andra länder. Sådan språkinläring bör gynnas av att samtidigt vara ute i yrkeslivet.⁶⁰

7.4.2. ...men fler arbetade timmar ökade påverkan på prestationerna

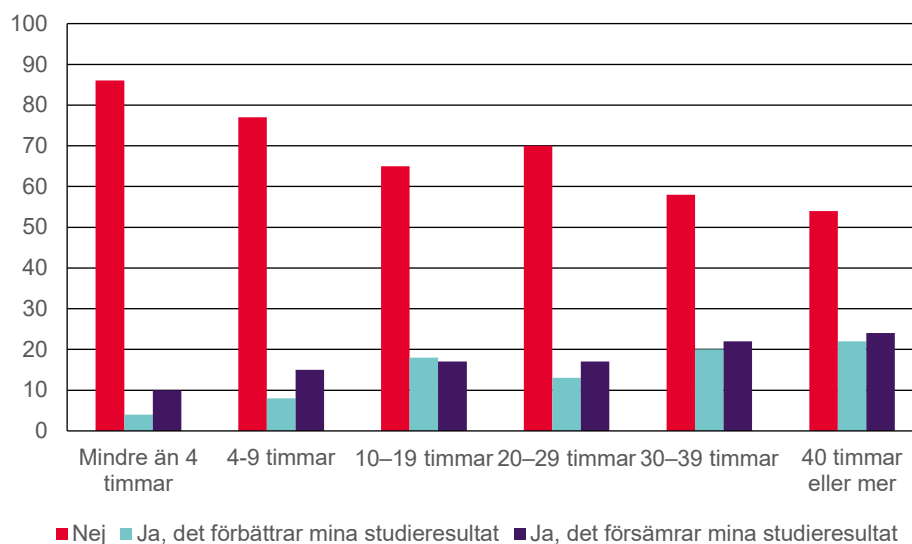
När de studerandes uppfattning om hur arbetet påverkar studierna fördelas efter hur mycket man arbetade följer ett intressant och delvis förväntat mönster (se diagram 7.6). Ju fler timmar per vecka man angav att man arbetade, desto mer upplevdes en påverkan på studieresultaten.

Exempelvis upplevde nästan hälften av dem som arbetade heltid att studieresultaten påverkades av detta arbete. Av dessa upplevde 24 procent att studieresultaten

⁶⁰ Både frågan och svarsalternativen var förändrade jämfört med den fråga och de svarsalternativ som gavs 2017. Då gällde frågan om respondenten upplevde att arbetet påverkade studierna, inte studieresultaten. Svarsalternativen var ”nej”, ”ja, positivt” eller ”ja, negativt”. Då svarade 43 procent att studierna inte påverkades, 18 procent att de påverkades positivt och 39 procent att de påverkades negativt.

påverkades negativt av arbetet och 22 procent upplevde att de påverkades positivt. Den negativa påverkan kan antas handla om att arbetet tar tid från studierna. Den positiva påverkan kan exempelvis antas bestå av att studierna blir mer meningsfulla när kunskaperna kan omsättas i praktiken.

Diagram 7.6 Svar på frågan: Upplever du att arbetet under höstterminen 2020 påverkar dina studieresultat? Andelar av dem som arbetat och fördelat efter antal arbetade timmar per vecka. Studerande med studiemedel enbart höstterminen 2020, andelar i procent.

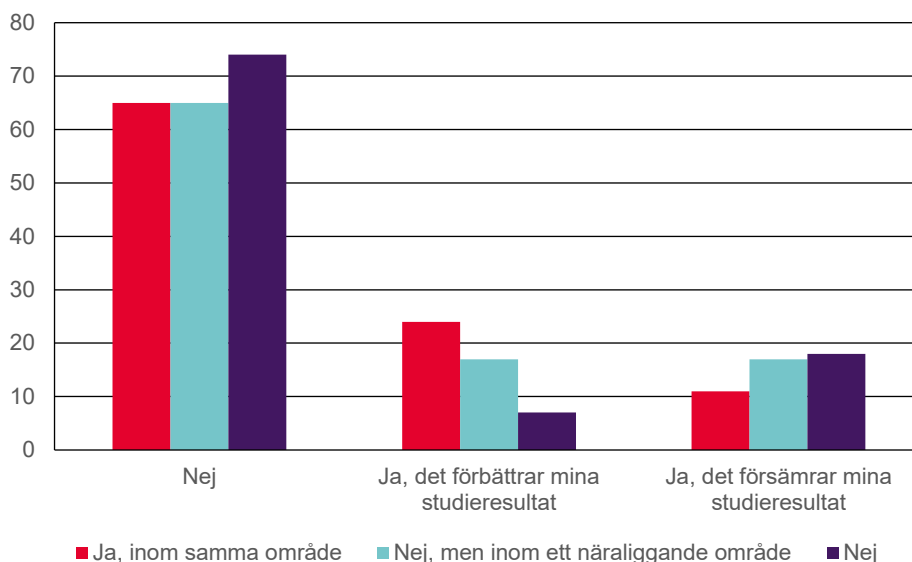


7.4.3. Även arbetets innehåll kan ha betydelse för studieprestationerna

Inte enbart den arbetade tiden kan påverka studieresultaten. Påverkan kan även handla om huruvida man studerar och arbetar inom samma eller ett närliggande område, eller inom ett helt annat område. Som diagram 7.7 visar tyckte de som arbetade inom samma område som de studerade oftare att studieresultaten påverkades positivt av arbetet än tvärtom.

En högre andel av dem som arbetade inom ett helt annat område än de studerade tyckte att arbetet inte påverkade studieresultaten. En hög andel av dessa arbetade få timmar per vecka och de arbetade färre timmar än de som arbetade och studerade inom samma eller ett till studierna närliggande område. De som tyckte att det påverkade studierna tyckte också betydligt oftare att det påverkade dem negativt än positivt.

Diagram 7.7 Svar på frågan: Upplever du att arbetet under höstterminen 2020 påverkar dina studieresultat? Svaren fördelade efter om de arbetar inom området, inom ett närliggande område eller inte alls inom studieområdet. Studerande med studiemedel höstterminen 2020, andelar i procent.



Andelen som arbetade med samma sak eller inom ett närliggande område som de studerade, och som tyckte att studieresultaten påverkades av arbetet, var högre än bland dem som inte arbetade inom samma område som de studerade. De som arbetade och studerade inom samma område tyckte förhållandevis ofta att arbetet påverkade studieresultaten positivt.

Sammantaget bedömde de studerande således ungefär lika ofta att arbetet påverkade studieprestationerna. De som arbetade inom det område de studerade tyckte dock att arbetet övervägande var positivt för prestationen, medan de som arbetade med något annat snarare tyckte att arbetet var negativt.

7.5. Studerandes uppfattning om att inkomstprövningen tillfälligt slopats

Som en sista fråga i enkätundersökningen gavs de svarande möjlighet att fritt lämna synpunkter. Dessa fria svar berörde i huvudsak det tillfälliga slopandet av inkomstprövningen, studiemedel i allmänhet, pandemin eller CSN. En del som lämnade frisvar har tyckt att studiemedel bör lämnas högre upp i åldrarna. En del har tackat för att studiemedelssystemet finns och andra har antingen tackat CSN eller invänt mot CSN:s handläggningstider.

Men den absoluta majoriteten av svaren har naturligtvis handlat om inkomstprövningens tillfälliga avskaffande. Vi fokuserar på dessa synpunkter och ger här några exempel på vad respondenterna har tyckt.

Många synpunkter har handlat om att det är positivt att inkomstprövningen tillfälligt har slopats och att det borde tas bort permanent. Sådana synpunkter tycks inte sällan ha lämnats av personer som har barn, är lite äldre och har högre levnadsomkostnader. En del av dem pekar på den oro det annars innebär att inte veta om man kommer att

överstiga fribeloppsgränsen och riskera att bli återbetalningsskyldig. En del anställda i vården eller i andra samhällsviktiga sektorer har särskilt påpekat vikten av att inkomstprövningen slopats för att de skulle ha möjlighet att arbeta. En del tar upp den slopade inkomstprövningens positiva inverkan på studieprestationerna. Några exempel på sådana synpunkter följer här.

”Jag har alltid varit väldigt irriterad på beloppsgränserna och har inte förstått vad CSN har att göra med hur mycket man tjänar om man också tar sina poäng som planerat. I mitt fall lär jag mig även väldigt mycket på jobbet som hjälper mig i studierna. Det är väldigt låga beloppsgränser för någon med barn att försörja och det ter sig omöjligt att som ensamstående förälder kunna utnyttja bidrag från CSN när man också måste jobba för att få det att gå runt. Känns som en extra orättvisa för redan utsatta ensamstående föräldrar.”

”Att arbeta extra under studietiden har enbart varit positivt. Man anpassar arbetet efter studierna och att taket är borta tror jag bara varit en fördel för alla som har möjlighet till extraarbete. Jag arbetar inte extra för pengar utan för att komplettera min utbildning med praktisk erfarenhet. Som småbarnsförälder och ensamstående är ca 11 000:- svårt att leva på (det går) men extraarbete gör det lite lättare. Sätt inte tillbaka taket efter pandemin speciellt inte om man arbetar inom vården då vi både underlättar som vikarier samt får erfarenhet.”

”Ett arbete bredvid studierna gör att man helt kan släppa tankar kring skolarbete under timmarna då man jobbar, detta upplever jag gör mig piggare och gladare så att jag har ork till skolan. Dessutom gör extrapengar att man har råd att hitta på roliga saker mellan intensiva pluggperioder vilket förbättrar livskvalitén. Att ha en buffert till den dagen examen kommer känns tryggt och medför att det känns möjligt att flytta dit man vill så att man kan ta det jobb som känns mest lockande!”

”Som äldre studerande med familj är det väldigt positivt att inkomsttaket tillfälligt höjts vilket underlättar vardagsekonomin markant.”

”Skulle önska att möjligheten att studera med studiemedel och arbeta samtidigt fanns kvar under 2021! Vi som har vårdutbildning behövs i samhället och det känns skönt att kunna hjälpa till vid sidan om studier och slippa ekonomisk oro!”

”Jag har arbetat länge inom omsorg och har ett stort behov av kompetensutveckling för att hålla mig uppdaterad i mitt arbete och för att få möjligheter att effektivisera mitt arbete på ett hållbart sätt. Att inkomstprövningen har slopats har skapat en avgörande möjlighet för mig att kunna fortsätta arbeta i stor omfattning, förutom den tid som krävs för att kunna genomföra mina studier. Jag anser att reformen med slopat fribelopp är mycket effektiv för att behålla människor på arbetsmarknaden samtidigt som det skapar tillfällen till ökad kompetens. Detta lönar sig samhälls-ekonomiskt, då människor kan arbeta och hålla viktiga samhällsfunktioner igång samtidigt som utvecklingen och kompetensen ökar i form av utbildningsmöjligheter. Hoppas regeringen bibehåller denna utmärkta lösning att slopa inkomstprövningen för CSN även fortsättningsvis.”

”Genom att fribeloppet är borttaget skapar det möjligheter för mig att lättare kunna ta sidjobb och hoppa in hastigt på extratider utan att behöva tänka på om det kommer ta bort mitt bidrag. Dessutom har jag nu möjlighet att lättare spara ihop pengar för att snabbare kunna betala tillbaka studielånet för att på så vis ha en bättre ekonomisk förutsättning för att klara mig efter studierna även om det inte är möjligt att direkt hitta ett jobb inom den sektor jag utbildas i. En ökad frihet, minskad oro för framtiden och minskad stress i vardagen. Bara en win-win-situation.”

”Jag är superglad att få möjligheten att jobba så mycket jag kan pga att fribeloppet är borttaget. Jag hade inte kunnat studera utan att jobba samtidigt p.g.a. att vi har hus

och barn som håller på med dyra sporter. Jag hoppas på att denna möjlighet fortsätter under 2021 och gör livet enklare som student. Jag vill så klart inte att mina barn ska bli drabbade p.g.a. att jag studerar.”

”Det är bra att det inte finns ett tak för inkomst under studietiden. Det gör att man inte behöver tacka nej till jobb, vilket i förlängningen ger arbetslivserfarenhet och större chans att få arbete efter avslutad studietid. Detta oavsett om du jobbar med något som har att göra med dina studier eller inte. Arbetsgivare vill ju gärna ha en referens från tidigare jobb. Kan man ofta tacka ja till jobb och visa att man är arbetsvillig är detta något arbetsgivaren noterar och förhoppningsvis nämner din chef detta vid kontakt med ev. kommande arbetsgivare.”

”Jag hade aldrig kunnat studera om det hade funnits ett inkomsttak då jag bor själv med utgifter som inte täcks av studiemedel. Därför hoppas jag verkligen att man fortsätter låta studenter jobba och få mer arbetslivserfarenhet och det inte påverkar studieresultatet negativt. Jag mår bra av att få jobba i samband med att jag studerar, det motiverar mig och stimulerar hjärnan. Men främst är det en ekonomisk fråga.”

Några studerande har svarat att fribeloppet är orättvist och att de som arbetar bör få behålla pengarna från arbetet utan att studiemedlen reduceras.

”Avskaffa fribeloppet för alltid! Det är helt galet att hårt arbete, dvs arbete på sidan om studier, ska påverka inkomsten från CSN. Ni får tillbaka erat lån oavsett. Det bör vara upp till varje enskild person hur mycket man kan och vill arbeta utan att man ska bli "straffad" med lägre inkomst från er. Hårt arbete ska belönas. Tänk också på att många tvingas arbeta på sidan om studier för att försörja sig själv och eventuellt en familj. /.../ Ska fribeloppet vara kvar får ni höja studiemedlet!”

”Den här ändringen är det bästa som gjorts, har aldrig förstått denna regeln innan. Framförallt så har detta varit en så stor krycka för att man inte kunnat jobba tillräckligt under mina tidigare studieår! Hade detta hänt några år tidigare så hade mitt liv varit så mycket enklare, och jag hade vid detta laget betalat betydligt mer i skatt. Istället blev det bara att man slappade för att få tillgång till CSN. Knäppt!”

Några synpunkter har handlat om att man arbetar för att hålla nere sin studieskuld. Andra pekar på att de extra inkomsterna från arbete ger en mer positiv ekonomisk situation och förbättrade studiemöjligheter. Dessa grupper tycker oftast att det är positivt att inkomstprövningen tillfälligt har tagits bort.

”Då jag fyllt 40 och har möjlighet att jobba några dagar i månaden utöver studierna hoppas jag kunna ta mindre i studielån, jag har inte obegränsad tid att betala tillbaka det längre och hoppas på att kunna hålla nere månadskostnaden efter studierna.”

”Jag är väldigt tacksam att fribeloppet är borttaget p.g.a. coronakrisen. Detta gör att mina ekonomiska förutsättningar har förbättrats, något som i sin tur har en positiv inverkan på mina studier.”

Vissa väljer dock att avstå från att arbeta för att inte få en för hög arbetsbelastning och sjunkande studieresultat eller av hälsoskäl.

”Eftersom mitt arbete påverkar mina studieresultat har jag tagit beslut om att sluta arbeta vid sidan om /.../.”

”Jag hade gärna arbetat vid sidan av mina studier. Men eftersom studierna tar upp min tid på dagen och barnen och hushållet på eftermiddagarna och kvällarna finns det inte tid över till att åka till ett arbete.”

”Jag skulle vilja jobba vid sidan om mina studier men då jag nyligen har varit sjukskriven för utmattning vågar jag inte det, förhoppningsvis finns orken till deltidsarbete under sommaren eller nästa hösttermin. /.../”

Andra tyckte att det är ironiskt att inkomstprövningen avskaffades när det inte finns några jobb eller säger det att de inte ville arbeta på grund av pandemin.

”Första gången jag inte kan få tag i ett deltidsarbete och helt plötsligt finns det inget fribelopp. /.../”

”Om coronapandemin inte var igång så hade det varit större chans att jag jobbade, men jag känner mig inte tillräckligt säker att ta mig dit i och med smittspridning och restriktioner.”

”Förstår inte hur slopat fribelopp skulle hjälpa när efterfrågad arbetskraft i vissa branscher försvinner helt, inte utbudet. /.../”

Sedan finns det de som påpekade att de på grund av schemalagda studier inte hade möjlighet att arbeta lika mycket som andra. I några fall ansåg dessa respondenter att pengarna för att slopa inkomstprövningen istället skulle kunna användas för att höja bidragsdelen.

”Jag läser på arkitekturprogrammet. Jag kan tycka att det är en ganska stor skillnad mellan min studiesituation och många andras. Enligt mig har vi inte samma möjlighet att jobba vid sidan av studierna eftersom vi på riktigt är i skolan mellan 8-17, jag kan ibland tycka att det känns obalanserat gentemot vänner som har 2-3 föreläsningar i veckan och därför har möjlighet att själva lägga upp sitt schema för studier.”

”Anser att det är minst sagt orättvist att de studenter som har möjlighet att arbeta under studietiden får andra ekonomiska förutsättningar än de studenter som ej har möjligheten att arbeta. Som förslag tänker jag att de studenter som ej tar nytta av ovanstående studenters ekonomiska förutsättningar istället borde få en höjning på studiebidraget under den period vi haft det såhär.”

Andra tyckte att det är onödigt dyrt att avskaffa inkomstprövningen och att det bara innebär att studiestöd utgår till dem som redan klarar sig.

”Jag tycker det är konstigt att gränsen gällande inkomst är borttagen. Det är inte rimligt att både tjäna mycket pengar och få studiemedel. Vi är många som utnyttjar systemet just nu.”

I en del fall har fribeloppsnivån sannolikt missuppfattas med anledning av att man i ansökan uppmanas att lämna uppgift om inkomster som överstiger det lägsta möjliga fribeloppet under terminen. I beslutet får man sedan besked om den egna individuella fribeloppsgränsen.⁶¹

⁶¹ Av några frisvar i enkätundersökningen går det att uppfatta att de studerande missuppfattat vilket deras fribelopp var. Detta har troligen med ansökan om studiemedel att göra. I samband med att ansökan fylls i och lämnas in ska man lämna uppgifter om sin inkomst i fall denna överstiger det lägsta möjliga fribeloppet för halvåret. I beslutet om studiemedel anges sedan individens exakta fribelopp för halvåret. En del studerande tycks ta uppgiften om när inkomstuppgift ska lämnas som fribeloppsgränsen, i de allra flesta fall med följden att de tror att fribeloppet är lägre än det egentligen är. Det påverkar de studerandes uppfattning om fribeloppsnivån och kan eventuellt påverka deras arbete och inkomster.

”Att gränsen för intjänade pengar är avskaffad har gjort att ångesten är så enormt minskad i mitt fall. Behöver inte skrapa ihop i slutet av månaden på samma sätt och jag behöver inte ha ångest för att ev. bli återbetalningsskyldig i en klumpsumma om jag råkar tjäna mer än 58k per termin. Detta har varit fantastiskt bra.”

”Finns ingen möjlighet för mig att studera heltid utan att jobba. Kan ens en förälder med hemmavarande barn studera idag utan att samtidigt jobba? Hur försörjer man sig på drygt 12 000/månad med en hel familj? Att man sedan endast får tjäna drygt 50 000/halvår /.../ är märkligt. /.../”

Ytterligare studerande kände inte till att fribeloppet var avskaffat förrän de fått reda på det av en slump. Dessa var ofta missnöjda med den information som hade lämnats.

”Hade varit bra att ha fått reda på detta tidigare. Fick av en slump reda på det när jag pratade med CSN. Då hade jag sluppit att räkna så noga på vilka jobb jag kunde ta. Hade jobbat mer under sommaren om jag hade vetat detta.”

Sammanfattning av kapitlet

- Av dem som studerade enbart höstterminen 2020 var det 3 procent som svarade att de studerade eftersom fribeloppet var avskaffat. De flesta av dessa var 25 år eller äldre.
- Av dem som studerade enbart under hösten 2020 sade sig 43 procent arbeta parallellt med studierna. Det var en lägre andel än vid tidigare undersökningstillfällen.
- De med lägre utbildade föräldrar arbetade oftare vid sidan av studierna än de med högre utbildade föräldrar. En bidragande orsak är sannolikt att de med lägre utbildade föräldrar mer sällan tar studielån.
- Andelen som ville arbeta, men inte fick något arbete, var 15 procent. Andelen ökade jämfört med tidigare undersökningar.
- Av dem som arbetade var det 71 procent som kände till att det inte var någon inkomstprövning under terminen.
- Andelen som svarade ”Jag arbetar för att arbetet är min huvudsakliga sysselsättning” ökade från 3 till 11 procent i en jämförelse mellan svaren från dem som studerade både våren och hösten jämfört med dem som enbart studerade under hösten. Äldre och kvinnor svarade oftare än yngre och män att så var fallet.
- Antalet arbetade timmar ökade för dem som enbart studerade under hösten 2020 jämfört med dem som studerade både våren och hösten.
- De som arbetade inom vård- och omsorgsområdet arbetade mer på grund av pandemin än den genomsnittliga studiemedelstagaren. Äldre, studerande med barn och personer som invandrat till Sverige arbetade oftare inom området.
- 71 procent av dem som arbetade tyckte inte att arbetet hade någon påverkan på deras studieresultat. Av dem som arbetade tyckte vidare 13 procent att arbetet påverkade studieresultaten positivt och 16 procent tyckte att de påverkades negativt.

- De som arbetade många timmar tyckte dock oftare än de som arbetade få timmar att arbetet påverkade studieresultaten.
- De allra flesta som besvarade CSN:s enkät bedömde att det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen var positivt.

8. Vilka effekter fick den slopade inkomstprövningen?

8.1. Slopad inkomstprövning ledde till högre inkomster

När inkomstprövningen för rätt till studiestöd avskaffas kan det förväntas att inkomsterna bland dem som har studiestöd ska öka mer än vad som kan betraktas som normala inkomstökningar. Dels uppmuntrar ett sådant slopande av behovsprövningen de studerande att arbeta mer, dels kan personer som har arbete som sin huvudsakliga sysselsättning välja att ansöka om studiestöd. Detta gäller både dem som studerar med studiemedel och dem som studerar med studiestartsstöd. De som studerar med studiestartsstöd ska dock ha kort tidigare utbildning och vara arbetslösa, vilket givetvis gör det svårare för dem att skaffa sig ett arbete vid sidan av studierna.

De genomsnittliga inkomsterna bland studerande med studiemedel ökade årligen med fem procent per år under perioden 2015–2019. Mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020, det första halvåret då den avskaffade inkomstprövningen fick full effekt, var ökningen av de genomsnittliga inkomsterna 19 procent för studiemedelstagarna. Även de som hade studiestartsstöd ökade sina inkomster med 16 procent. Dessa inkomster ökade dock från en betydligt lägre nivå.

Studiestödstagarna agerade alltså som förväntat – fler studerande med studiestöd arbetade mer än motsvarande studerande gjort tidigare och det tillkom studerande med studiestöd som hade arbete som huvudsaklig sysselsättning.

En större andel av de studerande hade antingen låga eller höga inkomster andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019. Att många av de studerande hade lägre inkomster beror sannolikt på att pandemin medförde att det för många var svårt att få tag i ett arbete⁶² och att direktövergången från gymnasieskolan till andra studier ökade.⁶³ De ungdomar som kommer direkt från gymnasieskolan och som fortsätter sina studier med studiemedel har mestadels låga inkomster i samband med att de studerar, något som förstärktes under den pågående pandemin.

Studerande som var i studier redan under andra halvåret 2019 ökade sina genomsnittliga inkomster mer beskedligt än samtliga studerande och deras medianinkomster minskade. Det visar att de flesta personer som redan studerade påverkades mindre av den slopade inkomstprövningen än av pandemins effekter.

⁶² Se t.ex. MUCF (2022).

⁶³ Detta överensstämmer med resultat UKÄ har redovisat om direktövergången till högskolan, se UKÄ (2021).

8.2. Antalet studiemedelstagare som översteg ett tänkt fribelopp fördubblades

Andelen av studiemedelstagarna som översteg fribeloppsgränsen ökade från 7 till 14 procent mellan andra halvåret 2019 och 2020. Detta berodde på att många studiemedelstagare 2020 arbetade mer än studiemedelstagarna 2019 och på att det tillkom studerande med höga inkomster. Många studerande som, av inkomsterna att döma, hade arbete som huvudsaklig sysselsättning, valde att börja studera med studiemedel när fribeloppsgränsen avskaffades. Huruvida de rekryterades till studier eller till studiemedelstagande, eller om de ändå hade tänkt att studera, är svårt eller omöjligt att veta.

En relativt stor andel av dem som hade höga inkomster valde att studera på deltid och de fick också studiemedel för deltidstudier. De som hade inkomster över fribeloppsgränsen valde också i lägre utsträckning att ta studielån, jämfört med samtliga studerande, något som rimligen hänger samman med att de inte behövde lånet för sin försörjning.

Av dem som var i studier redan andra halvåret 2019 var det knappt 10 procent som hade inkomster som översteg den tänkta fribeloppsgränsen andra halvåret 2020. Det innebar en ökning med 3,6 procentenheter. Ökningen var således mindre än för samtliga studerande med studiemedel och visar att de som redan var i studier påverkades förhållandevis mindre av den avskaffade inkomstprövningen.

8.3. Drygt fyra procent skulle inte ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning

Den skattade andelen som inte skulle ha haft rätt till studiemedel med bibehållen inkomstprövning var 4,6 procent eller 20 300 studerande hösten 2020. Äldre studerande hade i betydligt högre utsträckning än yngre studerande saknat rätt till studiemedel med en bibehållen inkomstprövning. Mer än 20 procent av dem som var äldre än 50 år hade inte haft rätt till studiemedel, vilket kan jämföras med cirka 1 procent av dem som var yngre än 25 år. Detta visar på ett tydligt sätt att fribeloppet och inkomstprövningen har mycket större betydelse för studerande som är äldre och betyder väldigt lite för de som är yngre. Det kan samtidigt påminnas om att de som är yngre än 25 år utgör ungefär hälften av alla studiemedelstagare.

8.4. Andelen av studiemedelstagarna som arbetade inom vård och omsorg ökade med en procentenhet

Vård och omsorg är den klart vanligaste sektorn att arbeta inom för studerande med studiemedel. Under andra halvåret 2020 arbetade 19 procent i vård- och omsorgssektorn. Det var en ökning med 1 procentenhet jämfört med andra halvåret 2019.

Samtidigt minskade andelen som arbetade i flera andra sektorer och andelen studiemedelstagare som inte hade någon inkomst alls ökade.

Att andelen som arbetade i vård- och omsorgssektorn ökade kan vara ett tecken på att sloandet av inkomstprövningen innebar att fler arbetade i vården. Troligare är dock att förändringen främst var ett resultat av förändringar på arbetsmarknaden. Vårdsektorn erbjöd sannolikt större jobbmöjligheter än flera andra sektorer och kan på så sätt ha bidragit till att antalet studerande som arbetade i sektorn ökade. Att inkomstprövningen tillfälligt avskaffades kan dock ha underlättat för personer att arbeta vid sidan av sina studier.

Även de genomsnittliga inkomsterna och medianinkomsterna ökade i vårdsektorn. Detta kan tyda på att även arbetstiden ökade. Dessa inkomster ökade dock mer i flera andra sektorer, exempelvis inom sektorn informations- och kommunikationsverksamhet. Troligen var det fler studerande som redan hade ett arbete som tillkom som studiemedelstagare i dessa andra sektorer.

8.5. Äldre studiemedelstagare gynnades mer än yngre

Vilka som hade studiemedel påverkades mest av att inkomstprövningen slopades under 2020 och vilka gynnades mest?

Äldre studerande med studiemedel hade betydligt högre inkomster hösten 2020 än hösten 2019. De lite äldre studerandegrupperna hade också i betydligt högre utsträckning än de yngre, inkomster som översteg den tänkta, återskapade fribeloppsgränsen. Knappt 40 procent av dem som var 50 år eller äldre hade inkomster som översteg det tänkta fribeloppet, vilket kan jämföras med drygt 5 procent av dem som var yngre än 25 år. Äldre studerande påverkas därmed i stor utsträckning av fribeloppet och var de som gynnades mest när detta tillfälligt togs bort. Äldre påverkades dessutom sannolikt i mindre mån av pandemins verkningar och hade möjlighet att få ett arbete vid sidan av studierna eller hade redan ett arbete och passade på att kompetensutveckla sig när inkomstprövningen var avskaffad.

Kvinnor hade högre genomsnittliga inkomster än män, men männens inkomster ökade mer än kvinnornas andra halvåret 2020 jämfört med andra halvåret 2019. Andelen av männen som hade inkomster över fribeloppsgränsen var också högre andra halvåret 2020 än andelen kvinnor. Det beror sannolikt på att fler män som arbetade valde att ta studiemedel för studier de bedrev vid sidan av sitt arbete. Män kan således sägas ha gynnats mer av att inkomstprövningen tillfälligt avskaffades än kvinnor.

Vidare tycks den slojade inkomstprövningen ha lett till att de som hade föräldrar med högst grundskoleutbildning ökade sina inkomster mer hösten 2020 än de som hade högre utbildade föräldrar. Det kan bero på att de med lägre utbildade föräldrar är äldre än de som har föräldrar med längre utbildning. Det kan även hänga samman med att de med lägre utbildade föräldrar är mer tveksamma till att ta studielån än de med högre utbildade föräldrar.

De som är utrikes födda har, generellt sett, antingen låga eller höga inkomster och färre har inkomster som ligger nära de genomsnittliga, jämfört med studerande födda i

Sverige. Detta visas även av att utrikes födda oftare överstiger fribeloppsgränsen än dem som är födda i Sverige.

8.6. Studieresultatet förbättrades marginellt

Det kan finnas både direkta och indirekta kostnader av att avskaffa inkomstprövningen. En indirekt effekt kan vara att genomströmningen på olika utbildningar försämras om och när de studerande arbetar mer. Det skulle i så fall kunna ge negativa samhällsekonomiska effekter.

Men istället för att försämras tycks genomströmningen ha förbättrats. Vi har jämfört studieprestationerna för högskolestuderande hösten 2020 med motsvarande halvår 2019 och studiemedelstagarnas prestationer ökade marginellt. Detta är något förvånande eftersom studier på distans, som tidigare visat sig innebära sämre prestationer, var betydligt vanligare under den pågående pandemin.

Mot denna bakgrund går det inte att säga att avskaffandet av inkomstprövningen hade någon avgörande påverkan på genomströmningen bland de studiemedelstagare som studerade på högskolenivå. Förklaringen till de förbättrade studieresultatet ligger dock sannolikt utanför studiemedelssystemet.

Studerande med studiemedel som hade låga respektive höga inkomster klarade dock färre poäng än de med genomsnittliga inkomster. Detta ligger i linje med vad forskning tidigare har kommit fram till.⁶⁴ Skillnaderna mellan studerande i olika inkomstklasser är dock förhållandevis små i den här undersökningen. Den troliga förklaringen till det är att det enbart är studiemedelstagare som omfattas av undersökningen och att studiemedelstagare tidigare har visat sig ha betydligt högre prestationsgrad än studerande som inte har studiemedel. Detta faktum tycks fortfarande vara giltigt.

8.7. Liten påverkan på studerande med studiestartsstöd

Studerande som får studiestartsstöd ska ha kort tidigare utbildning och vara arbetsökande och arbetslösa i samband med studiernas början. Detta leder till att det är en betydligt lägre andel som arbetar parallellt med sina studier. De studerande som hade studiestartsstöd hade också betydligt lägre inkomster än studiemedelstagarna. Andelen som översteg den tänkta, fiktiva fribeloppsgränsen var också, trots en lägre fribeloppsgräns, betydligt färre. Andelen som översteg fribeloppsgränsen och alltså skulle ha fått reducerat studiestartsstöd med ett bibehållet fribelopp, ökade med mindre än 1 procent mellan andra halvåret 2019 och andra halvåret 2020 och andelen som inte alls skulle ha haft rätt till studiemedel andra halvåret 2020 med bibehållen inkomstprövning var drygt 1 procent.

Vård- och omsorgsområdet var den sektor där flest studerande med studiestartsstöd arbetade under andra halvåret 2020. Andelen som arbetade i sektorn minskade dock

⁶⁴ Se t.ex. IFAU (2017) eller Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018).

mellan andra halvåret 2019 och motsvarande halvår 2020. De allra flesta hade också inkomster som låg långt under den tänkta fribeloppsgränsen.

Vår bedömning är att studerande med studiestartsstöd i mycket liten utsträckning påverkas av fribeloppet i sina val och överväganden.

8.8. De direkta kostnaderna har beräknats till 800 miljoner kronor 2020

De samlade kostnaderna för ökade utbetalningar av studiemedel och färre återkrav uppskattas till 795 miljoner kronor för år 2020. Eftersom avskaffandet av inkomstprövningen gjordes relativt sent under våren 2020 fick det inte fullt genomslag förrän under hösten 2020. Normalt sett är kostnaderna liknande under vår- och hösthalvåren. Om man därför istället beräknar studiemedelskostnaden för hela 2020 utifrån kostnaden för hösthalvåret 2020, uppgår den istället till 914 miljoner kronor.

Totalt för kalenderåret 2020 har kostnaden för studiestartsstöd beräknats till 5 miljoner kronor. Som tidigare nämnts var effekten begränsad under det första halvåret på grund av beslutstidpunkten för slopandet. En mer rättvisande årlig kostnad erhålls vid dubbling av beräkningen för andra halvåret, vilket blir 8 miljoner kronor.

Den sammanlagda kostnaden för både studiemedel och studiestartsstöd uppgår därmed till 800 miljoner kronor för helåret 2020. En uppräknings av helårssiffrorna med utgångspunkt i skattningen för andra halvåret 2020 ger istället en kostnad på 922 miljoner kronor.

Utbetalningarna till studerande beräknas ha ökat med 1,2 miljarder kronor och de minskade kostnaderna för CSN:s administration uppgick till 2,1 miljoner kronor.

Eftersom det inte går att veta hur många ytterligare studerande med studiestöd som tillkom just med anledning av att inkomstprövningen avskaffades har vi inte medräknat några ytterligare kostnader för dem som skulle ha kunnat få studiestöd även med en bibehållen inkomstprövning. Det håller nere kostnaderna i våra beräkningar. Samtidigt har vi inte heller räknat på de ökade skatteintäkterna som följer av att fler arbetade mer när inkomstprövningen avskaffades. Detta synsätt håller i våra beräkningar nere statens intäkter. Vi har inte heller haft kännedom om varifrån studerande med de olika studiestöden har kommit och om det finns minskade alternativa kostnader i form av till exempel socialförsäkringsförmåner.

Beräkningen av kostnaderna för att tillfälligt slopa inkomstprövningen baseras på utfallet för 2019 uppräknat med 2020 års inkomstnivå och volymer, samt på antalet studerande som inte skulle ha haft rätt till studiestöd med bibehållen inkomstprövning.

8.9. Många positiva till slopad inkomstprövning

Vi genomförde även en enkätundersökning under hösten 2020 för att inhämta studiemedelstagarnas syn på att inkomstprövningen var avskaffad. Av dem som

enbart fick studiemedel under hösten 2020 sade sig 43 procent arbeta parallellt med studierna. Det var en lägre andel än vid tidigare undersökningstillfällen. Detta stämmer ganska väl överens med att antalet studerande med låga eller inga inkomster ökade under halvåret, vilket tros bero på effekter av pandemin. Andelen som ville arbeta, men inte fick något arbete, var 15 procent. Andelen ökade jämfört med tidigare undersökningar. Detta är också med stor sannolikhet en effekt av pandemin.

Av dem som arbetade var det vidare 71 procent som kände till att det inte gjordes någon inkomstprövning under höstterminen 2020. Sammanlagt var det 3 procent av de som besvarade enkäten som svarade att de studerade med anledning av att fribeloppet var avskaffat. Detta ska dock inte förväxlas med att avskaffandet av fribeloppet även kan ha fått en del studerande att ta studiemedel för studier de ändå bedrev.

Andelen som svarade ”Jag arbetar för att arbetet är min huvudsakliga sysselsättning” ökade från 3 till 11 procent i en jämförelse mellan svaren från dem som studerade både våren och hösten och med dem som enbart studerade under hösten. De som svarade så kan antas ha tillkommit som studiemedelstagare med anledning av att fribeloppet var avskaffat.

Antalet arbetade timmar ökade för dem som enbart studerade under hösten 2020 jämfört med dem som studerade både våren och hösten. De som arbetade inom vård- och omsorgsområdet sade sig arbeta mer på grund av pandemin än den genomsnittliga studiemedelstagaren. Äldre, studerande med barn och personer som invandrat till Sverige arbetade oftare inom vård- och omsorgssektorn än andra studerande.

Av dem som arbetade tyckte 71 procent inte att arbetet hade någon påverkan på deras studieresultat. Vidare svarade 13 procent att arbetet påverkade studieresultaten positivt och 16 procent tyckte att de påverkades negativt. De som arbetade många timmar tyckte oftare än de som arbetade få timmar att arbetet påverkade studieresultaten.

Av några frisvar i enkätundersökningen går det att uppfatta att de studerande missuppfattat vilket deras fribelopp var. I samband med att ansökan fylls i och lämnas in ska man lämna uppgifter om sin inkomst i fall denna överstiger det lägsta möjliga fribeloppet för halvåret. I beslutet om studiemedel anges sedan individens exakta fribelopp för halvåret. En del studerande tycks ta uppgiften om när inkomstuppgift ska lämnas som fribeloppsgränsen, i de allra flesta fall med följderna att de tror att fribeloppet är lägre än det egentligen är. Det påverkar de studerandes uppfattning om fribeloppsnivån och kan eventuellt påverka deras arbete och inkomster.

De allra flesta som besvarade CSN:s enkät bedömde att det tillfälliga avskaffandet av inkomstprövningen var positivt.

Referenser

- Arbetsförmedlingen (2020). Pressmeddelande den 7 september 2020.
- Avdic, D., Gartell, M. (2015). Working while studying? Student aid design and socioeconomic achievement disparities in higher education. *Labour Economics* 33 (2015) 26–40.
- CSN (2014). Höjningen av fribeloppet 2011. Slutrapport. CSN, rapport 2014:7.
- CSN (2018). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2017. CSN, rapport 2018:3.
- Hotz m.fl. (2002). Are There Returns to the Wages of Young Men from Working while in School? *Review of Economics and Statistics*, årgång 84, nr 2.
- Häkkinen, I. (2006). Working while Enrolled in a University: Does it Pay? *Labour Economics*, 13 (2).
- IFAU (2017). Student aid, academic achievement and labor market behavior. Working paper 2017:27.
- Joensen, J. (2007). Determinants and Consequences of Human Capital Investments.
- Joensen, J (2011). Timing and Incentives: Impacts of Student Aid on Academic Achievement. Department of Economics, Stockholm School of Economics.
- Kosi, T. m.fl. (2013). Does Student Employment Deteriorate Academic Performance? The Case of Slovenia. University of Primorska.
- Light (2001). In School Work Experience and the Return to Schooling. *Journal of Labor Economics* 19 (1)
- MUCF (2022). Ung idag 2022. Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor.
- Prop. 1964:138. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående studiesocialt stöd till studerande ungdom.
- Prop. 1987/88:116. Om studiemedel.
- Prop. 1999/2000:10. Ett reformerat studiestödssystem.
- Prop. 2016/17:158. Studiestartsstöd – ett nytt rekryterande studiestöd.
- Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Centrala studiestödsnämnden.
- Socialstyrelsen (2021). Bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvård samt tandvård.
- Socialstyrelsen (2022). Bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvård samt tandvård.
- SOU 2018:73. Studiemedel för effektiva studier.
- Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018). Omfang og konsekvenser af studiejobs.

UKÄ (2021). Inlödet till högskolan under coronapandemin. Promemoria 2021-12-20.

UKÄ (2022). Studenternas prestationer och avhopp under coronapandemin.

Utbildningsdepartementet (2020). Pressmeddelande den 30 mars 2020. Frihelppet slopas under 2020 för att fler ska kunna avlasta vården och andra samhällsberande sektorer.

Bilaga 1 Uppdraget

Uppdraget till CSN redovisades i Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Centrala studiestödsnämnden.⁶⁵

Uppdrag att följa upp det tillfälliga sloandet av fribeloppet

Myndigheten ska följa upp reformen att tillfälligt slopa fribeloppet under 2020. Uppföljningen ska omfatta en redogörelse för konsekvenser för utbetalningar och kostnader inom studiestödssystemet samt vilka konsekvenser reformen fick för studerande. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Utbildningsdepartementet) senast den 31 maj 2022.

⁶⁵ CSN:s dnr ADM/2020:740.

Bilaga 2 Om enkätundersökningen

Den enkätundersökning vars resultat redovisas i kapitel 7 genomfördes under oktober 2020. Enkäten föregicks av ett e-postmeddelande som sa att en enkät skulle komma. Även enkäten skickades med e-post till respondenterna. CSN hade en e-postadress till ungefär 98 procent av mottagarna. De som inte har lämnat en e-postadress till CSN har inte kunnat få enkäten och är därmed inte representerade av svaren.

Det var möjligt att besvara enkätundersökningen på svenska, engelska eller arabiska.

Enkätundersökningen är en stratifierad urvalsundersökning. Undersökningen genomfördes i två skilda urvalsgrupper (rampopulationer), en population som studerade med studiemedel både våren och hösten 2020 och en population som enbart studerade under hösten 2020. Ramen stratifierades efter kön, skolform, utbildningsnivå, studietakt och ålder.

Den enkät som skickades till studerande som hade studiemedel både våren och hösten 2020 skickades till 8 165 personer och besvarades av 3 232 (40 procent). Enkäten som skickades till studerande som enbart hade studiemedel under hösten 2020 skickades till 6 981 personer och besvarades av 3 000 personer (43 procent).

Statistiken i den här undersökningen är beräknad utifrån de svarande i ett urval. I och med att statistiken är baserad på ett urval är de skattningar som presenteras i rapporten förknippade med en viss osäkerhet. Bortfallet, som med hänsyn tagen till urvalets design var 60 respektive 57 procent, kan ha en snedvridande effekt på skattningarna. Det inträffar om bortfallet avviker från de svarande med avseende på det som ska undersökas. I syfte att minska bortfallets snedvridande effekter på skattningarna har resultaten viktats i förhållande till hela studiemedelspopulationen.

I en särskild tabellbilaga presenteras svaren på samtliga frågor. Den uppskattade osäkerheten i materialet anges med en felmarginal. Denna felmarginal redovisas genom ett konfidensintervall (osäkerhetsintervall) som redovisas som det punktskattade statistikvärdet plus/minus felmarginalen. Konfidensintervall kan ha olika konfidensgrad. I den här undersökningen används som brukligt 95 procents konfidensgrad. Det innebär att konfidensintervallet med 95 procents säkerhet har ”träffat rätt” och innehåller det ”sanna” värdet.

Vi gör studier möjligt.